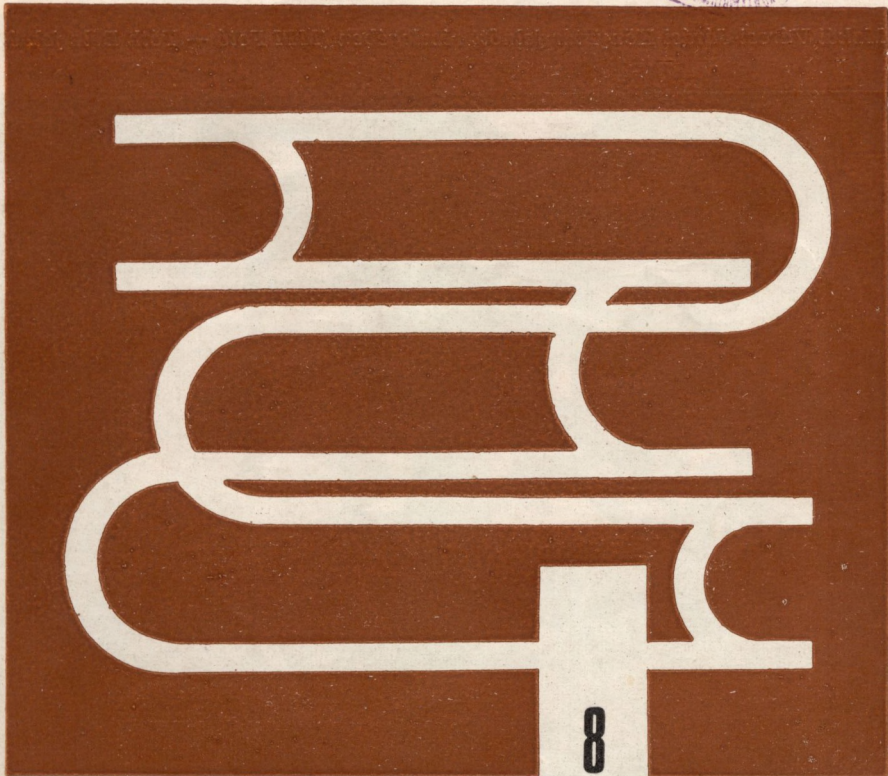

P400(z)

hente

KÖNYVTÁROS

1972 AUG 23

8

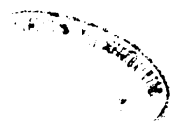
AUGUSZTUS

1972

A Makói Városi-Járási Könyvtár felnőtt részlegében (MTI Fotó — Tóth Béla felvételei)

TARTALOM

Az UNESCO manifesztuma a közművelődési könyvtárakról	443
Az IFLA budapesti közgyűlése	445
FUTALA TIBOR: A „Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez” megjelenése alkalmából	446
KATSÁNYI SÁNDOR: A könyvtári élet demokratizmusa	449
JANÓ JÁNOS: Közművelődési alap Szolnok megyében	453
MÁNDY GÁBOR: A főváros bibliográfiai műhelye (2)	455
A nemzetiségek közművelődési könyvtári ellátásának javítása (—a—r)	459
A Magyar Tudományos Akadémia ülészaka a nemzetközi könyvév alkalmából	460
SIMAY NORBERT: Városi hatáskörű szakszervezeti könyvtárak	461
BIRÓ VERA kitüntetése	464
KREUTZ RAYMUND: A szakszervezeti és a műszaki könyvtár érdekeit egyaránt szolgálja az együttműködés	465
BÉKÉS GYÖRGY: Hogyan vált az ismeretterjesztés bázisává a Hatvani Városi Könyvtár?	468
NYILAS MÁRTA: Az első olvasói izléskutatás Magyarországon (A könyvtárak történetéből)	471
Könyvtár és tájékoztatástechnikai kiállítás (T. K.)	473
Írók, könyvtárosok találkozója Szolnokon (pr.)	474
A könyvtári híradók szerkesztőinek tanácskozása (Bagi János)	475
Hírek	476, 477, 478

TÁJÉKOZTATÓ

JUHÁSZ GYULA: Dialógus a könyvtárban	479
TÜSKÉS TIBOR: Versről versre	481
CSORBA CSABA: Magyar nyelvű lapok a szomszédos szocialista országokban	485
Könyvtári játék az Ablak-zsiráf c. gyermeklexikonnal (Dr. Benke Tiborné)	486

KÖNYVEKRŐL

Vallomások (Bozóky Éva)	487
GONDOS ERNŐ: Ízlésalakzatok (Kamarás István)	488
Marco Polo nyomában (Vértesy Miklós)	491
Könyvek a bűnözésről (Ruff Győző—Takács József)	494

KÉZIKÖNYVTÁR

- JÓCSIK LAJOS: Az öngyilkos civilizáció (V. M.) 497
Hesperidák kertje (Varsányi Klára) 498

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

- Az iskolai könyvtárak helyzete (Bereczky László) 499
A Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtárának évkönyvei II. (Cholnoky Győző) 500

BIBLIOGRÁFIÁK

- A „Petrik” pótkötetei (Jenőfi M. Imre) 502
Könyvtári kiadványok 504

A borító hátlapján Imets László metszete

Из содержания

- Манифест ЮНЕСКО о массовых библиотеках (443),
Tibor Futala: Значение появления документации:
„Цели, директивы перспективного развития массовых библиотек, подведомственных советам” (446),
Sándor Katsányi: Демократизм библиотечной жизни (449),
János János: Фонд общ-образованния в комитате Солнок (453),
Gábor Mándy: Библиографическая деятельность Столичной Библиотеки им. Эрвина Сабо 2. (455),
Библиотечное обслуживание национальностей, живущих в Венгрии (460),
Банк данных по испытанию вкуса постоянных читателей разных слоев общества (Рецензия на книгу Эрнэ Гондоша: Типы вкуса) (488).

Aus dem Inhalt

- Das UNESCO-Manifest über die allgemeinbildenden Bibliotheken (443);
Tibor Futala: Die Bedeutung des Erscheinens des Dokumentes „Fachliche Richtlinien zur perspektivischen Entwicklung der allgemeinbildenden Bibliotheken” (446);
Sándor Katsányi: Der Demokratismus des Bibliothekslebens (449);
János János: Allgemeinbilder Fonds im Komitat Szolnok (453);
Gábor Mándy: Die bibliographische Tätigkeit der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek II. (455);
Die allgemeinbildende Bibliotheksversorgung der ungarländischen Nationalitäten (460);
Datenbank — Ergebnisse der Geschmacksuntersuchung der ständigen Leser von verschiedenen Gesellschaftsschichten (Besprechung des Buches: Gondos, Ernő: Geschmackformen) (488)

From the contents

- UNESCO manifesto on public libraries (443);
Tibor Futala: An important document: Guidelines to the long-term development of state public libraries (446);
Sándor Katsányi: Democratism in library life (449);
János János: Public education fund in Szolnok county (453);
Gábor Mándy: Bibliographical activities of the Municipal Szabó Ervin Library 2. (455);
Public Library service for minorities in Hungary (460);
A data bank based on an investigation of literary taste of readers from various social strata. (A review: Ernő Gondos: Structures of taste) (488).

Cikkeink szerzői

Bagi János, a Pest megyei Könyvtár munkatársa; *Békés György*, a Hatvani Városi Könyvtár igazgatója; *Bereczky László*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezetője; *Bozóky Éva*, a Könyvtáros rovatvezetője; *Cholnoky Győző*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Csorbá Csaba*, a Budapesti Történeti Múzeum munkatársa; *Futala Tibor*, a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtárosztályának munkatársa; *János János*, a Szolnok megyei Tanács munkatársa; *Kamarás István*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Katsányi Sándor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Kreutz Raymund*, a Pest megyei Könyvtár munkatársa, *Mándy Gábor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Nyilas Márta*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tudományos főmunkatársa; *Ruff Győző* jogász; *Simay Norbert*, a Könyvtáros munkatársa; *Takács József*, a jogtudományok kandidátusa; *Tüskés Tibor* író; *Varsányi Klára* tanár, *Vértesy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár osztályvezetője.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSÜGYI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Szerkesztő bizottság: Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 451-758; 664-805.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat, Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest VII., Lenin körút 9–11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI, Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215–96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Előfizetési díj: 1/3 évre 36 forint.

72.8056 Egyetemi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

AZ UNESCO MANIFESZTUMA A KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAKRÓL

1949-ben az UNESCO manifesztumot tett közzé a közművelődési könyvtárak célkitűzéseiről. Most, a nemzetközi könyvév alkalmából felkérte az IFLA-nak, a Könyvtáröregyesületek Nemzetközi Szövetségének közművelődési könyvtári szekcióját, hogy készítse el a manifesztum új, átdolgozott változatát, figyelembe véve a közel negyedszázad alatt bekövetkezett változásokat és fejleményeket.

Az új manifesztum szövegét az UNESCO ezennel közzéteszi. E manifesztumot a világ valamennyi jelentős nyelvére le fogják fordítani és az IFLA *idei budapesti közgyűlése elé fogják terjeszteni.*

A közművelődési könyvtárak létesítése és fenntartása mind országos, mind helyi szinten állami feladat.

Az UNESCO őszintén reméli, hogy mindazokban az országokban, ahol a közművelődési könyvtárak még nem elégítik ki a manifesztumban körvonala-zott igényeket, a pedagógusok, a társadalmi és kulturális élet különféle területein működő dolgozók, valamint a közösség vezetői fel fogják kelteni az érdeklődést az ügy iránt, és minden lehetséges eszközzel elő fogják mozdítani a közművelődési könyvtári szolgálat megteremtését, amely *központi fontosságú, dinamikus erő* egy eleven, növekvő közösség életében.

A közművelődési könyvtár

Az UNESCO és a közművelődési könyvtárak

Az UNESCO, az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete azért jött létre, hogy az emberek tudatának befolyásolása révén elő-mozdítsa a békét és az emberiség szellemi haladását.

Az UNESCO ezzel a manifesztummal annak a meggyőződésének ad han-got, hogy a közművelődési könyvtár *az oktatás, a kultúra és a tájékoztatás ele-ven erejű intézménye*, melynek alapvető szerepe van a *népek és nemzetek kö-zötti béke* és megértés előmozdításában.

A közművelődési könyvtár mint demokratikus oktatási, kulturális és tájékoztatási intézmény

A közművelődési könyvtár gyakorlati megtestesülése a folyamatos, *egész életem át tartó* egyetemes művelődésbe, valamint az emberiség tudományos és kulturális eredményeinek megbecsülésébe vetett demokratikus hitnek.

A közművelődési könyvtár az az *alapvető intézmény*, amely az emberi gondolatokat és eszméket, az ember teremtő képzetetének megnyilvánulásait *min-denki számára ingyenesen* elérhetővé teszi.

A közművelődési könyvtár szórakoztató és pihentető könyvekkel frissíti fel az emberek szellemét, segítséget nyújt a tanulóknak, és korszerű műszaki, tudományos és társadalomtudományi információkat szolgáltat.

A közművelődési könyvtárakat világosan megfogalmazott jogszabályok alapján kell létrehozni, amelyek biztosítják az *egész országra kiterjedő* közmű-velődési könyvtári szolgáltatásokat. Alapvető fontossága van a könyvtárak kö-zötti együttműködésnek, mert csak ennek révén lehet az ország összes könyv-tári erőforrásait teljes mértékben kihasználni és valamennyi olvasó rendelkezésére bocsátani.

A közművelődési könyvtárat *teljes egészében közpénzekből* kell fenntartani, szolgáltatásaiért közvetlen díjat senkitől nem szabad követelni.

Ahhoz, hogy a közművelődési könyvtár betölthesse céljait, könnyen hozzáférhetőnek kell lennie és szélesre kell tárnia kapuit, hogy a közösség valamennyi tagja fajára, bőrének színére, nemzetiségére, vallására, nyelvére, társadalmi állására vagy iskolai végzettségére való tekintet nélkül *szabadon és egyenjogúan használhassa*.

A könyvtár gyűjteménye és szolgáltatásai

A közművelődési könyvtár adjon lehetőséget mind a felnőtteknek, mind a gyermekeknek ahhoz, hogy *lépést tartsanak a korrál*, folyamatosan képezzék magukat és nyomon kövessék a tudományok és művészetek fejlődését.

Gyűjteményével elevenen demonstrálja a tudás és a kultúra fejlődését. Gyűjteményét folyamatosan vizsgálja felül, tartsa korszerű szinten, vonzó formában mutassa be. Ilymódon adjon segítséget az embereknek ahhoz, hogy *önálló véleményt formáljanak*, kifejlesszék alkotó, kritikai ítélőképességüket. A közművelődési könyvtár feladata az eszmék és információk legkülönbözőbb kifejezési formákban való szétsugárzása.

Mivel a tudás, az eszmék és az információk közlésének *évszázadok óta a nyomtatott szó* az általánosan elfogadott közege, a közművelődési könyvtárak legfontosabb eszközei továbbra is a könyvek; a folyóiratok és az újságok maradnak. De a tudomány új formákat teremtett a gondolatok rögzítésére, s ezek a jövőben egyre nagyobb részét teszik ki a közművelődési könyvtár állományának. Lesz köztük kis helyen tárolható és szállítható, kicsinyített formájú nyomtatott anyag, lesznek filmek, dialemezek, hanglemezek, hang- és képszalagok, mind a felnőttek, mind a gyermekek számára, az egyedi használathoz és a kulturális rendezvényekhez szükséges berendezésekkel együtt.

A teljes gyűjtemény terjedjen ki minden tárgykörré, és elégítse ki a legkülönbözőbb ízlésű, képzettségű és kulturális szintű emberek igényeit.

A gyűjteményben legyen képviselve *a közösség által használt valamennyi nyelv*, az egyetemes jelentőségű művek pedig az eredeti nyelven is legyenek olvashatók.

A közművelődési könyvtár központi fekvésű helyen álljon, a testi fogyatékosok számára is hozzáférhetően, s az olvasók számára megfelelő időben legyen nyitva. Épülete és berendezése legyen vonzó, otthonos és barátságos. Alapvetően fontos, hogy az olvasók a polcokon levő könyvekhez saját maguk, közvetlenül hozzáférhessenek.

A közművelődési könyvtár *a közösség természetes kulturális központja*, amely összehozza az azonos érdeklődésű embereket. Biztosítson helyet és felszerelést mind a felnőttek, mind a gyermekek számára kiállítások, viták, előadások, hangversenyek és filmvetítések rendezéséhez.

Falusi és külvárosi területeken fiókkönyvtárakról és mozgókönyvtárakról kell gondoskodni.

A könyvtári állomány kiválasztásához, kezeléséhez, valamint az olvasók segítéséhez létfontosságú a megfelelő számú, képzett és hozzáértő személyzet. Számos tevékenységhez, például a gyermekekkel és testi fogyatékosokkal való foglalkozáshoz, az aaudiovizuális anyagok kezeléséhez vagy a kulturális tevékenységek szervezéséhez különleges szakképzésre van szükség.

Gyermekek a könyvtárban

A könyvek szeretetét, a könyvtár és a könyvtári szolgáltatások használatát fiatal korban lehet legkönnyebben elsajátítani. A közművelődési könyvtárnak ezért *különleges kötelessége*, hogy alkalmat adjon a gyermekeknek a könyvek és egyéb anyagok kötetlen és egyéni kiválasztására. A gyermekek számára külön gyűjteményről és — ha lehetséges — külön helyiségekről kell gondoskodnia, mert csak így válhat a gyermekkönyvtár olyan eleven ösztönző erejű hely-

lyé, hogy a benne folyó különféle tevékenységek a kulturális inspiráció forrásává váljanak.

Tanulók a könyvtárban

A legkülönbözőbb korú tanulóknak módot kell adni arra, hogy az oktatási intézményük által nyújtott szolgáltatások kiegészítéseképpen a közművelődési könyvtárra támaszkodhassanak. Azok, akik egyéni tanulmányokat folytatnak, könyv- és információigényeik kielégítésében esetleg teljesen a közművelődési könyvtárra szorulhatnak.

A testi fogyatékos olvasók

Egyre növekvő gond az idős és a különféle testi fogyatékos emberek helyzete. A magányból, a különböző testi és szellemi fogyatékoságokból fakadó nehézségeket a közművelődési könyvtár sokféleképpen enyhítheti. Szolgáltatásainak körét egyebek közt hozzáférhetőségének megjavításával, gépi olvasási segédesszközökkel, öregbetűs vagy hangszalagra mondott könyvekkel, kórházi és szociális intézményi szolgálattal, valamint otthoni, személyes szolgáltatásokkal terjesztheti ki azokra, akiknek a legnagyobb szükségük van rá.

A közművelődési könyvtár helye a közösségben

A közművelődési könyvtár legyen aktív és pozitív tényező, tegye nyilvánvalóvá szolgáltatásainak értékét és mozdítsa elő azok használatát.

Teremtsen kapcsolatot az oktatási, társadalmi és kulturális intézményekkel, egyebek között az iskolákkal, a felnőttoktatási szervekkel, az öntevékeny művészeti és egyéb csoportokkal.

Éberrel figyelje a közösségben felmerülő új szükségleteket és érdeklődési irányokat, például olyan csoportok létrejöttét, amelyeknek speciális igényeik vannak az olvasás, vagy szabad idejük kulturált eltöltése terén, s biztosítson helyet ezeknek az igényeknek a könyvtár gyűjteményeiben és tevékenységében.

Az IFLA budapesti közgyűlése

Ismeretes a könyvtárosok előtt, hogy a *könyv és olvasás nemzetközi évében* Budapesten tartja közgyűlését a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége, az International Federation of Library Associations. A nagy jelentőségű tanácskozássra hatvan ország több mint 800 küldöttje jelentette be részvételét. A tanácskozás központi témája: *A könyv és az olvasás a változó világban*.

A szövetség 38. közgyűlése a Magyar Tudományos Akadémia épületében augusztus 26-án kezdődik és szeptember 2-ig tart. Az első napon a vezetőségi ülésre és néhány munkabizottság konzultációjára kerül sor. A konferencia ünnepeles megnyitása augusztus 28-án, hétfőn délelőtt lesz. Megnyitja *dr. Herman Liebaers*, az IFLA belga nemzetiségű elnöke, majd *Dr. Orbán László*, a művelődésügyi miniszter első helyettese, továbbá a Nemzetközi Dokumentációs Szö-

vetség, az UNESCO és a Nemzetközi Szabványügyi Szervezet képviselője üdvözlöli a közgyűlést. Az első napon előadást tart *dr. F. E. Mohrhardt*, az USA könyvtárakat támogató tanácsának vezetője, *dr. Mátrai László* akadémikus, az Egyetemi Könyvtár főigazgatója, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöke, *Darvas József*, a Magyar Írók Szövetségének elnöke, *dr. Gordon N. Ray*, a Guggenheim-alapítvány elnöke, *F. L. Popp*, a Könyvkereskedő Egyesületek Nemzetközi Szövetségének titkára (Bécs) és *Hubay Miklós*, a Szerzők és Fordítók Nemzetközi Tanácsának képviselője.

A plenáris ülés augusztus 30-án, délután folytatódik. Ekkor „*Az olvasás korunk társadalmában*” címmel a *szovjet könyvtárügy* képviselője tart előadást, továbbá *J. Boon*, a Kiadók Nemzetközi Szövetségének képviselője és *dr. Robert Escarpit*, a neves francia művelődés-kutató.

A közbeeső időben zajlanak le a szekciók és a bizottságok tárgyalásai. A nemzeti és az egyetemi könyvtárak, a parlamenti és a közigazgatási könyvtárak, a társadalomtudományi könyvtárak, a szakkönyvtárak, a földrajzi és térképészeti könyvtárak, a kórházi könyvtárak, a ritka és értékes könyvek, a nemzetközi könyvtárak, a közművelődési könyvtárak, a nagyvárosi könyvtárak, a gyermekkönyvtárak szekcióinak, továbbá a könyvtárelmélet és kutatás, a katalógizálás, a központi katalógusok és a nemzetközi kölcsönzés, a bibliográfia, a kiadványcsere, a hivatalos kiadványok, az időszaki kiadványok, a könyvtárosképzés, a könyvtárelépítés, a statisztika és szabványosítás bizottságainak üléseire kerül sor.

A tanácskozásokon kívül a küldöttek lehetőséget kapnak a különböző buda-

pesti könyvtárak meglátogatására is, szeptember elején pedig hat csoportban, hat útvonalon haladva egésznapos kirándulás keretében *vidéki könyvtárakat*, művelődési intézményeket és műemlékeket tekintenek meg.

A FID, a *Nemzetközi Dokumentációs Szövetség* az IFLA közgyűléséhez kapcsolódva szeptember 1-től 13-ig tartja 36. kongresszusát. Tanácskozásának témái: 1. a nemzetközi és a nemzeti tájékoztatói tevékenység áttekintése; 2. a kis és iparilag kevésbé fejlett országok részvétele a világméretű információs tevékenységben; 3. a nemzetközi kommunikáció akadályainak leküzdése. A FID üléseivel egyidőben kerül sor a *Műszaki Egyetemi Könyvtárak Nemzetközi Egyesületének* (IATUL) elnökségi tanácskozására is.

A „Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez” megjelenése alkalmából

A Művelődési Közlöny ez évi 11. számában az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium, az Országos Tervhivatal és a Pénzügyminisztérium egyetértésével jelent meg a „Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez” című dokumentum. A cím mögött a *III. országos könyvtárügyi konferenciára* fejlesztési tanulmányként kibocsátott, ott szakmai szempontból elfogadott, azóta a Művelődésügyi Minisztérium által is ajánlott és propagált „Alapelvek és követelmények a közművelődési könyvtárak távlati tervezéséhez” rejtőzik.

Noha a konferenciái változat alapján számos megye (Békés, Hajdú, Heves, Tolna, Vas, Veszprém) máris tanácsi szervek által elfogadott távlati könyvtárfejlesztési tervvel rendelkezik, más megyékben (Csongrád, Komárom, Szolnok) pedig a terv tanácsi jóváhagyás előtt áll, *a hivatalos közzététel mégis rendkívül jelentős esemény*. Jelentős azért, mert a lakosság nyilvános könyvtári ellátásának problematikáját hosszabb távra sikerült *könyvtári belügyből magasabb szintre emelnünk*, illetve fejlesztéséhez hosszabb távra megszereznünk a könyvtárügyön kívüli támogatás határozott ígértét.

A „Szakmai irányelvek” és a hozzá csatlakozó megyei távlati fejlesztési tervrendszer legfontosabb feladata az, hogy a tanácsi könyvtárügy fejlődését olyan irányvonalra állítsa rá, amely megfelel társadalmunk és településszerkezetünk fejlődési irányának, és amelynek követése — ésszerű gazdaságosság mellett — a legnagyobb eredménnyel kecsegtet.

*

Annak külön örülünk, hogy a „Szakmai irányelvek” már „törvényesítése előtt” sikeres pályafutást ért meg. Ebben nemcsak az tükröződik, hogy fejlettségünk jelenlegi szakasza határozottan követeli a *távlatokban való gondolkodást*, a céltudatos-ságot, hanem — csak tényként állapítsuk meg — az is, hogy kidolgozásában és szakmai egyeztetésében mindvégig *tevékeny demokratizmus* érvényesült.

A Művelődésügyi Közlönyben megjelent és a konferenciái változat között a fejlődés irányát, az egyes könyvtártípusok feladat- és követelményrendszerét illetően nincs semmiféle olyan különbség, amely miatt az eddig elkészült megyei tervek revízióra szorulnának. S bár a hivatalos változat a megvalósítás tekintetében óvatossággal fogalmaz, a megvalósítás ütemezését a korábbi változat is az intézmények-

A Mohácsi Városi-Járási gyermekrezlege (Jánosi Ferenc felvétele)

ben gondolkodó megyei tervekre bízta, függően az adott megyék „készültségi fokától” és fejlődési kilátásaitól.

A „Szakmai irányelvek” megjelenése után a legsürgetőbb feladat, hogy *minél előbb kiegészüljön a megyei tervek sora, és a főváros is kidolgozza* a maga távlati fejlesztési tervét. Azután már az illetékes tanácsok és a könyvtári hálózati központok „összjátékán” múlik a minél gyorsabb és tervszerűbb előrehaladás. És persze azon, hogy központilag is mennyire tudunk a feltételek fokozatos javításának irányába hatni, munkálkodni.

*

Abbéli meggyőződésünkben, hogy a „Szakmai irányelvekhez” megszerzett főhatósági egyetértések jobb kilátásokat biztosítanak a tanácsi közművelődési könyvtárak fejlesztéséhez, beszéljünk most néhány olyan tennivalóról, amelyet a könyvtárugynek magának kell megoldania a sikeres előrehaladás érdekében.

E tennivalók között a leghalaszthatatlanabb *a szakképzés és a képzítés* problémájának megoldása, ugyanis az eddigi, a jövőben remélnél sokkal tétovább és lassúbb fejlődés szükségleteit sem tudtuk kielégíteni jól és a szükségletnek megfelelően képzett könyvtárosokkal. A képzítési jogszabály nem eléggé differenciált: némely posztokra túl magas, másokra meg túlságosan alacsony kvalifikációt ír elő. A kellenél alacsonyabb munkaerőkínálat területi metszetben *súlyos aránytalanságokra* vezetett. A néhol szinte általánossá vált levelező iskolai forma hosszú — három és hat — évekre terhelte meg az amúgyis szűk munkaerőalapot, és ami még rosszabb: színvonala nem ért fel a nappali képzésével. Idejét múltak a tantervek is, főként azoknak a kiegészítő tantárgyaknak a vonatkozásában, amelyek nélkül nem lehet fokozni a könyvtárak társadalmi beágyazottságát, szükségletérzékelését és szükségletkielégítő működését.

A kiutat a következő „tárgyszavak” jelzik: a nappali képzés fokozása, rugalmas posztgraduális stúdióok, a szaktanfolyami-tanítóképzői szint tanárképző főiskolai szintre emelése, a képzési bázisok szaporítása és velük kapcsolatosan *a beiskolázás területi arányának javítása*, a különösebb szakképzettséget nem igénylő munkakörök elkülönítése, a képzés és a továbbképzés tanterveinek korszerűsítése. A képzési

és szakképesítési rendszer felülvizsgálata mindenestre már megindult, és hamarosan befejeződik. Remélhetőleg a felülvizsgálat nyomán született javaslatok megvalósítása sem várat sokáig magára.

A „Szakmai irányelvek” előírta keretekben felettébb szükséges az „A” típusú könyvtárak állománygyarapítási elveivel és gyakorlatával kapcsolatos eddigi munkálatok újrafelvétele, illetve az eddigi eredmények továbbfejlesztése. Ennél is sürgetőbbnek látszik azonban az ilyen munkálatok megindítása a „B” típusú könyvtárak vonatkozásában. Az „A” típusú könyvtárak állományi alapjainak hiányairól és pótolnivalóiról legalább általános áttekintésünk van, a „B” típusú könyvtárak viszont *fehér foltok*. A futólagos benyomások bizony nem kedvezőek. Hogy a „B” típusú könyvtárak megerősítésében előreléphetünk, részletes állományfejlesztési modelleket kell kidolgoznunk számukra. S ez annál nehezebb feladat, minél kisebb az általuk gyűjthető dokumentumok köre, vagy más szóval: minél szigorúbbak válogatási kötelezettségeik. E téren számítunk a legfejlettebb „B” típusú könyvtárak és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szoros és sokoldalú együttműködésére.

A színvonalas olvasószolgálat másik meghatározó feltétele a *katalógusrendszerek felülvizsgálata* és a katalógusrendszeri modellek kidolgozása. E tekintetben is főleg a „B” típusú könyvtárakban kell nagy elmaradásokat felszámolni, bár az „A” típusú könyvtárak között is vannak olyanok, amelyek katalógusrendszerének még sokat kell fejlődnie.

Izgató kérdés az „A” és „B” típusú könyvtárak tág értelemben vett *közönségszolgálat* és *kapcsolatrendszere*. Kitejesedett értelmezésük, majd megvalósításuk egy sereg összetevő vizsgálatát teszi szükségessé. Ezek közé a következők tartoznak: tájékoztatás, kiterjesztett szolgáltatások, különgyűjtemények, a tudományos és szakkönyvtárakkal való kapcsolatok, az alacsonyabb típusú könyvtárakkal kifejlesztett kapcsolatrendszer átértékelése, igényfeltárás, kapcsolatok szervezése a társadalommal és a társadalmi szervekkel stb. A tanácsi könyvtárügy vezető intézményeinek társadalmi tekintélye függ e munkálatok elvégzésétől, illetve az, hogy a „módszertani hálózatok” milyen ütemben és milyen hatékonysággal alakulnak át *szolgáltatásokon alapuló hálózatokká*.

Az „A” és „B” típusú könyvtárak itt vázolt problémáinak megoldása tehát kulcskérdés az egész rendszer rangemelkedése szempontjából, ezen belül abból a szempontból is, hogy a falu közművelődési könyvtári ellátásában minőségi javulás következzen be. A rendszer falun működő intézményei, a „C” típusú könyvtárak és „D” típusú szolgálati helyek eredményesen csak akkor igazodhatnak a városi vezető intézményekhez, ha azok feltételeiket és működésüket tekintve szilárdak, s ha erről a C—D típusú intézmények működésük közben nap mint nap megbizonyosodhatnak.

A falu könyvtárügyének felemelése annál is nehezebb probléma, mivel itt bizonyos tekintetben még nem jutottunk túl az „alapítások korszakán”. Nevezetesen arról van szó, hogy minél előbb általánossá kell tennünk a „C” típusú körzeti könyvtárakat és a belőlük irányított és szervezett „D” típusú ellátást, s ezáltal bebizonyítanunk, hogy a *korszervi szervezet hatékonyabb és gazdaságosabb*. Igaz, a különböző letéti rendszerek működésében sokféle, a szakirodalomban is megörözt tapasztalat halmozódott fel, mégis itt az ideje, hogy felfrissítsük őket, s nagyon tudatosan, a „Szakmai irányelvek” biztosította hangsúlyokkal újítsuk fel a velük kapcsolatos tapasztalatcserét.

Végül: régi és egyre halaszthatatlanabb adósságunk a bibliobuszos *mozgó ellátás* megszervezése. Lazán települt, nagy területű agglomerációk, kertes külvárosok olvasói fehér foltjai — ma már felmérésekkel is megalapozottan látjuk — e szolgálat megszervezése nélkül nem lehet megoldani. A *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár közelemben munkába álló bibliobuszát* — hisszük — mind több bibliobusz fogja követni. Nagyon fontos, hogy e szolgáltatás megindulásával a szerzett tapasztalatok áramlása és megvitatása is meginduljon.

*

A „Szakmai irányelvek” megjelenése alkalmából itt felsorolt feladatok a rendszer, a szervezet, az intézmények fejlődéséből-működéséből indulnak ki, s így a szakmai konkrétság síkján maradnak. Megoldásuk feltétele azon tartalmi feladatok megoldásának, amelyeket a művelődéspolitikai tűz a tanácsi könyvtárak elé, s amelyeket kellő gondossággal és tartós időszerűséggel a *III. országos könyvtárügyi konferencia* dokumentumai tolmácsoltak számukra.

A tanácsi könyvtári rendszerre kimunkált távlati fejlesztési terv hazánkban első volt a maga nemében, s mint ilyen mintául szolgált a szakszervezeti és az iskolai könyvtárügy hasonló dokumentumainak kidolgozásához. S bár hivatalosan az utóbbiakat követően jelent meg, nem késett el. Közös gondunk lesz, hogy megvalósulásában se következzenek be *elfogadhatatlan késedelmek*.

Futala Tibor

A könyvtári élet demokratizmusa

Egy művelődési intézmény vagy intézményhálózat megítélésének alapkérdése: Képes-e, s milyen hatóerővel a társadalom tagjainak műveltségbeli egyenlőtlenségeit csökkenteni? Képes-e társadalmunk demokratizálódását szolgálni? Képes-e demokráciára nevelni?

Míndezt azért tartjuk a művelődési intézmények értékmérőjének, mert a demokratizmus kérdése társadalmi, politikai, gazdasági életünk fejlődésének egyik alapkérdése.

Demokráciára nevelni csak az az intézmény képes, mely eszközeiben, jellegében, egész légkörében maga is demokratikus. Még pontosabban fogalmazva: az a kulturális intézmény képes csak demokráciára nevelni, amelyik képes saját demokratizmusát is ismételtelen felülvizsgálni és továbbfejleszteni.

Ennek az összefüggésnek a felismerése állította szellemi közéletünk érdeklődésének középpontjába a művelődésügy, kiemelten az iskolaügy demokratizmusának kérdését. Igaz, hogy az utóbbi témával kapcsolatos vitának konkrét kiváltó okai is voltak: az új tanácstörvény megjelenése és az ezzel kapcsolatos intézkedések, különösen az iskolaigazgatói hatáskör növelése. Ezek az okok sajátosan iskolapolitikai vonatkozásúak, az iskolán kívüli művelődésben, így a könyvtárügyben ebben a formában nem jelentkeztek. Azt is látnunk kell azonban, hogy ezek a konkrét intézkedések az *állami élet demokratizálódásának* szélesebb és általánosabb érvényű folyamatával kapcsolatosak, annak következményei. Nem lesz hát érdektelen az iskolaügyben folyó vita néhány felvázolva párhuzamot vonnunk az iskolai és a könyvtári élet demokratizmusának kérdései között.

A könyvtáros—olvasó viszony

Az iskola demokratizmusa körül folyó viták egyik központi kérdése a *nevelő—diák* viszony. A felszín megközelítés számára ez elsősorban a személyes magatartás kérdése. Ilyen megközelítéssel könnyű lenne összevetnünk a tanár—diák és a könyvtáros—olvasó viszonypárokat. Kiderülne, hogy e viszonypárokban a diák helyzetét sok tekintetben a kötelezettség, míg az olvasót az önkéntesség jellemzi. Az olvasó és a könyvtár önként vállalt, ezért eleve más jellegű, demokratikusabb kapcsolata a permanens önképzés új kapcsolatát is előrevetíti.

Az idézett vita résztvevői azonban azt is hangsúlyozzák, hogy a nevelő—nevelt közötti személyes kapcsolatot végső soron az intézmény társadalmi szerepe, jellege határozza meg. Bármilyen fontosnak és nélkülözhetetlennek is tartjuk a személyes viszony humanizmusát és demokratikus jellegét, figyelmünket végül is arra kell fordítanunk: maga az intézmény demokratikus-e?

Az intézmény demokratizmusának objektív mércéje is van. Azt a közművelődési intézményt tekinthetjük igazán demokratikusnak, mely biztosítja egyrészt a köz művelődésének *jogát*, másrészt a köz művelődésének *tényleges lehetőségét*.

Világítsuk meg ezt a kettősséget egy példával! Az általános iskola mindenki számára egyenlő mértékben biztosítja a műveltség megszerzésének *jogát*. De vajon hasonló módon, mindenki számára egyenlő mértékben biztosítja-e a műveltség *tényleges megszerzését*? Erre a kérdésre azok a szociológiai kutatások adják meg a legpontosabb feleletet, melyek azt vizsgálták: vajon egyenlő mértékben nyújtja-e az általános iskola a tudást, a műveltséget a különböző társadalmi rétegekből származó gyerekek számára? Azok a gyerekek, akik művelődési hátránnyal ülnek be az iskola első osztályának padjaiba, a nyolcadik osztályból hogyan távoznak: kiegyenlített-e az iskola hátrányos helyzetüket, vagy még nagyobb lett lemaradásuk? (Ld. Ferge Zsuzsa tanulmányát a Szociológia 1971/1. számában.) A vizsgálatok azt mutatják, hogy az általános iskola elvégzése után a hátránnyal induló rétegek lemaradása nem csökken, sőt növekszik. Az iskola tehát — jelenlegi formájában — a fennálló művelődési egyenlőtlenségeket nem küszöböli ki, sőt konzerválja, erősíti, ezért iskolarendszerünk mai formájában nem teljesíti maradéktalanul demokratikus köteleseit. Jogosult tehát az iskolaügy demokratizálásának követelménye e vonatkozásban is.

Nézzük meg ugyanezt a kérdést a közművelődési könyvtárak területén.

Könyvtárainkat bárki igénybe veheti, tehát mindenki részére egyenlő mértékben biztosítják a művelődés *jogát*. De vajon egyenlő mértékben biztosítják-e a művelődés *tényleges lehetőségét*? Vajon nem hasonlítanak-e a könyvtárak az iskolákhoz abban, hogy aki műveltségbeli előnnyel közeledik hozzájuk (aki tehát otthonosan mozog a katalógusok, bibliográfiák stb. előképzettséget feltételező világában, akinek

megalapozottabb irodalmi ismerete és értékítélete van), annak számára a könyvtárak teljes gazdagságukban közvetítik a bennük felhalmozott szellemi kincseket, aki azonban műveltségében hátrányos indítású, félszegen mozog a leggazdagabb könyvtárak (pl. a miskolci vagy a szombathelyi) könyv-utcai között is. Sőt talán ezekben a nagy könyvpatotákban még növekszik is félszedsége és zavara.

A public library múlt században kialakult jellegzetes típusa volt az a könyvtári intézmény, mely biztosította a művelődés demokratizmusának *jogát*, azaz *formális* lehetőséget arra, hogy mindenki egyenlő mértékben gyümölcsöztesse a maga javára a könyvtár szellemi kincseit. (Ez a jogi lehetőség óriási előbbrelépés volt a „népkönyvtári” válogatással szemben, mely a művelődésbeli egyenlőségnek még formális lehetőségét sem biztosította.) Ma azonban maradiság volna itt megállnunk. A szocialista könyvtárügynek elemi kötelessége megkeresni azokat a lehetőségeket, melyek a műveltségükben bizonytalan, hátrányokkal küszködő rétegeket a könyvtárak otthonos és „járatos” használóivá teszik. A szovjet könyvtári szakajtóban gyakran olvashatunk a könyvtárügy feladatának ilyen értelmű kiterjesztéséről. Sőt még a public library hazájában is mind sűrűbben cikkeznek a könyvtár-eszmény ilyen értelmű újrafogalmazásáról.

A teljesség igénye nélkül, példa és illusztráció gyanánt szeretnék ezzel kapcsolatban néhány olyan könyvtári területet említeni, mely a fenti gondolatok értelmében talán revízióra szorulna.

Szabadpolcos könyvtárainkban egy bizonyos épület- és állománynagyságon felül az átlagolvasót bizonytalanság érzése fogja el. A bő választék nem segíti őt, ellenkezőleg, zavarja és félrevezeti. A szabadpolcon a „Hogyan viselkedjünk?” c. könyv mellett Spinoza Etikáját találja és ehhez hasonlókát, melyeket azért helyeztünk oda, „hátha kedvet kap rá a válogató?”. Vajon nem akkor segítenénk-e valóban ennek az olvasónak, ha a neki megfelelő bőségű, valóban igényes válogatást állítanánk össze az ő számára? (Természetesen semmi formában sem elválasztva a teljes állománytól.) A válogatástól — természetesen a megfelelő nagyságrendű és színvonalú válogatásra gondolok — és a kiemelésektől való félelem vajon nem a régi, „jogi” demokratizmusnak maradványa egy új, igazi demokratizmussal szemben?

Vagy beszéljünk a katalógusokról. Megvizsgáltuk-e egyszer is alaposan, hogy a közművelődési könyvtárakban az olvasók nagy többségének valóban olyan katalógusokra van-e szüksége, amelyek ott készülnek? Van-e megbízható felmérésünk arról, hogy az olvasó milyen fajta katalógusban tájékozódik a legjobban? — A gyermekkönyvtárakban a tudósok számára készült címléírásokkal vadítjuk el a gyerekeket a katalógus használatától, de vajon izgatja ez azokat, akik változtatni tudnának rajta? Egész közművelődési állományfeltáró gyakorlatunkon nem süt-e át a „vulgáris” igények enyhe lenézése?

Vagy például a tájékoztató szolgálatban megbecsüljük-e a hétköznapi emberek hétköznapi kérdéseit? Az ajtók előtt dörömbölő igényeket, melyeket pl. a Posta különleges tudakozója — kézikönyvtár, katalógusok és szakajtókoztatók segítségével — évente százezres számban elégít ki, miért nem építjük be könyvtári tájékoztató tevékenységünkbe? Egy másik terület, ahol szintén értetlenül állunk a tömegesen jelentkező tájékoztatói igényekkel szemben: a középiskolások nem bibliográfiai jellegű kérdései a számtannal, fizikával, kémiával kapcsolatban. Vagy: megoldottuk-e az egészségügyi okokból hátrányos helyzetbe kerültek könyvtári ellátását?

A könyvtáros — könyvtáros viszony

Az iskolai élet demokratizmusáról szóló vitában gyakran szóba került a tanterület légköre, a nevelők közérzete, a pedagógus közélet. Mikor ezzel párhuzamosan a könyvtári közösségek légköréről, közérzetéről kívánok szólni, bizonytalanság fog el.

Az „*emberi tényező*” szerepének feltárása elhanyagolt terület. A könyvtári sajtó munkánk szakmai, technikai kérdéseit példás alaposággal, szakszerűséggel tárgyalja, a könyvtárosról, mint emberről azonban ritkán ír többet az általánosságoknál. Az „*emberi tényező*” a sajtóban szűk kis protokolláris keretbe: a kitüntetések és halálhírek rovatába szorul. A köznevelés lapjai több teret adnak ennek a kérdésnek. Mikor olvashattunk könyvtári folyóiratban pl. ilyen cikket: „Miért rossz — vagy: miért jó — X könyvtár légköre?” — „Miért jó — vagy: miért rossz — X vezetési módszer Y-nal szemben?” — „Miért vándorolnak el a könyvtárosok Y könyvtárból, és miért maradnak meg Z-ben?”

A könyvtáros *személyiségének* fontosságát elvekben mindig elismerjük, de mire a konkrétumok vizére evezünk, mire konkrét helyzetelemzésre, tervezésre kerül sor, ez a szempont rendszerint elsikkad. Egyoldalúság volna persze csak a sajtótól kérni számon azt, ami — véleményem szerint — általában is hiányzik: a könyvtáros sze-

mélyiségének vizsgálatát, az emberi tényező fontosságának elismerését. Bízom benne, hogy az a munka, melyet a Könyvtártudományi és Módszertani Központ pszichológus munkatársa, Nagy Attila kezdett el a könyvtáros személyi jegyeinek feltárására, személyiségének szakszerű bemutatására, hatásában ki fog lépni a tudományos keretből s közgondolkodásunknak is élesztőjévé fog válni.

A könyvtáros—könyvtáros viszony egyik fokmérője: van-e egészséges *könyvtárosi közélet*? Adottak-e ennek keretei, s a keretek nem maradnak-e élettelen hivatali formák: kitölti-e őket az élelen élet?

Anélkül, hogy a könyvtárosok egyesületének kérdéseibe mélyednék, egyetlen szempontot szeretnék itt leszögezni. Bizonyos, hogy az egyesület formai keretei javíthatók, és kell is őket javítani. A lényeges kérdés azonban mégis az: kitölti-e a könyvtárosság ezeket a kereteket étellel? Az egyesület mi vagyunk. Egyes szekciók példái, így a műszaki és a zenei könyvtárosi szekció élelen tevékenysége is azt mutatják, hogy lehetséges a társadalmi, egyesületi élet, ha azt az érdekelték valóban akarják. A zeneműtárossokat például a hálózati hierarchián átnyúló közösség fűzi össze. (Ugyanez mondható el, bár nem az egyesülettel kapcsolatban a gyermekkönyvtárosokról is.) Ezek a közösségek alkalmat nyújtanak a szakmai egyéniségnek a hivatali-hálózati keretektől független szabad kibontakozására, egymás megismerésére, a hálózatok fölé ivelő szakmai presztízs kialakulására. Talán nem is szükséges utalnom rá, hogy ez mennyire fontos feltétele a szakmán belüli mobilitás létrejöttének. S ha ez ma csak kisebb, szakmai szigeteket jellemez, akkor olyan megoldatlan problémával állunk szemben, amit végig kell gondolnunk.

A pedagógus-viták a szakmai közélet kialakításáról, a közélet demokratizálásáról szólva alapvető fontosságot tulajdonítottak a *pártszervezetek és szakszervezetek* szerepének, e szerep alakulásának. A könyvtárügyről beszélve csak megismételhetjük nyomatékos állításait. Ezekre a szervezetekre minden másnál fontosabb feladat hárul: a demokratizmus továbbfejlesztésének kezdeményezői, motorjai lehetnek. Közvetlen jelenlétük révén a könyvtárakban oroszlánrészt vállalhatnak a jó közhangulat megteremtésében. Ennek érdekében a jelenlegi gyakorlatnál határozottabban és bátrabban kellene fellépniük a közhangulatot rontó tényezők ellen, a felszínes jelenségektől eljutva a mélyebben fekvő okokig. A pártszervezetek eredményesen tudnák felhasználni ennek érdekében beszámoltatási jogukat. A pedagógus-vitában elhangzottak a magunk területére értelmezve is idézhetjük: Hiba, hogy a dolgozóknak nincs megfelelő tájékozódásuk arról, hogyan él a pártszervezet beszámoltatási jogával. — A szakszervezetre is más által nem pótolható feladatok várnak. A különböző könyvtári hálózatok szakszervezeti csoportjainak tevékenykedése igen egyenetlen képet mutat. Némely helyen a szakszervezet elemi feladatait sem tölti be a lehetőségeknek és kívánalmaknak megfelelően. Általában nem eléggé tudják az emberek, hogy a szakszervezetek helyi csoportjai hogyan élnek véleményezési, egyetértési, illetve vétőjoggal.

A könyvtáros — könyvtárvezető viszony

Az iskolai élet demokratizmusáról folyó viták sarkalatos kérdése az iskolavezetés. Ez érthető is. Magát a vitát az iskolaigazgatók hatáskörének növekedése s az ebben rejlő veszélyek tették elsősorban aktuálissá. A vitázók célja: olyan vezetési és iskolastruktúrát teremteni, mely nemcsak a veszélyeket csökkenti, hanem az igazgatót is segíti abban, hogy hatáskörével helyesen tudjon élni. Új és szokatlan volt az az álláspont is, mely az igazgatói állás betöltését határozott időre (néhány évre) javasolta csak — a megismételhetőség jogával —, a kinevezés jogkörébe pedig valamilyen formában bele kívánta vonni a tantestületet is, esetleg választó testület gyanánt. A higgadt hozzászólások mind hangoztatták, hogy a demokratizmus kibontakoztatásának rendkívül összetett kérdését nem szabad az igazgatóválasztás kérdésére egyszerűsíteni. Mégsem tagadható, hogy a vezetés demokratizálása a kulcskérdések közé tartozik.

A könyvtárakban ez a kérdés más adottságok és szervezeti formák között jelentkezik. Kifejtéséhez le kell nyúlnunk a könyvtárosi közélet talajáig.

A könyvtáros közélet — és általában minden közélet — demokratizmusának fontos kritériuma a mobilitás lehetősége. Ez esetünkben a rétegek — a beosztottak és a vezetők — közötti mozgás, az egyikből a másikba való átmenet tényleges lehetőségét jelenti. Még hozzá ennek nemcsak elméleti, jogi, hanem gyakorlati lehetőségét is.

Nem szorul bizonyításra, hogy könyvtárainkban jelentékeny a munkatársak cserélődése, az ún. fluktuáció. Nincs azonban megnyugtató adatunk arról, hogy ez vajon tényleges mobilitást jelent-e (vagyis a beosztottak és vezetők különböző ré-

tegei közötti felfelé tartó, megfelelő arányú mozgást), vagy inkább az egyes szinteken dolgozók zárt belső ide-oda áramlását. Az elmúlt évi fizetésrendezéssel kapcsolatban a közművelődési könyvtárakban végzett felmérés néhány elgondolkozató adata az utóbbit látszik alátámasztani. Igen éles különbség van a beosztottak és a vezetők iskolai végzettsége között. A megyei és a budapesti intézményeket leszámítva nem áll a vezetők mögött főiskolai végzettségű, utódlásra kijelölhető tartalék-réteg. Még élesebb a szakadék, ha a társadalmi tevékenységet, funkciókat és tisztségeket vizsgáljuk. Itt már a budapesti és a megyei intézmények dolgozói sincsenek lényegesen jobb helyzetben. Ennek megfelelően a társadalmi „ismertség” és elismertség szempontjából nincs a vezetők mögött „második vonal”. Mindennek egyenes következménye az erős fizetési differencia. (Bár az ok és okozat fel is cserélődhet.) A fizetési olló a vezetők—beosztottak között nyitottabb, mint más művelődési területek dolgozóinál, pl. a pedagógusoknál és a művelődési házak munkatársainál. A demokratizmus alapját jelentő belső mobilitás ilyen körülmények között aligha érvényesülhet a kívánt mértékben.

Kötelességünk tehát, hogy a viták gazdag anyagából keressük ki a mi körülményeink között is alkalmazható tanulságokat.

Az iskolavezetéssel foglalkozva, de általánosítható elveket is megfogalmazva, fejtette ki a Népszabadság több cikkírója a határozott időre szóló vezetőválasztás előnyeit. A „bérelt helyek”-ben rejlő általános veszélyeken felül rámutattak arra, hogy a „rossz vezetők” nagy része jó szakemberként és becsületes dolgozóként került vezetői beosztásba, s ott vált csak nyilvánvalóvá, hogy nem rendelkezik a vezetéshez szükséges saját tulajdonságokkal. Leváltásuk a jelenlegi, határozatlan időre szóló kinevezés mellett torturát nem tudó és talán nem is akaró vezetőkkel szemben is. Súlyos szakmai és emberi érvek — köztük éppen a demokratizmus kiterjesztésének érve — készítettek több hozzászólót arra, hogy az iskolavezetés legjobb formájaként a határozott időre szóló kinevezést javasolják. Az iskolavezetés és a könyvtárigazgatás számos különböző vonását figyelembe véve sem látok olyan kizáró okot, mely feleslegessé tenné a könyvtárvezetők határozott időre szóló kinevezésének megvitatását.

Az igazi demokratizmus természetesen nemcsak azt jelenti, hogy jogilag bárki megválasztható igazgatónak. Azt is, hogy mindenki megszerezheti mindazt a tudást, tájékozottságot, társadalmi elismertséget, ami a vezetővé váláshoz szükséges. E téren még igen sok tennivalónk van. A beosztott könyvtárosok a jelenleginél jobban bevonhatók a vezetés munkájába. Ehhez mindenekelőtt a mostaninál több információra lenne szükségük. A kellő tájékozottság birtokában kiterjeszhető lenne bevonásuk a döntéselőkészítő megbeszélésekbe, sor kerülhetne véleményük meghallgatására. A formális vagy fegyelmi kérdésekre korlátozódó munkaértekezleteknek ez új tartalmat adhatna. Tudatosabban kellene elősegíteni a beosztott munkatársak tevékenységének, kiemelkedő eredményeinek megismertetését a saját könyvtárban, az adott könyvtárhálózatban, sőt azon kívül is. A társadalmi szereplés ismertté tehetné több nevet, melyet a tágabb szakmai közvélemény ma még nem ismer. Ugyanakkor a szakmai előmeneteli lehetőségeknek szélesebb skáláját kellene megteremteni. (Kisebbségi intézményekben pl. meg lehetne szervezni az igazgatóhelyettesi státuszt.) Az előmenetel szélesebb skálája, ha ez anyagiakban, képzettségben, munkatevékenységben következetesen érvényesülne, alkalmas módja lenne a szakadék áthidalásának, mely jelenleg — főleg a kisebb intézményekben — a vezető és beosztott munkatársai között tátong.

Javaslataim tovább sorolhatók, sőt bizonyára jobbakkal is felcserélhetők. Nem is szeretném itt a megvalósítás részletkérdéseire fordítani a figyelmet. Az alapkérdés egyébként is az, hogy tudunk-e, s akarunk-e a demokratizmus kiszélesítésének útján járni? Példáim csak annak az állításnak illusztrációi, hogy a könyvtárosi élet demokratizmusa nem készen kapott (szűk vagy tág) keret, hanem állandó megvalósításra váró feladat.

Katsányi Sándor

Közművelődési alap Szolnok megyében

Hazánkban még nem rendeztek olyan népművelési tanácskozást vagy bármiféle összejövetelt, ahol a közművelődés anyagi kérdéseiről ne esett volna szó, még ha az anyagi ügyektől látszólag egészen távol álló téma szerepelt is a napirenden.

A népművelőknek az anyagi feltételek javítására vonatkozó igényeit természetesen tartom, mert gondoljaik — ritka kivétellel — nem mondvacsináltak, hanem valóságosak. Persze az anyagi körülmények javítását csakis a tartalmi feladatok megvalósításának eszközeként lehet és szabad tekinteni.

Az utóbbi években e tekintetben kedvező szemléletváltozás tapasztalható a fenntartók és a népművelők körében egyaránt. Az anyagi gondok megoldására való törekvést mutatják például azok az írások is, amelyeket a Népművelés „Jut-e több pénz népművelésre?” összefoglaló cím alatt közölt 1970—71-ben, illetve a Könyvtárosban megjelent több idevágó cikk. A cikkekből nyilvánvalóvá válik, hogy a közművelődés minden területén a legkülönbözőbb módon és formában igyekeznek javítani a fenntartók az intézmények anyagi helyzetén. Ez az igyekezet megyénkben sem hiányzik.

A továbbiakban arról a Szolnok megyei kezdeményezésről szólok, amellyel a megyei tanács a közművelődési intézmények fejlesztését kívánja ösztönözni, segíteni.

Az előzmények

A nagy jelentőségű országos közművelődési tanácskozások megyénkben is a közművelődésre irányították a figyelmet. Így került sor a közművelődés helyzetének elemzésére, s ennek alapján 1970-ben a további feladatok meghatározására. Először az *MSZMP Szolnok megyei bizottsága* foglalkozott a megye közművelődésével. E téma napirendre tűzése az irányító pártszervek céltudatos, az eredményekre és gondokra egyaránt figyelő, segítésre mindig kész tevékenységének köszönhető, mint az is, hogy a tárgyalás nyomán született határozat elvileg helyesen jelölte meg a feladatokat a közművelődés minden területére, nem feledkezve meg az anyagi, tárgyi, személyi feltételek javításának szükségességéről sem. Ezt követően a megyei tanács végrehajtó bizottsága határozati érvényű *intézkedési tervet* fogadott el a pártbizottság ajánlásainak végrehajtására. A határozatok ismertetése nem célom, csupán a megyei közművelődési alap létesítésére vonatkozó döntés végrehajtásának eddigi eredményeiről kívánok beszámolni.

A közművelődési alap létesítésének gondolata a gazdaságirányítás új rendszerének bevezetése és az államigazgatás területén megindult célszerű decentralizálási folyamat következményeként jelentkezett. A változások nyomán egyebek között a következők váltak nyilvánvalóvá:

1. Megnövekedett a *helyi tanácsok önállósága* és ezzel együtt a felelőssége: pénzeszközök felhasználásáról maguk döntenek a helyi érdekeknek megfelelően.

2. Mindezekkel a jogokkal élve a helyi tanácsok a kommunális és szociális problémáik megoldását tekintik legégetőbb feladatuknak. Ugyanakkor *adminisztratív úton nem szabad őket közművelődési intézményeik fejlesztésére kényszeríteni.*

Felmerült a kérdés: hogyan, mi módon lehetne a helyi tanácsokat mégis közművelődési intézményeik fejlesztésére készíteni.

A kérdésre a választ a gazdasági élet gyakorlata adta meg: *anyagi ösztönzéssel.* Ezek után kerültek az említett határozatokba azok a pontok, amelyek a megyei közművelődési alap létrehozását feladatként jelölték meg.

Eredetileg a vállalatok, üzemek felkérésére is sor került: járuljanak hozzá a közművelődési alap létesítéséhez. De a hozzájárulás részükről elmaradt. Így évi *egy-millió forint* lett az összeg, amelyet a megyei tanács a negyedik ötéves terv minden évére jóváhagyott közművelődési alapként. Az alap elosztásának módjáról, feltételeiről nem rendelkezett a határozat. Létrehozásáért, lehető legcélszerűbb felhasználásáért a művelődésüggyel foglalkozó elnökhelyettes tette felelőssé a végrehajtó bizottság.

Az elosztás elvei

Kezdetől nyilvánvaló volt, hogy egy millió forinttal nem lehet nagy (4—5 millió forintot meghaladó) beruházásokra ösztönözni a helyi tanácsokat. Viszont várható volt, hogy hatására sor kerül kisebb (1—4 millió forintos) beruházásokra, valamint a bővítésekre, átalakításokra.

Az a tény, hogy semmiféle szabályzat nem rögzítette az alap elosztását, *nagyfokú rugalmasságot* tett lehetővé. Csupán elosztási alapelvek alakultak ki, amelyek a következőkben foglalhatók össze:

- Az alapból csak azok a települések részesülhetnek, amelyek *új intézményt építtetnek, a meglévőt bővítik*, vagy átalakítják és ezzel azt funkcionálisan célszerűbb működésre teszik alkalmassá. (Pl. a nagytermes művelődési otthonok átalakítása.)
- Az alapból támogatás csak *könyvtárak, művelődési otthonok, klubkönyvtárak* fejlesztésére igényelhető.
- Az alap csak *berendezések, felszerelések vásárlására* használható fel, építési, átalakítási, felújítási célokra nem.
- Az alapból részesülőknek lehetőség szerint olyan összeget kell adni, amely *az intézmény teljes, korszerű berendezését, felszerelését teszi lehetővé.*
- Az alap *évente kerül elosztásra* a megyei művelődésügyi osztályra beérkezett igények elbírálása után.
- Az a település, amely bármilyen ok miatt nem teljesíti vállalt építési, bővítési, átalakítási kötelezettségét, az alapból kapott összeget *köteles visszatéríteni* a megyei tanács számlájára. Az így visszakerülő összegeket más jogos igénylők kapják.
- Az alapból juttatott összeg célszerű felhasználását a művelődésügyi osztály ellenőrzi, illetve a hálózati központok révén segíti.

Az eddigi eredmények, tapasztalatok

Az 1971. és az 1972. évi elosztás, illetve felhasználás alapján kedvező eredményekről, tapasztalatokról tanúskodik.

1971-ben 23 településről 1 682 000 Ft, 1972-ben pedig 32 településről 3 124 000 Ft igény érkezett be az évi egymilliósi alapra. Az adatok kommentár nélkül is jelzik azt a hatást, amit az alap a megye településeire gyakorolt. Községek, amelyek addig latolgatták, hozzáfogjanak-e művelődési intézmény építéséhez, bővítéséhez, átalakításához; *hozzáláttak* terveik, elképzeléseik megvalósításához. *Tiszatenyőn* például, ahol erősen leromlott állapotban levő, rossz belső elrendezésű épületben működött a művelődési otthon és a könyvtár, fél év alatt megtervezték, kiviteleztek az épület átalakítását és bővítését, a helyi erők összefogásával.

Az 1971-ben szétosztott alap körülbelül 5,5—6 millió forint közötti összeget vonzott közművelődési területre. *Tiszaderzszen, Jászárokalmán, Tiszatenyőn, Vezseny*en új könyvtár, illetve klubkönyvtár épült. *Jászárokszálláson* új helyiséget kapott a könyvtár gyermekrésze, *Fegyverneken* pedig a korábbi raktár helyén gyermekrészeget alakítottak ki új raktár építésével. A többi településen (*Jászfelsőszentgyörgy, Kunmadaras, Nagyvíván, Ócsöd, Tiszabő, Tiszasas, Tiszaszőlős*) átalakítási munkálatokkal javították az intézmény elhelyezését. 1972-ben *Kötelken, Alattyánban* és *Tiszaroffon* épül új intézmény, a többi településen (*Jánoshida, Kungyalu, Tiszafüred, Tiszaórs, Tiszavárkony*) átalakítási, bővítési munkálatokat végeznek. Ebben az évben várhatóan 6—7 millió forint közötti összeget vonz az alap közművelődési célra.

Az eddigi eredmények a közművelődési alap létrehozásának helyességét igazolják. Ösztönző hatása kétségtelenül különösen *kisebb települések esetében* jelentkezik. Az új intézmények létesítéséhez nyújtott 200—300 ezer forint nagy segítség a kis településeknek, de a 20—80 ezer forint is ösztönözhet átalakítási, bővítési munkálatok elvégzésére.

Végezetül annyit: nem tekintjük a közművelődési alapot „csodaszernek”, amellyel végérvényesen és teljesen megoldható az intézmények eszményi elhelyezése, felszerelése, berendezése. Csupán azt várjuk tőle, hogy *a községi tanácsokat intézményeik fejlesztésére ösztönözze*, s ezzel távlati fejlesztési terveink közelebb kerüljenek a megvalósuláshoz.

Janó János

AZ MKE ZENEI SZEKCIÓJÁNAK vezetőségválasztó üléséről júniusban közölt beszámolómba gépírási hiba következtében téves, illetve hiányos adat csúszott be. Ezúttal közöljük, hogy a szekció két éve működik, s vezetőségébe G. Forrai Magdolnát, a Zeneművészeti Főiskola könyvtárának tudományos munkatársát is beválasztották. A zenei szekció sikraszállt továbbá a Nemzeti Fonotéka létesítése mellett is.

A főváros bibliográfiai műhelye

2. A bibliográfiák előállítása

A Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai tevékenységének műhelykérdéseivel két okból is érdemes foglalkozni. Egyrészt *mérete miatt*, másrészt azért, mert tapasztalatait a fokozatosan kifejlesztendő, nagy területek ellátását vállaló központi könyvtárak bibliográfiai apparátusának kiépítése során nyilvánvalóan fel kell majd használni — természetesen figyelembe véve, hogy ezek a tapasztalatok speciális helyzetet is tükröznek (a könyvtár feladatkörében keveredő közművelődési és szakkönyvtári elemek miatt.).

A vizsgálódást az a tény is indokolja, hogy szakirodalmunkban ez a terület szinte teljesen feltáratlan. Amikor az alábbiakban áttekintjük a bibliográfiai munka szervezeti-személyi és anyagi kérdéseit, valamint a munkamenet, a terjesztés és az együttműködés problémáit, ahhoz is hozzá szeretnénk járulni, hogy jobban megismerjük egymás munkáját és körülményeit.

A kiadói szervezet

A könyvtár — valóságos nagyüzem lévén — osztályokra tagolódva végzi munkáját. A szervezet 1968 óta három főosztályból áll (központi, hálózati és gazdasági főosztály). A hálózati főosztályon belül működik a bibliográfiai, a propaganda, a hálózati-módszertani osztály (régebbi, ismertebb nevén: kerületi könyvtárak osztálya). A központi főosztály a Budapest gyűjteményt, a zenei könyvtárat, a szerzeményezési és feldolgozó osztályt, valamint az olvasószolgálatot (régebben: nyilvános szolgálat) foglalja magában.

Ez a felosztás történetileg alakult így, a szerkezetet többször átszervezték. A propaganda osztály pl. 1961-től a bibliográfiai osztállyal együtt működött, 1969-ben propaganda csoportként különvált, s a következő évben szervezték osztállyá.

A kiadói tevékenység több osztály között oszlik meg: készít kiadványokat a hálózati-módszertani osztály (könyvtári szakirodalom és gyermekkönyvtári bibliográfiák), a Budapest gyűjtemény (helytörténeti bibliográfiák és tanulmányok), az olvasószolgálat (szociológiai és egyéb társadalomtudományi bibliográfiák), a zenei könyvtár (zenetörténeti bibliográfiák), valamint a propaganda osztály (képsorozatok, röplapok, plakátok, szórólapok, könyvjelzők stb.).

A bibliográfiák túlnyomó része természetesen az erre a célra alakult osztályon készül, a kialakult munkamegosztásnak megfelelően a másutt készített bibliográfiák jórészt is ez az osztály gondozza (olvasószerkesztés, lektorálás, engedélyezés). Ezért, valamint a helyhiány miatt az egyéb osztályok bibliográfiáit és munkaszervezetét itt nem tárgyaljuk.

A bibliográfiai osztály termékei az egész országban ismertek. Talán nem lesz érdektelen felsorolni azoknak a munkatársaknak a nevét, akik ezeket a kiadványokat létrehozzák.

A bibliográfusok

A bibliográfiai osztály első vezetője *Tiszay Andor* volt, ő 1960-ig irányította a munkát, s jelentős szerepe volt e tevékenység kifejlesztésében. Az osztálynak jelenleg 9 dolgozója van. Ez az apparátus a közművelődési könyvtárakhoz mérve nagy, de a vállalt és végzett feladatokhoz képest mégis kicsinek mondható.

Pataki Ferenc jelenlegi osztályvezetőnek 1961 óta mindegyik kiadványhoz köze van, de többnek szerzője is: A felszabadulás útján (1964), Vietnam (1965), Vádoljuk az imperializmust (1966), 22 röplap-dokumentum (1966), Dokumentumok (1969), Eseménynaptár 1971—1975 (1970).

Benjámín László Kossuth- és József Attila-díjas költő a szerzője a Stendhal (1962), valamint a Sarkadi-bibliográfiának (1971).

Csomor Tibor sok sikeres ajánló bibliográfiát állított össze: Szép könyvek a természetéről (1961), Mit olvassunk az élet keletkezéséről, az ember származásáról? (1962), Születő legendák földjén... (1963), Barangolás atomországban (1963), A kéregcsónaktól az úrhajóig (1963 és 1968), A jó egészség könyvei (1964), A muzsika világában (1965), A Szovjetunióról (1967), Tárgyszókönyvtár a gyermekkönyvtárak kézikönyvtárához (1967), Afrika (1968) stb.

Ecsedy Andorné Gáliczky Évával együtt sok értékes és jól hasznosítható bibliográfiát szerkesztett: A kaland mesterei (1958), Lenin (1960), Tavasz szél (1962), a

Szerafimovics- és Gladkov- (1963), valamint a Solohov- és Fegyin-bibliográfia (1964), A középkor világa (1965) és a Cromwelltől Napóleonig (1966), Gorkijtól napjainkig 1—2. (1967), Forradalmak kora (1968), Könyvek az erkölcsről (1969), a Lenin-centenárium c. kiadvány terjedelmes bibliográfiai fejezete (1969), Történelem — forradalom 1—2. (1969), Antonio Gramsci (1971), Ernest Hemingway (1971), Kell a jó könyv (1971) stb. Mindketten főleg a történelem, a marxizmus, a munkásmozgalom témáiban járatosak.

Gáliczky Éva önállóan is szerzője több bibliográfiának: Szovjet szépirodalmi művek (1966), Ajánlott irodalom az országos középiskolai tanulmányi verseny Lenin-témáihoz (1969), Leninről az ifjúságnak (1970), Két kongresszus között (1970), Dózsa György 500 éve (1972).

Győri Lajosné az analitikus irodalomtörténeti katalógust szerkeszti. Érdekesebb kiadványai: Irodalomjegyzék a kötelező olvasmányokhoz (1968), Benedek Marcell (1969), Tersánszky Józsi Jenő (1969), Dosztojevszkij (1971), Pablo Neruda Nobel-díjas (1971).

Lakos Katalin munkásmozgalmi jellegű bibliográfiáival hívta fel magára a figyelmet: 25 éve történt (1969), Történelmi emlékeztető (1969), Budapest felszabadulásának eseményei (1969), Engels Frigyes (1970), A Párizsi Kommün (1971), Zalka Máté (1971), Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg (1972).

Mitru Ibolya is elsősorban a munkásmozgalmi és történelmi témákkal foglalkozik, de irodalmi-művészeti jellegű bibliográfiái is voltak: Hősi harcok emlékei (1962), A szabadság útján (1962), „Szeressétek a könyvet, a tudás forrását” (1963), Műalkotás, kompozíció, stílus (1963), Bertolt Brecht (1965), Korrajz és vádirat (1966), A Szovjetunió története (1967).

Tóth Endréné, az archívum jelenlegi vezetője és munkatársa, *Tichler Jánosné* közvetve segítik a bibliográfiák elkészülését.

Vasvári István költő nemrég bekövetkezett haláláig szintén az osztály munkatársa volt. Bibliográfiáit sokan használják: Szállj költemény (1961), A tűz csiholói (1961), Elfelejtett könyvek (1960—1962), Andersen-Nexő (1963), Kortársak Illés Béláról (1965), Radnóti Miklós (1966), Nyolc magyar mártírköltő (1967), Fodor József (1970), Simon István (1971), Garai Gábor (1971), Benjámin László (1971), Juhász Ferenc (1971), Jankovich Ferenc (1971). — Mint a felsorolásból is kitűnik, Vasvári István állította össze a „Mai magyar költők” c. sorozat minden eddigi, valamint az „Írói arcképvázlatok” sok füzetét.

Rajta és *Tiszay Andor*on kívül még két nevet említhetünk azok közül, akik hozzájárultak a bibliográfiai hagyományok fejlesztéséhez, de ma már nem dolgoznak a könyvtárban.

Tóbiás Aron nevéhez fűződik a Tolsztoj- (1962) és a Krúdy-emlékkönyv (1964). Irodalmi bibliográfiái közül emlékezetes a Kiss Lajos- (1961), Szerb Antal- (1961) és Gorkij-bibliográfia (1968), a bolgár (1961), a lengyel és a román irodalom kistűkre (1962), A mai angol regény (1966), Latin-Amerika irodalma (1967). Ő a szerzője a Száz könyv a magyar történelemről (1965), valamint a Csillagosok, katonák c. bibliográfiáknak (1967).

Szász Károlyné az irodalomtörténeti analitikus katalógus első szerkesztője volt (1963-tól 1969-ig), hatalmas mennyiségű és nagy információértékű munkát végzett.

A segédesszközök

A bibliográfiai munkát közvetlenül segítő eszközök közül először az irodalmi és életrajzi jellegű archívumról kell szólni. Az ötvenes évek elején hozták létre belső használatra, de — különösen a legutóbbi évtizedben — az olvasók is gyakran igénybe veszik. Az archívum, amely a közművelődési könyvtárakat tekintve *egyedülálló*, szerencsésen kiegészíti az olvasószolgálat tájékoztató munkáját. Információgazdagságát célszerű volna a jelenleginél szélesebb körben kiaknázni. Az archívum lényegesen meggyorsítja az anyaggyűjtés idejét (nagyrészt neki köszönhető, hogy az aktuális róplapok, „nekrológ-bibliográfiák” nem ritkán 24 óra alatt elkészülnek, s az olvasók kezébe kerülnek).

Az osztályon készülő, országszerte rendszeresen igényelt analitikus katalógus is segíti az irodalomtörténeti jellegű bibliográfiák anyaggyűjtését.

Az osztályon ezenkívül egy kis állományú kézikönyvtár is van, ez azonban csak a legszükségesebb referenz műveket, lexikonokat tartalmazza. A bibliográfusok az anyaggyűjtés céljából a tájékoztató szolgálatot s más nagy könyvtárak olvasótermét keresik fel (Párttörténeti Intézet Könyvtára, Széchenyi Könyvtár stb.). A témájába vágó új irodalmat mindenki igyekszik nyomon követni.

Annak eldöntésére, hogy valamely művet — hozzáférhetőség szempontjából —

érdemes-e felvenni egy kisebb ajánló bibliográfiába, a kerületi könyvtárak központi címjegyzékét nézik át.

A bibliográfiai tevékenység megosztása általában tervszerű és indokolt. Egyetlen kivételnek érezzük, hogy a kifejezetten gyermekolvasóknak szánt ajánló bibliográfiák nem a bibliográfiai, hanem a módszertani osztályon készülnek (Hargitai Nándorné szerkesztésében). Egy gyermekkönyvtári tapasztalattal is rendelkező, teljes időben foglalkoztatott bibliográfus alkalmazásával ez az ellentmondás is megszűnne.

A kiadói szervezet vázlatos áttekintése után kövessük végig a bibliográfiák előállításának folyamatát.

A kiadói program

A kiadói tevékenységet első fokon a könyvtár történelmi hagyományai, közművelődési, helytörténeti, valamint — a 131/1968. MM sz. utasítás értelmében — a szociológiai szakkönyvtári funkciói határozzák meg. A tervezés két fokozatban érvényesül: az 5 éves időszakra vonatkozó terveket évenkénti bontásban is kidolgozzák, illetve kiegészítik. A kiadói programot az átfogó propaganda részeként kezelik, a részfeladatokat összehangolják, sőt gondot fordítanak a népszerűsítendő témák állományának kiegészítésére is. A fontosabb akciók alkalmából nemcsak az olvasók számára adnak ki ajánló bibliográfiát, hanem a könyvtárosok részére is módszertani útmutatót (pl. az antiklerikális irodalom népszerűsítésével, a Lenin-évfordulókkal, pártkongresszusokkal kapcsolatban).

A közművelődési funkcióból következik, hogy a könyvtár fokozottan tekintettel van az évfordulókra, társadalmi, politikai akciókra. Mint már cikkünk első részében hangsúlyoztuk, a munkásmozgalmi és történelmi témák súlya a bibliográfiákban tudatos.

Hogyan születnek a tervek?

A témák közelebbi meghatározásához figyelembe veszik a kerületi könyvtárosok véleményét, javaslatait. Ennek több formája van: a különböző értekezletek, az igazgatósági tanács ülései, a bibliográfiai előterv vitái. Egy-egy kerületi könyvtár munkájának felülvizsgálata során rendszeresen alkalom van a bibliográfiákkal kapcsolatos tapasztalatok, kívánságok feljegyzésére is. A módszertani osztály helyszíni vizsgálataiban, felméréseiben az utóbbi éveekben már a bibliográfiai osztály munkatársai is részt vesznek. (Tapasztalatuk szerint sok múlik a könyvtáros személyén, együttműködési készségén, tudatosságán. Általában javul a bibliográfiák felhasználása.)

A már megjelent kiadványokról is rendeznek vitákat, s az ezeken elhangzott véleményeket szintén igyekeznek felhasználni. A könyvtár híradója is csaknem valamennyi bibliográfiaíró közöl recenziókat. Több kísérletet tettek a bibliográfiai hatáskör megfigyelésére is (1961-ben, 1964-ben), különböző módszertani hiányosságok miatt azonban (pl. a bibliográfiai hatását nem lehetett elválasztani a párhuzamosan rendezett kiállításokétól) még további kísérletezésre van szükség.

Egyes kiadványoknál a legbiztosabb „visszacsatolást” az utánnomás iránti igény jelentette. Ebből a szempontból sikeresek voltak a Kell a jó könyv; Afrika; Gorkijtól napjainkig; Így végződött és más kiadványok. (Legutóbb a Kell a jó könyv c. bibliográfiát — az egész országból érkező igények nagy száma miatt — utánnomással összesen 7000 példányban állították elő!)

Az elhangzott, illetve leírt igények és kívánságok között gyakorlati szempontok szerint választanak (melyik témára van leginkább igény, melyikhez vannak meg a szükséges személyi, szervezeti stb. feltételek). Ezeket összevetve nyeri el végleges formáját az éves bibliográfiai terv.

Az anyaggyűjtéstől a lektorálásig

A bibliográfiai osztály munkatársai önállóan dolgoznak. Nincs „szalagrendszer”, mindenki személyesen felelős a bibliográfiaért. Ez érthető, hiszen az osztály annyira sokrétű és különböző műfajú bibliográfiákat készít, hogy a további specializálódás szükségtelen.

A közművelődési könyvtárakban sokhelyütt nem fordítanak elég gondot a kézirat ellenőrzésére, a szerkezeti, helyesírási, gépelési stb. hibák kiküszöbölésére (holott a könyvtári kiadványoknál, amelyek lényege az információközlés, a pontosság el-

engedhetetlen). Ha a Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiáit a szakajtóban bírálták, a kritika éle legtöbbször ugyancsak erre irányult.

A jelenlegi munkaszervezetben a kéziratot első fokon az osztályvezető (alkalmanként szaklektor segítségével), másodfokon az egyik igazgatóhelyettes ellenőrzi, s a szerző is többször alkalmat kap arra, hogy a technikai hibákat kijavítsa. Az ellenőrzés tehát több ponton is megvalósul, de — talán a rendelkezésre álló rövid idő miatt — nem tökéletes. Ilyen nagyméretű kiadói tevékenység mellett célszerű lenne önálló lektor vagy olvasószervező alkalmazása.

A technikai szerkesztéstől a kötetésig

A házilag sokszorosított kiadványok technikai szerkesztését *Mikó Zoltán* vezetésével a propaganda osztály végzi. Ezeket — a többi közművelődési könyvtárhoz viszonyítva — meglehetősen gazdagon illusztrálják. A xerox azonban csak vonalas rajzok felhasználását teszi lehetővé, ezért a tónusos képekről a Kossuth Nyomda speciális műhelyében készítenek lemezeket, amelyeket aztán rotaprint gépen sokszorosítanak.

A kézirat a szerzőtől a leíró csoporthoz kerül. A műszaki szerkesztést kb. 1 éve *Skultéti Lászlóné*, a grafikai munkákat hosszabb idő óta (a könyvtár propaganda-tevékenységének grafikai irányítása, kiállítások készítése, tanfolyamok vezetése mellett) *Sárdy Károly* végzi. (Tudomásunk szerint a közművelődési könyvtárak közül kizárólag itt alkalmaznak főállásban grafikusokat. Az ezzel járó többletköltségek a kiadványok nagy száma miatt kifizetődnek, és az olvasók növekvő igényei indokolják ezt.)

A sokszorosító részleg gépparkja az utóbbi években jelentősen bővült és korszerűsödött. Jelenleg egy Pyloris típusú xerox, 1 db A3-as méretű romayor és 2 db A4-es rominor sokszorosító berendezéssel rendelkeznek. Iratmásoló készülékük lehetővé teszi, hogy az olvasók részére is dolgozzanak. A fényképes illusztrációk készítésében közreműködik a fotolabor (egy munkatárssal). Ezekon kívül 2 szedő írógép, 1 elektromos írógép, 1 cirill betűs, valamint 4 normál (illetve speciális könyvtári jelekkel kiegészített) írógép áll a kiadványkészítés rendelkezésére.

A Szabó Ervin Könyvtárnak nagy létszámú (jelenleg 21 fős) kötészete van, amely a hálózat könyveinek újrakötésén kívül a házilag készített kiadványok kötetési munkáit is végzi.

Az utóbbi időben egyre több kiadványuk lát napvilágot házi sokszorosítással. Erre a nyomdai árak és az átfutási idő tetemes növekedése miatt kényszerültek. Mindamellét esztétikailag a házi sokszorosítású kiadványok is egyre igényesebbek.

Terjesztési problémák, együttműködési készség

Az ajánló bibliográfia országos műhelyéről folytatott vitában (Könyvtáros, 1964. 10—12. sz.; 1965. 2., 5. sz.) felmerült, hogy ezt a szerepet a Szabó Ervin Könyvtár töltsse be. A javaslatnak van reális alapja, a könyvtár számára mégis nagy nehézséget jelentene a jelenlegi előírások és anyagi alapok mellett erre berendezkedni. A bibliográfiák terjesztése jelenleg csak a hálózaton belül van megoldva. A Szabó Ervin Könyvtár mindent megtesz, hogy kiadványait eljuttassa mindazon könyvtáraknak, amelyek azokat tájékoztató munkájukban jól fel tudnák használni. A nagyobb vidéki könyvtárakkal körlevélben ismertetik sokszorosítás előtt álló kiadványaikat, a rendeléseket figyelembe véve határozzák meg a példányszámot.

A később jelentkező igények kielégítésére bibliográfiai raktárat létesítettek. (A raktáron levő, de jelenleg is használható kiadványokról a napokban jelenik meg prospektus.) Utánnyomásra is van lehetőségük.

A könyvtár évről évre nagy összeget fordít kiadványok megjelentetésére. 1962 és 1971 között átlagosan évi 437 000 Ft-ot költött erre, tehát tíz év alatt összesen 4 milliónál is többet. A legutóbbi években némi csökkenés tapasztalható. A legtöbbet eddig 1966-ban fordították erre a célra: 585 550 Ft-ot.

Ugyanakkor igen korán megoldották saját kiadványaik árusítását is. Az említett évtized alatt a bibliográfiákból származó bevételük 1 millió 341 207 Ft volt (1968-ban: 287 000).

A legsúlyosabb probléma azonban az, hogy a befektetett összeg a költségvetésben nem térül vissza. A Szabó Ervin Könyvtár — más könyvtárakhoz hasonlóan — költségvetési szerv, minden bevételét be kell fizetnie a bevételi számlára, s így gazdaságilag semmi sem ösztönzi a kiadványok terjesztésére, árusítására, sőt, e rendelkezések egyenesen fékezik ezt a törekvést. (Helytelen és idejétmúlt már az a szem-

lélet, hogy a Szabó Ervin Könyvtár *kizárólag* a főváros bibliográfiai ellátására hivatott!)

A rendelkezésre álló összeget kevesebb fajta, de lényegesen magasabb példányszámú kiadvány előállítására kellene fordítani (jelenleg egy-egy kerületi könyvtárba csak néhány példány jut).

A Szabó Ervin Könyvtár természetesen egyedül nem vállalhatja kiadói programjának ilyen drasztikus átalakítását, specializálását, illetve csökkentését, hiszen minden igényelt témából feltétlenül el kell látnia bibliográfiával a hálózati könyvtárakat.

A megoldást nem hozhatja meg más, mint a közművelődési könyvtárak bibliográfiai tevékenységének régóta sürgetett (és elhatározott) koordinálása. Ha a nagy vidéki közművelődési könyvtárak ösztönösen kezdeményezett együttműködése tovább bővülne, határozottabb keretet kapna (ennek egyik első lépése lenne a tervekről nyújtott kölcsönös tájékoztatás), egyidejűleg több országos jelentőségű kiadói műhely is kialakulhatna, s mindegyik saját meghatározott profillal rendelkezhetne. Ennek eredményeképpen nemcsak a Szabó Ervin Könyvtár kiadványai juthatnának el vidékre, hanem a vidéki könyvtárak egyre színvonalasabbá váló bibliográfiái is a főváros kerületi könyvtáraiba, mégpedig megfelelő példányszámban és a jelenlegi, tétova próbálkozásoknál sokkal rendszeresebben.

Ezek a gondok egész közművelődési könyvtári hálózatunk gondjai. A Szabó Ervin Könyvtár azonban (szervezetének nagysága miatt) megoldásában különösen érdekelt.

M á n d y G á b o r

A nemzetiségek közművelődési könyvtári ellátásának javítása

A Magyar Szocialista Munkáspárt politikai bizottságának 1968. évi nemzeti-ségi határozata óta a Könyvtáros is több alkalommal beszámolt a nemzetiségek közművelődési könyvtári ellátásának javítását célzó intézkedésekről, akciókról és tervekről. (Legutóbb az 1971/10. számban.) Egyebek között ez is jelzi, hogy a kérdést a könyvtárügy országos és megyei irányítása állandóan napirenden tartja, mégha a nemzetiségek erős területi szórtsága, sok nyelvjárásra való tagolódása, a tanácsi könyvtárügy eltérő fejlettsége és még néhány más kedvezőtlen körülmény miatt sok nehézség tornyosul is a kielégítő megoldás elé.

Az elmúlt négy évben rendszeresen összegyűjtött tapasztalatok napjainkra mégis felvázolták az eredményesnek látszó megoldás körvonalait. Nevezetesen az a meggyőződés alakult ki és vált mind közkeletűbbé, hogy *a nemzetiségeket kettős ellátásban kell részesítenünk*. Az ellátás első szintjén, tehát a nemzetiségek lakta települések könyvtáraiban elsősorban az általános érdeklődésre számot tartó anyanyelvű könyv- és folyóiratirodalmat kell biztosítanunk, második szintjén, az ún. nemzetiségi báziskönyvtárakban pedig azt az irodalmat, amely a választék bővítésére (letétellel) és bizonyos tájékoztatói-kutatási igények kielégítésére szolgál.

A „Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez” című nemrég megjelent do-

kumentumban leírt tanácsi könyvtári rendszer igen jó lehetőségeket nyújt arra, hogy e kétlépcsős nemzetiségi könyvtári ellátás ebbe a rendszerbe szervesen beépülhessen, az alkotmány és a tanácstörvény szelleme pedig egyenesen megköveteli, hogy valóban éljünk is a lehetőséggel.

A Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztálya és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ — a minisztérium nemzetiségi osztályával karöltve — a fentiek jegyében a közelmúltban kidolgozta, a minisztérium pedig elfogadta *a nemzetiségek közművelődési könyvtári ellátásának részletes irányelveit*. A Művelődésügyi Minisztérium ezen kívül határozatokat hozott a kiépülő kétlépcsős ellátási rendszer három éven át történő központi támogatására, illetve a nemzetiségek anyanyelvén megjelent irodalom rendszeres behozatalára és az érdekelt könyvtárakhoz való eljuttatásra is.

A nemzetiségek közművelődési könyvtári ellátásának irányelvei a közeljövőben megjelennek, mihelyt befejeződnek a *báziskönyvtári feladatra előzetesen kijelölt* megyei, illetve városi-járásai könyvtárak fenntartó tanácsaival kezdeményezett megbeszélések. Ezekre annál is inkább szükség van, mivel — a nemzetiségek földrajzi elhelyezkedésének megfelelően — a báziskönyvtárak hatóköre nem mindenütt követi pontosan a közigazgatási határokat; s így az elképzelés

megvalósítása együttműködést és feladatmegosztást tesz szükségessé a megyék között.

Országosan összesen 19 báziskönyvtári megbízásra kerül sor. Ez a szám azonban nem jelent ugyanannyi könyvtárat, hanem csak tizenhármat, mivel némelyik könyvtár több nemzetiségnek is báziskönyvtára lesz. Az általános helyzet-elemzés és a kiszemelt könyvtárak képviselőivel folytatott megbeszélés után elég pontosan megállapítható, hogy a könyvtáraknak e funkció ellátására más-más felkészültségi szintről kell indulniuk, s a köztük levő elég tetemes különbségek nem küszöbölhetők ki máról holnapra.

Mindez azonban nem kérelmestheti az elgondolás megvalósításának kibontakoztatását, a munka haladéktalan megkezdését. Azonban a nemzetiségek könyvtári ellátásának sikere vagy sikertelensége elsősorban mégsem a báziskönyvtárakban, hanem az *alapellátást nyújtó* települések könyvtáraiban fog eldőlni. Nem tagadjuk: e könyvtárakban a nemzetiségek ellátásának rendszeres figyelése, az igénybresztés újabb, mégpedig igen nehéz terheket ró a könyvtárosokra. S e terheket tovább súlyosbítja az a tény, hogy nagyobb részük nem, vagy csak kevésbé ismeri a nemzetiségek nyelvét és kultúráját. Ezért kell apellálnunk a könyvtárosok lelkiismeretességére, az immár rendelkezésre álló segéd-eszközök (nemzetiségi alaphibliográfiák)

felhasználásában szerzett jártasságukra, szakmai elkötelezettségükre, továbbá magas rendű *szocialista állampolgári meggyőződésükre*, nehogy a munka nehézsége a szokványos „nincs ilyen igény” kijelentésekre ösztönözze őket.

A munka kedvvel való vállalásához minden könyvtárosnak két dolgot kell tudnia. Az egyik: *igény nem jelentkezik ott, ahol nincs mód annak kielégítésére*. A második: a nemzetiségek olvasásügyének fellendítésén nem egyedül kell munkálkodniuk. A nemzetiségek vonatkozásában — már csak létszámuk miatt is — minden művelődésügyi intézmény közelebb van egymáshoz, mint általában. *A könyvtár, az iskola és a művelődési otthon* itt ugyancsak egymásra van utalva. S ha bármelyikük eredményt akar elérni, meg kell találni a kapcsolatot a másik kettővel is. S bizonyára meg is találják egymást. A ki-nevezendő *nemzetiségi könyvtári szakfelügyelők*, a báziskönyvtárak érdekelt munkatársai mindent el fognak követni az említett kapcsolatok felvételének és kamatoztatásának elősegítéséért.

Hisszük, hogy a folyamatos törődés és a lenini nemzetiségi politika elveiből táplálkozó elszántság a közművelődési könyvtári munka e nehéz területén is megnyugtató eredményekre vezet, s ezen keresztül hozzájárul a nemzetiségi állampolgárok jó közérzetének fenntartásához. (—a —r)

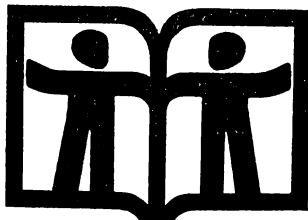
A Magyar Tudományos Akadémia ülészaka a nemzetközi könyvév alkalmából

A Magyar Tudományos Akadémia nyelv- és irodalomtudományi osztálya és a Művelődésügyi Minisztérium közművelődési főosztálya a nemzetközi könyvév alkalmából június 21-én a Magyar Tudományos Akadémia épületében tudományos ülészakot tartott. A tanácskozást *Bíró Vera* főosztályvezető bevezető szavai után *Köpeczi Béla*, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára nyitotta meg.

— Az idén a nemzetközi könyvévet, jövőre pedig a magyar könyvkiadás 500. évfordulóját ünnepeljük — mondotta. Ez a két dátum arra figyelmeztet, hogy a kultúra közlésének olyan eszközéről van szó, amelyet az emberiség évszázadok óta használ, és használni fog a következő évszázadokban, talán évezredekben is. Nincs igazuk azoknak, akik az új kommunikációs eszközök megjelenése nyomán a könyv halálát hirdették meg. El kell oszlatni azt a széles körben elterjedt balhiedelmet, hogy a televízió kárt okoz a könyvnek.

Az ülészak előadói, a különböző szaktudományok képviselői és a könyv közművelődési hasznosításának szakemberei a könyvnek a modern társadalomban betöltött szerepét vizsgálták. A vitát *Szabolcsi Miklós* akadémikus foglalta össze.

Köpeczi Béla és *Miklós Pál* nagyhatású előadását a Magyar Nemzet június 25-i száma közölte. Az ülészak előadásait a Magyar Tudományos Akadémia és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ külön kiadványban is hozzáférhetővé teszi. Az előadások ismertetésére lapunk következő számaiban visszatérünk.

Városi hatáskörű szakszervezeti könyvtárak

Városi könyvtárnak lenni rangot s felelősséget jelent. A városi könyvtárak tanácsi fenntartásban működnek, van azonban három városunk, *Komló, Leninváros, Ózd*, amelyben a helyi *szakszervezeti könyvtár vállalta magára a településnek és vonzáskörzetének könyvtári ellátását*. Mindhárom város jellegzetes ipari település. Viharos gyorsaságú fejlődésük az utolsó negyedszázadban ment végbe, szociális, művelődési problémáik megegyeznek új, szocialista városainkéval. A továbbiakban néhány jellemző vo-

nás felvillantásával megkísérelünk választ kapni arra a kérdésre, vajon ezek a városi könyvtárként funkcionáló szakszervezeti könyvtárak ellátottságukat és munkájuk színvonalát tekintve megfelelnek-e a hasonló nagyságú városi könyvtárakkal szemben támasztott követelményeknek.

A működési feltételek

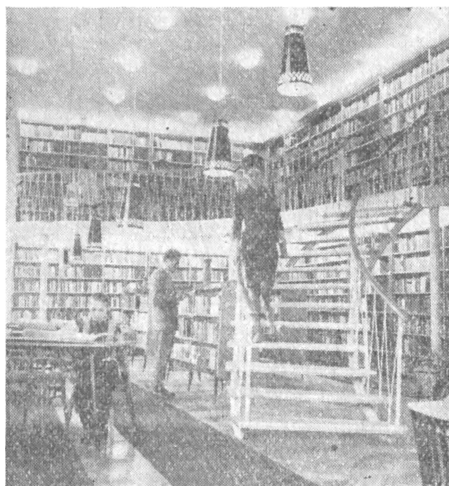
Az alábbi táblázatban összefoglaltuk a legfontosabb ellátottsági mutatókat.

Város	A lakosok száma	Könyvtári alapterület m ²	A könyvvállomány (kötet)		A könyvbeszerzés 1972-ben		A főfoglalkozású könyvtárosok száma
			összesen	1 lakosra jut	összesen Ft	1 lakosra jut Ft	
Komló	30 000	263,5	74 429	2,4	150 000	5	7
Leninváros	11 000	250	22 000	2	36 000	3,27	4
Ózd	38 500	480	78 500	2	125 000	3,27	9

Ami az első pillantásra szemet szúr: kevés a könyvtári célra rendelkezésre álló helyiségek alapterülete. A jelenleginek három-négyszeresére volna szükség. A helyiséggond azonban, közelebbről vizsgálva, összetettebb, lényegében háromféle hiány sűrűsödik benne. Mindekelőtt az, hogy *egyik városban sincs megfelelő nagyságú és felszereltségű városi könyvtárepület*. Viszonylag legkedvezőbb helyzetben az ózdi könyvtár van, amely az ugyancsak szakszervezeti fenntartásban működő művelődési központ földszintjén kapott helyet és szép, korszerű berendezést. Csakhogy ezt növekvő olvasótáborával és könyveivel már kinőtte, nincs olvasóterme sem, s súlyos gondot okoz a raktározás is. Sokkal rosszabb a leninvárosi és a komlói könyvtár helyzete. Mindkettőt annak idején lakóházba telepítették, s bár a könyvtárosok mindent elkövetnek a folyamatos bővítésre, nincs már sok lehetőségük erre. *Leninvárosban annyival jobb* a helyzet, hogy a közeli, ugyancsak szakszervezeti művelődési központ befogadta gyermekrészlegét és a folyóiratolvasót. Komlón mindössze 18 olvasót tudnak a könyvtárban leültetni.

A helyiséggond a fiók-, illetve a letéti könyvtárakat is sújtja. Legtöbbjüknek nincs is saját helyisége, amelyeknek van, az kicsi, korszerűtlen. Kivétel ez alól az *egyik ózdi fiókkönyvtár*, amely 180 négyzetméteres alapterületével nagyobb, mint a 120 négyzetméteres városi könyvtár, és szép berendezéssel, valamint 17 ezer kötet könyvvel is dicsekedhet.

A fiókkönyvtári hálózattal kapcsolatban jelentkezik a harmadik nehézség, hogy *ti. a hálózat hézagos*, a fiókok nincsenek egyenletesen „terítve”, akadnak olyan városrészek, amelyekben nincs könyvtári szolgáltatóhely. Komlón három ilyen távoli városnegyed van, a könyvtárosok számítása szerint *11 ezer ember él bennük, s marad ki gyakorlatilag a könyvtári ellátásból*. Ozdon is van két könyvtár nélküli városrész, kb. 8 ezres lakosságszámmal, mindkettőbe 5 éve szeretne fiókkönyvtárat telepíteni

Az ózdi Liszt Ferenc Művelődési Ház könyvtára

Berek Katalin a leninvárosi olvasók között (Nagy Miklós felvétele)

a városi könyvtár, ez idáig — mert helyiséget nem sikerült szerezni — sikertelenül. (Könyvvállományuk is évek óta össze van állítva.)

Ami a jövőt illeti: Komlón a városi tanács „közművelődési centrumot” (így nevezik terveikben) kíván az elkövetkező években kialakítani. Itt kapna helyet, más művelődési intézmények társaságában az új, korszerűen méretezett és berendezett városi könyvtár is. Sajnos, a tervek szerint csak az építkezés második ütemében. Elsőnek, a jövő évben zeneiskolát építenek. Ez a nagyszabásúnak ígérkező vállalkozás a városi tanács minden művelődési célra rendelkezésre álló anyagi erőforrását kimeríti, nem lehet tehát a közeli években arra számítani, hogy új fiókkönyvtárakat létesítsenek a lakótelepeken, vagy hogy a meglévők elhelyezését javítsák. Leninvárosban és Ózdon csak a jelenlegi helyén bővítik tovább a városi könyvtárt, ami egyiknek sem jelenthet végleges megoldást. Tervezik viszont a meglévők bővítésével a fiókhálózat fejlesztését, illetve új fiókkönyvtárak létesítését.

Arra a kérdésre, van-e elegendő és megfelelő választékot nyújtó könyv a három város könyvtáraiban, igennel válaszolunk. Az egy-egy lakosra jutó eszmei hányad is megfelel az országos átlagnak. S ha az állománynyilvántartások régebbi adatait összevetjük a maiakkal, kitűnik, nem volt mindig ilyen kedvező a kép, az utóbbi években gyors fel-

futás mutatkozik a könyvvállományok nagyságában. Komlón az utolsó két és fél évben 12 741 könyvvel gyarapodott az állomány.

A könyvek nagyobb része, általában kétharmada a városi könyvtárban van, a többi a fiók-, illetve a letéti könyvtárakban.

Az ózdi városi könyvtárnak 3 ezer kötetes kézikönyvtára van és 83 folyóiratot járát (a lakótelepi könyvtárba is 50-et).

A könyvtárak fenntartásához mindhárom városban hozzájárul anyagi támogatásával a város tanácsa. Ózdon és Leninvárosban a városi könyvtár költségvetése részét alkotja a művelődési központ költségvetésének, aminek Ózdon kb. egynegyedét, Leninvárosban 40 százalékát a tanácsi támogatás fedezi. Komlón a múlt év végéig a városi tanács évente 30 ezer forinttal járult hozzá a könyvtár anyagi terheinek viseléséhez. 1972-től azonban, mint azt ott-tartózkodásunk alkalmával a művelődésügyi osztály vezetője közölte, 50 ezer forintra emelik a támogatás összegét.

Kevesellünk kell a főfoglakozású könyvtárosok számát. Elsősorban Komlón és Ózdon, bár Komlón, ahol a létszám dolgában a legrosszabbul álltak, az elmúlt két évben két szakképzett könyvtárossal erősödött a személyzet. (Most a városi könyvtár hat munkatársából ötnek van középfokú szakképesítése, a vezető jelenleg végzi az egyetemet.) Lenin-

városban a vezető egyetemi végzettséggel, a munkatársak középfokú szakképesítéssel rendelkeznek. Ózdon a hálózatban tevékenykedő kilenc főfoglalkozású könyvtárosból ötnnek van népművelő-könyvtáros szakképesítése, kettő most szerzi meg, egynek közép-, egynek pedig alapfokú képzése van.

A munka színvonala

A könyvtárak adottságainak, működési körülményeinek vázlatos bemutatása után felvetődik a kérdés, hogyan éltek lehetőségeikkel, milyen eredményekről adhatnak számot.

Könyvtárhálózat	Az 1971-ben beiratkozott olvasók		1 olvasóra jutó	
	száma	aránya	látogatás	kölcsönzési átlag
Komló	8038	26,7	10,9	23
Leninváros	2856	26	10,5	20
Ózd	6492	16,8	12,1	37,8

A forgalom alakulásának mutatói önmagukban is meggyőzőek: eredményes munkát jeleznek. Az utolsó két évben nőtt az olvasási kedv. Komlón például két és fél évvel ezelőtt a lakosságnak még csak 14,4 százaléka volt könyvtári tag, a növekedés tehát ez idő alatt 12,3 százalék. Ózdon egy év alatt 8,3 százalékos növekedés mutatkozott. Itt érdemel említést, hogy elsősorban a városi könyvtárak látogatottsága van emelkedőben. Leninvárosban az olvasók 62 százaléka a városi könyvtárt látogatja, Ózdon pedig a városi könyvtár és a már említett nagy lakótelepi fiókkönyvtár együttes forgalma kétszerese a sok kis fiókkönyvtárénak. Ezek az adatok az ismert tételt igazolják, hogy a jövő a nagy választékot nyújtó könyvtáraké. S ha már a forgalomról beszélünk, említsük meg, hogy a leninvárosi (művelődési központba kihelyezett) folyóiratolvasóban a múlt év folyamán 23 ezer látogatást jegyeztek fel.

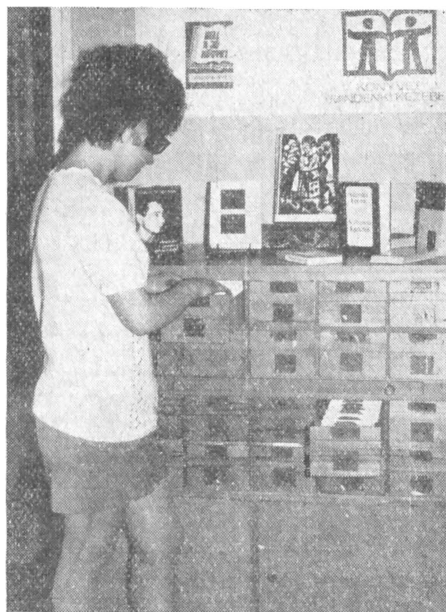
A csak forgalmi adatokat tartalmazó kimutatásunk nem tárja fel azt a sokrétű tevékenységet, amelyet ezek a könyvtárak folytatnak. Kitűnő rendezvényeik sajátos színfolttal gazdagítják városuk kulturális életét, s külön ki kell emelni azt a fontos munkát, amelyet a leninvárosi könyvtár végez az iskolai mintakönyvtárak szervezésében és felszerelésében.

Idáig érve, felvetődik a kérdés: sajátjuknak tekintik-e ezeket a könyvtárakat (hálózatukkal együtt) az érdekelt városi tanácsok annak ellenére, hogy nem ők a fenntartók? S az illetékes megyei könyvtárak segítségükre sietnek-e, ha nehézségeik támadnak, egyáltalán úgy tartják-e számon őket, mint városi központi könyvtárakat?

Komlón a tanács ismeri és méltányolja a könyvtár erőfeszítéseit, melyeket a lakosságnak az olvasásba való bevonásán keresztül a kultúra elterjesztéséért folytat. Ez évtől, mint jeleztük, növeli a

könyvtárnak nyújtott anyagi támogatás összegét, s nem felejtette ki a majdan felépítendő közművelődési intézményegyüttes terveiből sem. Mégsem mondhatjuk, hogy teljes az összhang közöttük. Sérlemezik, hogy a könyvtár — szerintünk is indokolatlanul — elzárkózik a tanács régi kívánságának teljesítésétől, hogy ti. a tanács pénzéből vásárolt könyvvállományt külön leltárkönyvben tartsa nyilván. Arról viszont, hogy a Pécsi Megyei Könyvtár bármikor tett volna kezdeményező, támogató lépést a komlói városi könyvtár segítésére, sem a tanács, sem a könyvtár nem tud.

Leninvárosban mind a célok, mind a megvalósítás tekintetében teljes az egyet-

A komlói József Attila könyvtárban (Rónaszék—Fekete felvétele)

értés a városi tanács és a könyvtár között. Ezt látogatásunk alkalmával hangsúlyozta Cseterki Sándor népművelési felügyelő is, mondván, hogy a tanács igyekszik minden könyvtári igényt kielégíteni, mert meggyőződése, hogy a könyvtár igen eredményesen munkálkodik a fiatal város lakóinak művelésén. S valóban szinte évről évre nő a szakszervezeti művelődési központnak — s általa a könyvtárnak is — nyújtott tanácsai támogatás összege. Jó ezt a segítő készséget látni, hiszen ismeretes, hogy Leninváros most lép fejlődésének második, talán még dinamikusabb szakaszába. A város körzetében hatalmas ipari beruházások kezdődnek, ennek következtében a lakosság a mostaninak többszörösére nő. Lesz mit tenni, hogy könyvtárügye is lépést tartson ezzel a fejlődéssel.

Az ózdi városi tanács sem elégedett a könyvtárak jelenlegi elhelyezésével, mondotta Patkó Imre művelődésügyi osztályvezető, s közölte, hogy még a jelenlegi tervidőszakban sor kerül egy új városi fiókkönyvtár létesítésére, egyet pedig bővíteni fognak. A művelődésügynek, így a könyvtárnak is nyújtott anyagi támogatást 1972-től 10 százalékkal növelik.

A Miskolci Megyei Könyvtár az elmúlt években gyakran nyújtott módszertani segítséget az ózdi könyvtárnak, s a könyvtárvezetőt a járási-városi könyvtárvezetők értekezletére is meghívták, amire viszont a leninvárosi könyvtárvezetőt elfelejtették meghívni.

Lelkiismeretesen és eredményesen...

Végezetül néhány adat összevetésével azt szeretnénk érzékeltetni, hogy ellátottságát és működésének színvonalát tekintve hol áll a hasonló nagyságú tele-

pülések könyvtárainak sorában a három könyvtár. Felhasználjuk ehhez az összevetéshez a Településeink könyvtári ellátása c. kiadvány 1970. évi füzetének adatait, mivel újabb még nem áll rendelkezésünkre.

Komló és Ózd a 28—38 ezres lakosságú települések csoportjában a könyvtárhelyiségek nagyságát tekintve (az összalapterületet vesszük figyelembe) a gyengén ellátottak közé, Leninváros a saját csoportjában az átlaghoz tartozik. Fordított a helyzet a könyvvásárlásra felhasznált évi összegek nagyságát illetően: Komló és Ózd a többet költő, Leninváros az átlagos könyvtárak sorában foglal helyet. Az egy lakosra jutó 2—2,4 kötet könyv mindhárom könyvtárt a jó középmezőnybe sorolja. A lakosság számához viszonyított 26,7 és 26 százalékos olvasói arány Komlónak és Leninvárosnak a középtől feljebb, a 16,8 százalékos pedig Ózdnak a középmezőnyben jelöli ki a helyét. S ismét fordított sorrend alakul ki, ha az egy olvasó által éves viszonylatban kölcsönzött könyvek számát tekintjük. Ekkor 37,8 kötetével Ózd a középmezőny fölé, míg Leninváros és Komló 20, illetve 23 kötetével az alá kerül.

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk: a három város szakszervezeti könyvtárai lelkiismeretesen és eredményesen végzik vállalt szerepüket, *ellátják a központi városi könyvtári funkciót*. Jobb feltételeket kell azonban teremteni munkájukhoz a fenntartóknak és nagyobb támogatást kell kapniuk a városi tanácsoktól és a módszertani központoktól. Ez különösen indokolt, ha arra gondolunk, hogy *mindhárom könyvtárnak B típusú ellátási szolgálatot* kell kifejlesztenie.

S i m a y N o r b e r t.

Bíró Vera kitüntetése

Bíró Vera, a Művelődésügyi Minisztérium közművelődési főosztályának vezetője, 1972. július 1-től az MSZMP Pártfőiskola művelődéspolitikai tanszékének vezetője lett.

Bíró Vera 15 évig volt a közművelődési főosztály vezetője, s hozzá tartozott a könyvtárügy főosztályi irányítása is. Ez idő alatt hatalmas fejlődést ért el hazánkban a könyvtári munka. A könyvtárosok remélik, hogy Bíró Vera új beosztásában is érdeklődéssel figyeli és értékeli a könyvtárak tevékenységét.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa Bíró Verát — 15 éves főosztályvezetői tevékenységének elismeréséül — a MUNKAÉRDEMREND arany fokozata kitüntetésben részesítette.

A szakszervezeti és a műszaki könyvtár érdekeit egyaránt szolgálja az együttműködés

Petrás Anna a Könyvtáros februári számában megjelent gondolatébresztő cikkében a szakszervezeti és a műszaki könyvtár együttműködésének egyik lehetséges megoldására, a két könyvtár közös irányítására tett gyakorlati lépéseket ismertette. Területén a közművelődési könyvtár adott szállást az eddig épp csak vegetáló műszaki testvérintézménynek.

Ugyancsak közös irányítás valósult meg Szombathelyen, mint ezt *Tóth József* „Vállalati szakkönyvtár — közművelődési könyvtári szerepben is” c. cikkéből (1972/4. szám) megtudjuk. Az együttműködés lazább formáit (a beszerzések összehangolása, egymás kölcsönös helyettesítése stb.) javasolja ugyanebben a számban *dr. Szőnyi Ferencné* Szegedről, ő viszont az olyan szorosabb kapcsolatot, mint például a közös elhelyezés vagy közös irányítás, csak kivételesen szerencsés esetekben tartja lehetségesnek.

A közelmúltban közreműködtem egy országos felmérésben, amely építőipari területen vizsgálta, melyek a lehetséges és kívánatos formái a kétféle könyvtári intézménytípus együttműködésének.

Az említett felmérés még folyik, eredményeit közreadni a SZOT és a Művelődésügyi Minisztérium, illetve az Építésügyi Tájékoztatási Központ hivatott. Ezért a következőkben csak néhány személyes tapasztalatról szeretnék számot adni.

Irányelvek, ajánlások...

Az említett vizsgálat során arra kerestem választ, ismerik-e a könyvtárosok az együttműködésre vonatkozó eddig kiadott hivatalos dokumentumokat. Magam a legkorábbi ilyen anyagot 1964-ből találtam. (Bár szinte bizonyos, hogy voltak ennél is korábbiak.) Ilyenek voltak: az Országos Műszaki Könyvtár 7. sz. módszertani körlevele, a SZOT kulturális osztályának 1964. évi körlevele, majd a SZOT és a Művelődésügyi Minisztérium közös irányelvei 1967-ből.

A megkérdezett műszaki könyvtárosok 90 százaléka, a szakszervezeti könyvtárosoknak pedig 60 százaléka soha hírért sem hallotta ezeknek a körleveleknek és irányelveknek. Az összes megkérdezetteknek mindössze 20 százaléka tudta megközelítő pontossággal előadni, hogy mit tartalmaznak. (Ugyanezek működési területén lépések is történtek a végrehajtás érdekében.) A lépésekre kivétel nélkül mindig *a szakszervezet kezdeményezésére* került sor, és csaknem minden esetben a vállalat, illetve *a műszaki könyvtár ellenállását kellett hozzá leküzdeni.*

A teljesség kedvéért meg kell jegyezmem, hogy mindezt csupán Pest megye területén és *csak kis- és középüzemekben* állt módomban vizsgálni. Nem hiszem azonban, hogy Pest megye ebből a szempontból sajátos helyzetben volna. Nem felelkezhetünk meg továbbá arról sem, hogy jelenleg a kis- és középüzemek foglalkoztatják a bérből és fizetésből élő dolgozók zömét. A nem túl kedvező eredmény tehát „reprezentatív”-nak tekinthető.

Az együttműködés célja

Hegyi Nándor, a Könyvtáros 1972. évi 6. számában megjelent, „A vállalati műszaki könyvtárak és a munkások olvasása” c. cikkének bevezetőjében leszögezi, hogy „az együttműködésnek a munkások... szakirodalmi olvasottságát kell szolgálnia...”. Örvendés, hogy e cikkel megszólal a vitában a műszaki fél is, és a maga szempontjából világítja meg, hogy a műszaki könyvtárak mit várnak ettől az együttműködéstől, s egyben világosan megfogalmazza a műszaki könyvtáraknak azokat az új feladatait, amelyeknek eleget kell tenniük. Ám az együttműködés célját illetően az említett megfogalmazás túlságosan szűkre szabottnak tűnik.

Népgazdasági szempontból kétségtelenül a szakmunkások és a műszaki közép-káderek szakismeretének növelése lehet az együttműködés legfontosabb célja. A *népművelő szemével* nézve azonban legalább ilyen fontos a korábban csak szakmai kérdések iránt érdeklődő rétegek, pl. a vezető műszakiai érdeklődésének fokozása a társadalomtudományi-politikai, illetve a szépirodalom iránt, jöllehet ez utóbbiak haszná a népgazdasági mutatókban csak nagyon áttételesen tükröződik.

Az együttműködésre vonatkozó vizsgálódásunk tehát nem szűkülhet le a munkások szakirodalmi ellátottságának kérdésére.

Az együttműködés lehetséges területei

Az említett felmérés egyik vizsgált üzeme a *Dunai Cement- és Mészmuvek váci gyára*. Itt 1967-ben a szakszervezeti bizottság és a főfoglalkozású, felsőfokú képzéssel rendelkező szakszervezeti könyvtáros a SZOT irányelvekre hivatkozva megvalósította a két könyvtár *szervezeti egyesítését*. Az addig külön-külön, alkalmatlan helyiségben működő könyvtárak összevonásával új helyiséghez és berendezéshez jutottak, s ez lehetővé tette a szabadpolcos rendszer bevezetését és a helybenolvasást. Később további előnyök is mutatkoztak.

Az egyesítést megelőző években a DCM még épült, s így a felvonult számos szakipari vállalat dolgozóival és a saját munkaerővel együtt összesen 3000 embernek kellett könyvet adni. Az összevonás időpontjában azonban már beállt a mai 1200 fős termelői létszám, így főfoglalkozású szakszervezeti könyvtáros alkalmazása hovatovább tarthatatlanná vált volna.

1969-ben a könyvtáros átkerült a vállalat állományába munkaügyi előadóként, és ettől kezdve tiszteletdíjasként vezette tovább az ekkor már összevont szakszervezeti és műszaki könyvtárt.* Státuszváltozásának eredményeként csaknem 1000 Ft-tal keres többet mint korábban, így nem mondható elégedetlennek. Ellenkezőleg! A vállalatnál figyelembe veszik és értékelik könyvtárosi tevékenységét, minden szükséges támogatást megkap. Mindenekelőtt munkaidő kedvezményt, nem csupán a hetenként három alkalommal, 4—4 órában történő kölcsönzéshez, hanem a műszaki könyvtárosi teendők átvételével megnövekedett adminisztratív munkájához is. Így a folyamatosan csökkenő vállalati létszám ellenére sikerült állandósítania az olvasók létszámát és valamelyest növelnie a könyvek — mindenekelőtt a műszaki könyvek — forgalmát.

Munkájának értékelésekor kitűnt, hogy a műszaki könyvek olvastatása, propagandája terén sikerrel kamatoztatta korábbi olvasószolgálati tapasztalatait, ez utóbbi még többletfeladatot sem jelentett a számára, mivel a vállalati műszaki könyvtár szolgáltatásait korábban is leginkább a szakszervezeti könyvtár propagálta.

Az egyesítéskor sikerült a vállalatnál fellelhető valamennyi műszaki könyvet egybegyűjteni, beleértve egyes műszaki vezetők korábban személyi használatú „kézikönyvtárait” is. Szerzési kerete azóta is megosztott, a leltár ugyancsak, a katalógus viszont közös. Szeretném hangsúlyozni, hogy a műszaki állomány szabadpolcos elhelyezése különösen fontos lehet a szakmunkások szempontjából, akik vagy szakirodalmi igények nélkül jönnek a könyvtárba, vagy csak általában keresnek szakkönyveket a mű vagy téma megjelölése nélkül.

Műszaki könyvek és folyóiratok beszerzésére a vállalat jelenleg kétszer annyit fordít mint korábban és hatszor annyit, mint amennyit a szakszervezet könyvbekészésre fordítani képes.

Önálló műszaki dokumentációs szolgáltatásokat az összevont könyvtár, illetve könyvtárosa nem nyújt, ez azonban nem is szükséges, mivel a vállalat előfizet az Építésügyi Tájékoztatói Központ és az OMKDK témafigyelési, fordítási stb. szolgáltatásaira.

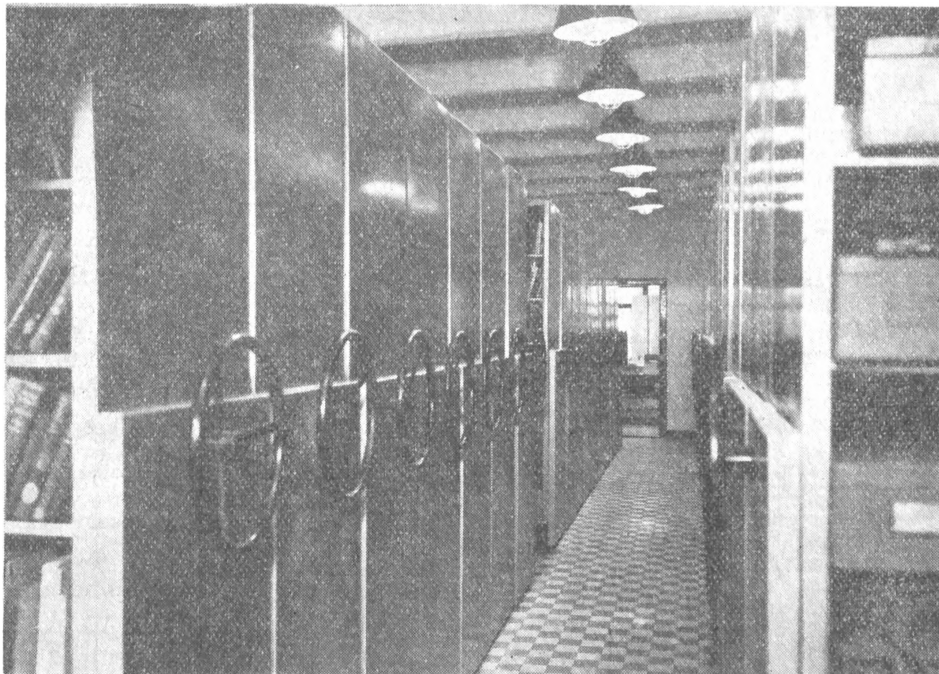
A könyvtáros munkájában nem érzi hiányát a műszaki képzésnek, ti. a beszerzésben messzemenően segítségére van a műszaki vezetés (azoknak pedig az előfizetett annotációk, ajánlójegyzékek), a feldolgozó és az olvasószolgálati munkában pedig az ETO-ban való jártassága. Könyvtárközi kölcsönzést rendszeresen folytat. Legutóbb Leningrádból szerzett be egy szakkönyvet, mivel az egyik műszaki vezető, aki korábban a Szovjetunióban tanult, emlékezett, hogy egy különleges portalanítási eljárásra ott megfelelő szakirodalom található.

A közművelődési és a műszaki könyvtárak együttműködésére nézve a könyvtáros saját példájukat tartja a legcélravezetőbb megoldásnak.

*

Egyedül üdvözítő megoldások azonban az együttműködés módjaiban sincsenek. Figyelembe kell venni az iparág sajátosságait, a termelőegységek nagyságát s az egyedi, helyi adottságokat. Valószínűleg egyáltalán nem oldható meg az együttműködés az építő- és a szolgáltatóipar bizonyos területein, továbbá a közlekedésben, általában a nem telepített munkahelyek esetében.

* Nem tartjuk fejlődésnek, ha főfoglalkozású szakszervezeti vagy műszaki könyvtárosi állást visszaminősítenek tiszteletdíjasként, s ráadásul egy helyett két könyvtár gondját hárítják a kevesebb idővel rendelkező tiszteletdíjas könyvtárosa. — A szerk.

A Csepel Autógyár műszaki könyvtárának tömör raktári állványsora (Fotó: Csepel Autógyár)

Kiszüremeknél az együttműködésnek olyan egyszerűbb formái lehetségesek, mint egymás szolgáltatásainak propagandája vagy közös propaganda, rendezvények szervezése és kiadványok szerkesztése, folyóiratok cseréje. Középszüremeknél: a fentiekén túlmenően az alap- és középfokú műszaki irodalom letétként történő elhelyezése a szak-szervezeti könyvtárban. Kedvező tárgyi feltételek esetén közös helyiség kialakítása, azonos nyitvatartás. A legkedvezőbb megoldás kétségtelenül az összevonás, különösen ha ez a főfoglalkozású könyvtáros közös anyagi erőből történő alkalmazását is lehetővé teszi. Nagyüzemek önálló és főfoglalkozású könyvtárossal működő könyvtárai esetében ismét az együttműködés egyszerűbb formái javasolhatók.

Valamennyi megoldás egyetlen közös feltételként szeretném megjelölni, hogy minden együttműködést célzó intézkedés mindkét fél egyetértésével és hasznára történjék, mindkét terület lehetőségeinek fokozottabb kihasználása érdekében.

Kreutz Raymond

A KRITIKA júniusi számában izgalmas riportot írt Mocsár Gábor a szegedi járás falusi könyvtáraitól. Alaposan körülnézett a járás községeiben s a kép, amelyet a falvak könyvtári életéről, eredményeiről rögzít, cseppet sem szívdertő, inkább elsomorító, de mindenesetre a valóságnak megfelelő. Hasonló elmélyült elemzéssel a falusi könyvtári élet számos megoldatlan problémáját felvethetjük s különösen sürgeti a vizsgálódást a parasztolvasók igen alacsony aránya, amelyet — kis kivétellel — az egész szegedi járás és egész Csongrád megye falusi könyvtárügye elmarasztalható. S ez az egyöntetű elmaradottság már nem lehet csupán a falusi vezetők hibája. Annál is kevésbé, mert a szomszédos alföldi megyékben igen biztató fejlődés tanúi lehetünk. A falusi vezetők felelőssége mellé, sőt elé nyilván oda lehet tenni a megyei irányítók felelősségét is, a megyei művelődésügyi osztályét és a megyei könyvtárét is, amiért az elmúlt években elmulasztották kiharcolni a könyvtárak jobb működési feltételeit. Csongrád megyében alig találunk korszerű községi könyvtárat, más megyékben ezekből mégiscsak több akad. (pr)

Hogyan vált az ismeretterjesztés bázisává a Hatvani Városi Könyvtár?

A hatvani Ady Endre Városi Könyvtár 1966-ig rendkívül korszerűtlen körülmények között működött. Olvasószolgálati és tájékoztató tevékenysége szűk körre korlátozódott. Állományarapító és feldolgozó tevékenységével viszont felkészült a kedvezőbb lehetőségekre. Mivel a városi könyvtári munka feltételei hiányoztak, nagyobb gondot tudott fordítani a községi könyvtárak módszertani irányítására.

A községekben

Az akkori helyi igények a községi könyvtáraktól és a hálózati központtól elsősorban nem a hagyományos könyvtári tevékenységet kérték számon, hanem azt, hogyan segíti a könyvtár közvetlenül a helyi politikai, társadalmi, gazdasági célkitűzéseket, kampányokat.

Ebben az időszakban kezdtünk el azzal foglalkozni, milyen módszerekkel és milyen formákkal segíthetné ismeretterjesztő munkánk az *olvasók nevelését* és a még nem olvasók olvasóvá szervezését, továbbá a helyi célkitűzések megvalósítását, végül a könyvtárak tekintélyének növelését.

Ismeretterjesztő tevékenységünket ekkor még a különböző központi eseményekhez kapcsoltuk (költészet napja, ünnepi könyvhét, őszi könyvnapok, politikai könyvhónap, mezőgazdasági könyvhónap, műszaki könyvhónap stb.). A témák kiválasztásakor nemcsak a helyi igényeket, hanem a távlati fejlesztési terveket is figyelembe vettük. Előadásaink pl. Apcon az őszi barack telepítést segítették, Ecséden az új paradicsomfajták megismertetését, Heréden a tbc-mentes szarvasmarha-állomány kialakítását. Petőfibányán egy műszaki könyv írója a gépműhely forgácsoló gépén mutatta be a műszaki táblázatok helyes használatát.

A községben szerzett tapasztalatokat később jól kamatoztattuk városi könyvtári tevékenységünkben is.

A városban

1966-ban a városi könyvtár új épületbe, kedvezőbb körülmények közé került. Kölcsonzóterünk berendezése olyan lett, hogy egyszerre 100 olvasót is el tudunk helyezni, de 10—15 is otthonosan érzi magát benne. Ez megteremtette a feltételét annak, hogy a hagyományos könyvtári szolgáltatások mellett ismeretterjesztési feladatokat is ellássunk, és ez a tevékenységünk könyvtárunkat hamarosan a *városi közművelődés központjává tette*. Ehhez hozzájárult az is, hogy Hatvan a könyvtáron kívül nem rendelkezik olyan korszerű közművelődési intézménnyel, amely munkájának középpontjába az ismeretterjesztést állítaná. Ezt bizonyítják az alábbi adatok is: a város többi közművelődési intézménye (Városi Művelődési Központ, MÁV Művelődési Ház, Cukorgyári Művelődési Otthon) saját szervezésben 1969-ben 46, 1970-ben 56 és 1971-ben 34 ismeretterjesztő előadást rendezett, a városi könyvtár viszont 1969-ben 24, 1970-ben 50 és 1971-ben 51-et.

Könyvtárunknak 1952—1971 között *176 országos hírű író, művész és tudós vendége* volt. Többek között: dr. Harsányi István pszichológus, Gecse Gusztáv vallástörténész, Kalmár György újságíró, dr. Csiki Ottó jogász, Komló László közgazdász, dr. Baros József nyelvész, dr. Lányi György biológus, Öveges József fizikus, dr. Buga László orvos, Magyari Endre műszaki szakíró, Angeli Lambert mezőgazdasági szakíró, Dési-Huber Istvánné művészettörténész, Pándi Pál irodalomtörténész, Karsai Elek történész, Barabás Tibor, Devescseri Gábor, Fábíán Zoltán, Garai Gábor, Váci Mihály írók, illetve költők, Sütő Irén, Koncz Gábor színművészek és még sokan mások.

Ismeretterjesztő tevékenységünk, mint a fenti névsorból is megállapítható, nem korlátozódott a humán ismeretek terjesztésére. Feladatunknak tartottuk a természet- és az alkalmazott tudományok népszerűsítését is, s eközben arra törekedtünk, hogy tevékenységünk valamilyen formában a *könyvhöz, az irodalomhoz kapcsolódjék*. Első rendezvényeink író—olvasó találkozók voltak, és a közönség többsége a könyvtár olvasóiból került ki. Készítettünk ugyan plakátot is, de ennek nem volt hatása. A közönségszervezés részben a kölcsonzési idő alatt történt. Névre szóló meghívót elsősorban azoknak küldtünk, akik olvasták az író művét, vagy érdeklődtek egy-egy téma iránt. Meghívóinkon minden alkalommal vagy a szerző műveiből, vagy a téma irodal-

A Kaláka együttes műsort ad

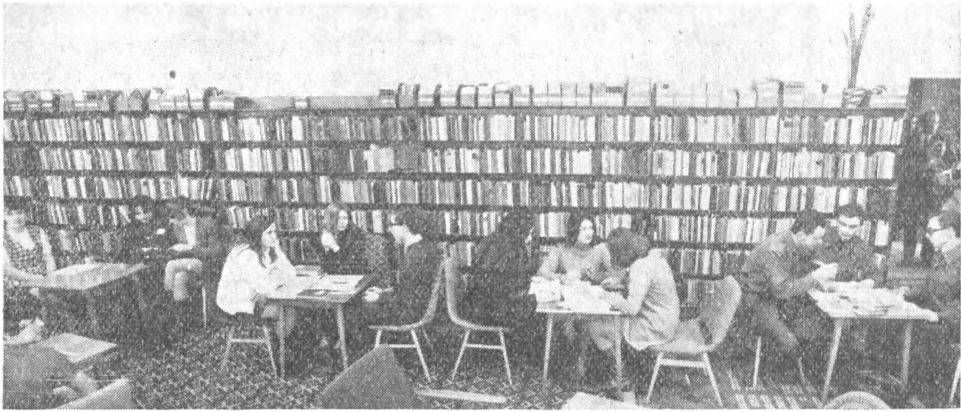
mából összeállított bibliográfiát is közreadtunk. Több éves tapasztalatunk szerint *a postán kiküldött meghívóknak 30—50 százalékos a hatása.*

Előadásaink témájának kiválasztásakor kezdetben az olvasók érdeklődését, javaslatát vettük figyelembe. Ennek ellenére féltünk attól, hogy az előadásoknak nem lesz közönségsikerük, ezért olyanokat is meghívtunk, akik nem voltak ugyan tagjai a könyvtárnak, de feltételeztük, hogy érdeklődnek a téma iránt, pl. a „Mélytengerek állatvilága” c. előadásra meghívtuk a biológia szakos tanárokat. Időnként olyan témából is tartottunk előadást, amelynek alig van magyar nyelvű irodalma. Ekkor fő célunk a periodikák iránti érdeklődés felkeltése. Például a „Természet Világa” estet, melyen Czeizel Endre kutató az „Emberi öröklődés jelene és jövője” címmel tartott előadást, zömmel orvosokból és biológia szakos tanárokból álló közönségnek szántuk. Dr. Simai Mihály egyetemi tanárnak a világgazdaság kérdéseiről tartott előadására pártpropagandistákat, vállalati közgazdászokat, pénzügyi szakembereket, történelem-földrajz szakos tanárokat hívtunk meg.

Minden könyvtár felnőtt részlegénél — mint ismeretes — fennáll az a veszély, hogy csökken az olvasók száma, ha az általános iskolát elvégző gyermekek nem iratkoznak át a felnőtt könyvtárba. Egy alkalommal az éves statisztika elemzések megállapítottuk, hogy az általános iskola felsőtagozatos tanulói gyéribben látogatják a gyermekkönyvtárat, mint az előző év hasonló időszakában, s így arra sincs remény, hogy idővel a felnőtt részleg olvasóivá váljanak. Ezért kezdeményeztük, hogy a megyei, illetve a városi tanács művelődésügyi osztálya „Az olvasási készség kialakításáról” címmel rendezzen ankétot az *általános iskolák alsótagozatos nevelői és szakfelügyelői* részére.

Nem zárkoztunk el a játékosabb ismeretterjesztő formák alkalmazásától sem. A KISZ közéleti vetélkedőjének városi döntőjét a könyvtárban tartottuk. Ez a rendezvény a *helytörténeti irodalom iránti érdeklődést fokozta.* Szavalóversenyeket is rendezünk. Ilyenkor ügyelünk arra, hogy ne csak a díjakat osszuk ki, hanem alaposan értékeljük is a szavaló teljesítményét és versválasztását.

Az ifjúság szabad idejének hasznos eltöltéséhez nyújtottunk segítséget a „Magvető” ifjúsági klub működtetésével. Ezt a klubot a Magvető Könyvkiadó anyagilag is támogatta. Fő célkitűzésünk az irodalmi nevelés volt. Hat alkalommal rendeztünk a tagoknak író—olvasó találkozót, amely után a résztvevők általában 30—40 könyvet

Ifjúsági vetélkedő a könyvtárban

vásároltak és dedikáltattak a jelenlevő íróval. Sokan az itt dedikáltatott könyvvel alapították meg magánkönyvtárukat. Az irodalmi előadásokon kívül helyi TIT-előadók közreműködésével előadásokat tartottunk idegen tájakról, a fiatalokéak bűnözéséről, a szexuális etikáról stb. Ez az ifjúsági közösségünk két alkalommal elnyerte a *Kiváló ifjúsági klub* címet.

A felnőttekéhez hasonlóan a *gyermekek körében* is végzünk ismeretterjesztő tevékenységet, mégpedig az életkori sajátosságoknak megfelelően differenciáltabb és játékosabb formában. A rendszeres író—olvasó találkozókra kívül előadásokat, szavalóversenyeket, vetélkedőket rendezünk, s gyermekklubot és bábszakkört is működtetünk. Rendkívül emlékezetes volt az „Irodalmi jelmeztánc”, ahol a gyermekek irodalmi és mesefigurákat személyesítettek meg nagy leleményességgel és ötletgazdagsággal.

Kapcsolat más szervezetekkel

Ismeretterjesztő tevékenységünk során más szervezetekkel is együttműködtünk. Például az MSZMP városi bizottságával közösen megrendeztük a *propagandisták fórumát*, amelyen pszichológiai, pedagógiai, retorikai előadások hangzottak el. A KISZ-bizottságnak segítséget adtunk a KISZ-vezetők fóruma, a városi nőtanácsnak a *nők olvasó klubja* megszervezéséhez. Így lehetőséget teremtettünk arra, hogy különböző rétegek megismerkedhessenek a könyvtárral.

Időnként lehetővé tesszük, hogy más szervezetek könyvtárunkban tartsák saját ismeretterjesztő rendezvényeiket. A városi *testnevelési és sport tanács edzői* nálunk találkoztak a labdarúgó szövetségi kapitánnyal, a társadalmi ünnepségeket szervező iroda ugyancsak itt rendezte meg *retorikai tanfolyamát*.

Hasznos együttműködést alakítottunk ki a Moziüzemi Vállalattal is. Megfilmesített irodalmi alkotásokról rendeztünk *ankétokat, filmvitákat*. Több alkalommal a film írója, tanácsadója közös vendégünk volt.

A más szervezetekkel történő együttműködéskor igyekeztünk azt a „népművelő” hibát elkerülni, hogy minden eredményt magunknak tulajdonítsunk. A meghívókon, plakátokon nem ragaszkodtunk a könyvtárnak, mint egyik rendező szervezet feltüntetéséhez. Részben ennek eredménye, hogy tevékenységünket nemcsak erkölcsileg, hanem anyagilag is támogatják. Legfőbb hasznunk pedig az, hogy *munkánkra nem féltékenyek*, hanem magukénak is vallják, és ez hozzájárul a könyvtár presztízsének növekedéséhez.

Békés György

DÓZSA GYÖRGY *500 éve címmel kiállítási anyagot adott ki a szombat-helyi SZMT könyvtár és a Vas megyei Népművelési Tanácsadó. A füzet Derkovits metszeteinek reprodukcióit tartalmazza, kiegészítve képaláírásként a Dózsa-irodalomból vett idézetekkel; végül műsorösszeállításoknál jól használható bibliográfiát közöl Csider Sándor összeállításában.*

Az első olvasói izléskutatás Magyarországon

A *Könyvtáros* 1962-es évfolyamának 4. számában már megjelent egy közlemény egy régi újságcikk nyomán a nagy budapesti könyvtárak száz év előtti olvasószolgálatáról.

Pest város statisztikai évkönyvében — amely éppen a főváros egyesítésének évében, 1873-ban jelent meg — az „*egyveleg*” rovatban a három nagy nyilvános könyvtár: a Széchényi, az Akadémiai és az Egyetemi Könyvtár 1871. évben olvasott könyveiről található részletes, statisztikával alátámasztott ismertetés. Ez az értékes statisztika — hasonló részletességű hosszú évek után sem jelent meg — általában elkerülte a kultúrtörténeti kutatók figyelmét.

A statisztikai évkönyvet *Kőrösi József* állította össze, aki 1869-ben, 25 éves korában kapott megbízást Pest város statisztikai hivatalának vezetésére. A rendkívüli munkabírási és széles látókörű fiatalember rövidesen a statisztikai tudomány nemzetközileg elismert szaktekinvélye lett. Már Pest város statisztikai hivatalának megszervezésekor, tekintettel a közeledő egyesítésre, javaslatára a hivatal működését Budára is kiterjesztették.

A könyvtári felvétel módjáról és céljáról *Kőrösi* így ír:

„*Megtudni azt, vajon milyen könyveket forgatnak leginkább és felösmerni ilyen módon vajon milyen irányban halad a kor szelleme, igen érdekes dolog, de olyanannyira fáradságos munka, hogy a statisztikai hivatal erre szűk munkarendje mellett évről évre nem vállalkozhatik.*” (Adataink szerint induláskor a hivatalban három állást szerveztek.)

De a könyvtárak sem rendelkeztek nagy személyzettel. 1871-es adatok szerint pl. a Széchényi Könyvtárban öt tisztviselő: 1 könyvtárőr, 2 őrségéd és 2 írnok dolgozott. Így még arra sem vállalkoztak, hogy a kéréslapokra rávezzessék, milyen szakba tartozik a kérdéses könyv. A statisztikai dolgozóknak kellett a három könyvtárban az év folyamán használt csaknem 46 000 könyv kéréslapján a nehezen olvasható szerzőt és címet kibetűzni és beosztani a megfelelő szakba. Nem dolgoztak a leg-racionálisabban. Tíz fő- és 55 alosztást alkalmaztak. „*Ezen beosztást a felállított 55 szakaszba egyszerre nem lehet eszközölni*” — írta *Kőrösi* — „*hanem az első általánosabb osztás nagyobb szakaszok szerint történt, és minden egyes szakasz alosztályaira később bontatott fel — minek következtében 90 000 esetben kellett a szerző nevét és a könyv címét megtekinteni és megbírálni.*”

Az évkönyv a statisztikai megoszlást két oldalon közli. Mi csak az összesítést akarjuk itt ismertetni.

Eszerint 1871-ben az Egyetemi Könyvtár 21 165, a Múzeumi 13 710, az Akadémiai 11 100 művet adott ki elolvasásra, ez összesen 45 975 mű.

Az egyes szakok szerinti megoszlás így festett:

A) Hittudományok	56
B) Társadalmi (állam- és jog) tudományok	8 484
C) Bölcsészeti és neveléstan	1 672
D) Történelem és segédtudományai	6 514
E) Nyelvészet és filológia	1 776
F) Mathézis	1 547
G) Szépirodalom, esztétika, művészet	11 684
H) Természettudományok, orvos és gyógyszerészeti tudományok	7 063
I) Földrajz, etnográfia, utazás	2 469
K) Vegyes munkák	4 710

Az egyes szakokhoz *Kőrösi* megjegyzéseket fűz. Például, hogy a szépirodalom az olvasott művek 25,2%-át teszi ki. Ebből a görög és a latin nyelvű művek 1260 kötetrel (több mint 10%) szerepelnek. A használt köteteknek több mint a fele hazai szépirodalom, ebből 2110 a szépirodalmi folyóiratokra esik. Irodalomtörténet 1427 kötet. Igen kevés a használt esztétikai és művészeti könyv, de nincs sok belőlük a könyvtárakban. Regényekkel a könyvtárak csak igen ritkán szolgálnak. Így a legkeresettebb, legsűrűbben olvasott szerzőknek:

Shakespeare-nek	459,
Petőfinek	368,
Eötvösnek	348,
Goethenek	324,
Schillernek	287,
Vörösmartynak	257,
Toldynak	207,
Aranyak	188,
Kisfaludynak	163,
Lessingnek	119

kötetét használták.

Továbbá: Kölcsey, Szigligeti, Katona, Victor Hugo, Lamartine, Herder, Börne, Jean Paul és Molière. (Keresztneveket az évkönyv nem tüntet fel, Kisfaludy esetében sem.) Nem közöltük fentebb a kevésbé ismert, de a kimutatásban szereplő neveket, ilyenek Kurz és Julian Schmidt irodalomtörténeti művei, de Weber nevének említésekor a műre is történik utalás, a Demokritosra. Carl Julius Webernek, a francia felvilágosodás hatása alatt álló német írónak ez a munkája akkor jelent meg új kiadásban. Humoros, satirikus filozófiai jellegű írásokat tartalmazó műve — hogy modern kifejezéssel éljünk — „bestseller”-ré vált, nem utolsósorban azért, mert a testi szerelem jelenségeit — ebben a korban szokatlan módon — bátran és nyíltan tárgyalta.

Ami szemebetűnő — alig találtunk a névsorban olyan író, akinek műveit egy negyed századdal korábban is nem olvashatták volna.

A szépirodalom után a legolvasottabb szak a társadalomtudomány (18,4%), mégpedig elsősorban a jogi szakirodalom. A harmadik a sorrendben a természettudomány-orvosi szak. Az olvasott művek fele itt orvosi mű, a fizika pedig háromszor annyira olvasott, mint a kémia. *Kőrösi* rosszállóan állapítja meg, hogy kevésbé használják az orvosi folyóiratokat. (Talán mert az orvosok előfizettek rájuk?) A vegyes rovatba a hazai politikai lapokat, külföldi tudományos folyóiratokat, vegyes tartalmú folyóiratokat és az enciklopédiákat sorolta a statisztikus.

A tudományos művek legolvasottabb szerzői között már sokkal több az elfelejtett név, mint a szépirodalomban. Ilyenek elsősorban azoknak az összefoglaló műveknek szerzői, amelyeket diákok használhattak egyetemi vizsgára készülve. De nézzük a ma is ismert neveket, először a magyarokat:

Horváth Mihály történelmi munkáit 857 olvasó használta, Eötvös József nevével a szépirodalomnál is találkoztunk, de „A 19. század uralkodó eszméi”-t az év folyamán 191 olvasó kérte. Széchenyi műveit 55-en olvasták. A továbbiakban még Jedlik, Szily, Hunfalvy, Fényes [Elek] nevével találkozunk. Az idegen szerzők közül szerepel a felsorolásban Macaulay, Gibbon, Schopenhauer, Kant, Hegel, Montesquieu, Tocqueville, Stuart Mill, A. Smith, Ricardo, Liebig, Humboldt, Darwin. A népszerűségi sorrend nem egészen azonos a mai megbecsüléssel. A filozófia esetében azt látjuk, hogy a *tanítványok olvasottabbak, mint a mester*.

Meglepő, hogy Kossuth, de még Deák nevét sem látjuk. Azt sem értjük, miért nem szerepel a népszerű szerzők között Gyulai Pál. De nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket. Hiszen nem tudjuk, hogyan alakult az olvasottság az előző, vagy a következő években. Milyen könyveket vásároltak, vagy kölcsönöztek a magán-könyvtárakból. Nincs adat az olvasók foglalkozási- vagy kor-összetételére.

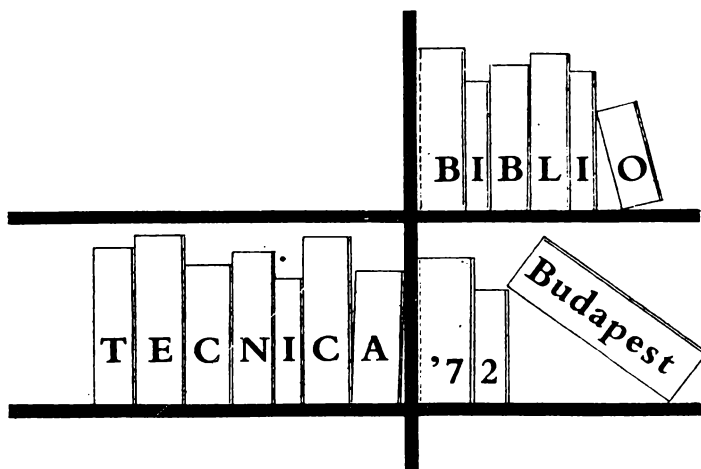
Kőrösi ismétlést ígért öt vagy tíz év múlva. Kíváncsi lett volna a bekövetkező változásra. Sajnos erre már nem került sor. Talán azért, mert a statisztikusok figyelme akkor már a főváros két nagy problémájára irányult: a lakásviszonyokra és ezzel összefüggésben a halandóságra. Budapest ezek tekintetében a többi várossal összehasonlítva a legrosszabb helyen állott.

A könyvtári felmérés — így elszigetelve — hiányos képet ad. Mégis bepillantást enged a korszak szellemi életébe.

Nyilas Márta

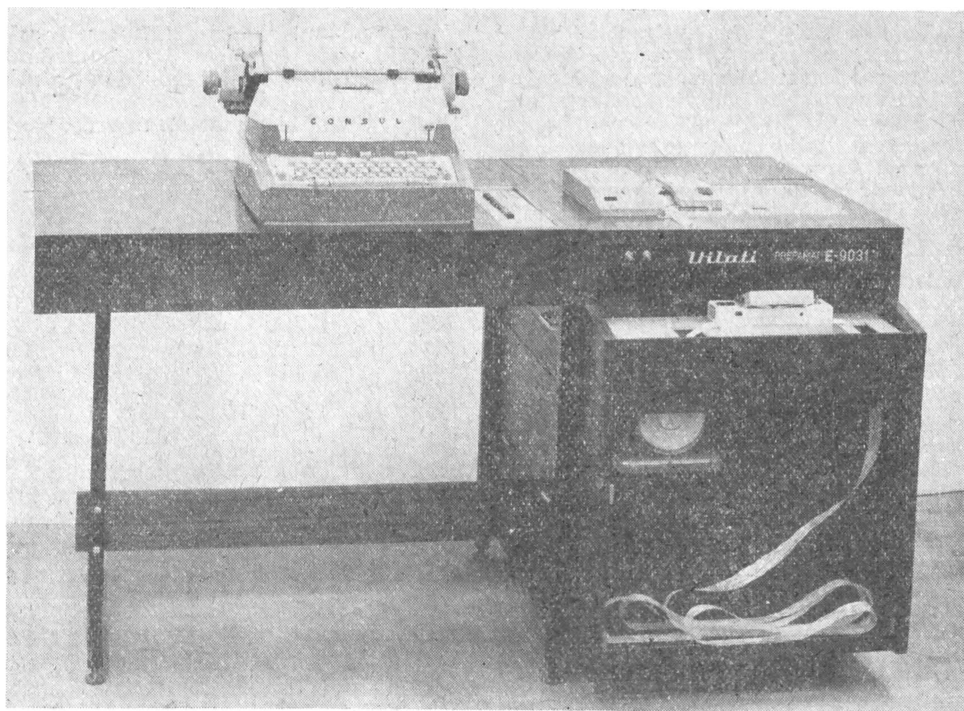
HÜSÉG A NÉPHEZ, HÜSÉG A PÁRTHOZ címmel a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár ajánló bibliográfiát állított össze a KISZ megalakulásának 15. évfordulójára. A jegyzékben összegyűjtötték az ifjúnemzedék mozgalom történetét feltáró visszaemlékezéseket, valamint a különféle ifjúságpolitikai dokumentumokat és a KISZ szervezetére, működésére vonatkozó állásfoglalásokat. Külön fejezetet kapott a megye ifjúnemzedék mozgalmának irodalma.

Könyvtár és tájékoztatástechnikai kiállítás

Az IFLA és a FID budapesti ülészakához kapcsolódóan a KGM Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézet nemzetközi könyvtártechnikai kiállítást rendez 1972. augusztus 29. és szeptember 7. között Budapesten, a Technika Házában (Bp. V., Szabadság tér 17.). A kiállításon bemutatják a legkorszerűbb könyvtári

berendezéseket és felszereléseket a hagyományos tárolóktól a számítógépekig. Kiállítják a legújabb fémbútorokat, tömörraktári állványokat, függőtárolókat, automata irattároló berendezéseket, szállítókocsikat és könyvliftet, katalógustárolókat, mágneslemez- és mágnesszalagtartókat, valamint mikrofilmek és mikro-

VILATI PREPAMAT E-9031/a típusú alfanumerikus adatelőkészítő berendezés. Felhasználható bibliográfiai adatok számítógépen történő feldolgozásának lyukszalagos előkészítésére

fiche kártyák raktározására szolgáló teljeskörű fiókokat. Bemutatásra kerül a hiányt pótló CHAING SMALL katalóguskártya sokszorosító is. A technikai berendezések között megtalálhatók a külföldre rendszerű gyorsmásológépek, valamint a VILATI PREPAMAT E—9031/a típusú lyukszalag előkészítő, amely könyvtári célokra alkalmas korszerű szövegghordozóként a számítógép előkészítő berendezése.

A nemzetközi könyvvév, az IFLA és a FID budapesti ülészsaka a könyvtárakra

és a tájékoztatásra irányította a figyelmet, s ennek jegyében a KGM MTTI elsősorban a magyar könyvtárak fejlesztésének elősegítésére rendezi meg ezt a könyvtártechnikai kiállítást. A cél az, hogy minél több könyvtáros látogassa meg, s ezáltal képet kapjon a jelenleg rendelkezésre álló könyvtártechnikai eszközökről, amelyek hatékonyan segíthetik a könyvtárak munkáját és a számítógépek elterjedésének időszakában a rájuk váró feladatok technikai megoldását.

(T. K.)

Írók, könyvtárosok találkozója Szolnokon

1954-ben, Badacsonyan volt az első író-könyvtáros találkozó, amelyen Veres Péter tartott emlékeztető beszédet a könyvtárosok szerepéről, s amely után Szabó Pál írt a Művelt Nép hasábjain soha el nem feledhető szép mondatokat a könyvtáros hivatásról. Hosszú idő telt el azóta, s napjainkban tanúi vagyunk e hagyomány feléledésének: Szolnokon már harmadik éve kerül sor az Olvasó népi mozgalom égisze alatt írók—könyvtárosok találkozására.

Ez idén a nemzetközi könyvvév adott külön jelentőséget és tartalmat az összejövetelnek, amelyet a Hazafias Népfront Szolnok megyei Bizottsága, a Magyar Írók Szövetsége, a megyei tanács művelődésügyi osztálya, az Olvasó népi mozgalom Szolnok megyei társadalmi elnöksége és a Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár rendezett. *Bárdi Imre*, a megyei tanács elnökhelyettese nyitotta meg a háromnapos találkozót, majd utána *Szente Ferenc* a könyv és a könyvtár tudatformáló és információs szerepéről, *Molnár Zoltán* az Olvasó népi mozgalomnak a Hazafias Népfront tevékenységébe való beilleszkedéséről, *Fábián Zoltán* pedig a mozgalom fejlődéséről tartott előadást.

Ezen a napon bocsátotta ki az *Olvasó népi mozgalom megyei társadalmi elnöksége* a nemzetközi könyvvév célkitűzéseibe kapcsolódó felhívását, kérve a megye valamennyi párt-, tanácsi, üzemi-, vállalati, szövetkezeti, intézményi, iskolai és társadalmi szervét és mozgalmát, hogy segítsék elő a megyében „A könyv alapokmánya” 10 pontjának érvényesülését. A társadalmi elnökség a „Könyvet mindenkinek” jelmondat és különösen az alapokmány VI. és VII. pontjának szellemében további erőfeszítések megtételét tartja szükségesnek azért, hogy a megye jelenlegi 23%-os *olvasói aránya*

tovább emelkedjék. A megyei tanács határozata értelmében született könyvtárfejlesztési terv (Könyvtáros, 1972. 3. sz.) megvalósításának egyik fő feltétele a lakosonkénti 5—7 Ft könyvbeszerzési keret elérése. Állást foglalt a társadalmi elnökség az „Írányelvek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására” c. dokumentumban foglaltak mellett is, sürgetve működésképes *iskolai könyvtárak* létesítését és az iskolai és közművelődési könyvtárak szorosabb együttműködését.

A társadalmi elnökség 1970-ben bocsátotta ki első felhívását. Ennek eredményeképpen kezdte meg működését a megyei tanácsnál a *közművelődési alap*, amely több könyvtár korszerűsödését,

Bárdi Imre, a megyei tanács elnökhelyettese megnyitja a tanácskozást

Ring Borbála rákócizfalvi községi könyvtáros felszólalása (dr. Török Emil felvételei)

bővülését eredményezte. Két év alatt 30%-kal nőtt a könyvtárak nyitvatartási ideje, 5%-kal az olvasói arány, 6%-kal

emelkedett a kölcsönzött kötetek száma és 50 ezerral többen látogatták a könyvtárakat.

A tanácskozás második napján *Pálvölgyi Endre* a folyóiratok szerepéről, *Csorbacsaba Csaba* pedig a szomszédos országokban megjelenő magyar nyelvű folyóiratokról tartott tájékoztatót. Harmadik napján a résztvevők a fizikai dolgozók gyermekeinek olvatatásáért teendő közös lépésekről beszélgettek *Kamarás István*, *Fekete Gyula* és *Ónódy Miklós* vita-indítója után. A vitában különös hangsúlyt kapott az ifjúság olvasóvá nevelése és az a szerep, amelyet az iskola játszhat az olvasásnak szokássá fejlesztésében.

A megye könyvtárosai és a meghívott vendégek megtekintették a megye nagyszabású *könyvtörténeti kiállítását* is, melyet a könyvtárak részéről *Kardosné Benke Irén* rendezett. A talákozóra készített, de tovább is nyitva tartó pompás kiállítás a megyebeli könyvtárak gazdag, újonnan feltárt anyagára épült. (pr)

A könyvtári híradók szerkesztőinek tanácskozása

A közművelődési könyvtári híradók szerkesztői júniusban tanácskozásra jöttek össze Leányfaluban. A megbeszélést — melyre a Könyvtáros és a Pest megyei Könyvtár közös rendezésében került sor, s részt vettek rajta a Művelődésügyi Minisztérium és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiküldöttei is — *Borbély Tibor*, a megyei művelődésügyi osztály helyettes vezetője nyitotta meg. Utána a résztvevők *Gerő Gyula* írásos előterjesztése alapján megvitatták a híradók funkciójával, szerkesztésével és kiadásával összefüggő kérdéseket, a hálózatközi együttműködés lehetőségeit, valamint a tematikai gazdagítás feladatait. A tanácskozás során — amely a szerkesztés csaknem valamennyi fontosabb gyakorlati problémáját felölelte — sikerült néhány kérdésben egységes álláspontot kialakítani.

A híradók funkciójával, profiljával kapcsolatban az az álláspont alakult ki, hogy legfontosabb az *időszerű könyvtárpolitikai és módszertani feladatoknak az adott megyei valósággal való szembesítése*, a könyvtáros közvélemény szemléletének, *hivatástudatának formálása*, a könyvtárosok és fenntartók szakmai orientálása. Abban a vitában, hogy kikhez szólnjon elsősorban a híradó, az volt az egységes vélemény, hogy mindenekelőtt a könyvtárosok fóruma legyen, de vállaljon szerepet a könyvtárfenntartók tájékoztatásában is, és esetenként szól-

hat a könyvtárak érdeklődő olvasóihoz is.

A helytörténeti anyagok közlését illetően egyetértettek abban, hogy a könyv- és könyvtártörténeti, az irodalmi és művelődéstörténeti vonatkozásúak publikálása tartozik elsősorban a híradók feladatkörébe. Az évkönyvek és híradók nem helyettesítik, hanem kiegészítik egymást a könyvtárügy publikációs szerkezetében. A híradó az előiskola szerepét is betöltheti leendő tanulmányírók nevelésében.

A híradók *hálózatközi szerepe* segítheti egy-egy megye egységes könyvtárügyi szemléletének kialakítását. Ezért mindenképpen kapjanak benne szerepet a *szakszervezeti és iskolai könyvtárosok* és természetesen szakszervezeti és iskolai könyvtári témák. De időnként ajánlatos figyelmet szentelni a helyi szakkönyvtárak szerepének is. Bátran fel kell tárni az egész megyei könyvtárügy valóságos problémáit. Ajánlatos továbbá megteremteni az összhangot és kialakítani bizonyos *munkamegosztást* a híradók és a szaksajtó központi lapjai között. Napjainkban különösen időszerű a III. országos könyvtárügyi konferencia ajánlásából a helyileg aktuális témák földolgozása, a közművelődési könyvtárak szakmai fejlesztési irányelveiből adódó *tervezési feladatok* ismertetése és a 18 éven aluli *ifjúság könyvtári ellátásának* fejlesztésére vonatkozó helyi tennivalók előkészítése.

A tanácskozáson megállapítást nyert, hogy a híradók *szinvonala* az utóbbi időben *fejlődött*, hangvételüket a szakszerűség jellemzi, a túlzott családi hang azonban nem kívánatos. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy uniformizálni kellene a híradókat, a mostani *sokszínűség*, egy-egy megye híradójának kialakuló karaktere gazdagítja a képet.

A tanácskozás résztvevői egyetértettek abban is, hogy a legkedvezőbb a negyedévenkénti megjelenés. Somogy és Komárom megye kivételével megoldatlan a cikkek szerzőinek honorálása.

A tanácskozás elfogadta a javaslatot, hogy a jövőben a *szerkesztők rendszeresen*, lehetőleg kétvétenként *tanácskozzanak*. Ennek szervezését a Könyvtáros szerkesztősége vállalja. A híradók nép-

szerűsítésére ajánlatos felhasználni a helyi sajtó és rádió nyilvánosságát. Somogy megye vállalta, hogy híradóit nemcsak a megyei könyvtáraknak, hanem más megyék érdeklődő járási és városi könyvtárainak is megküldi.

A tanácskozás végén a Művelődésügyi Minisztérium értékes ajándékkönyveket osztott ki a híradók szerkesztői között, kiemelve a Pest megyei Könyvtárost, mint az egyik legrégebbi, legrendszeresebben megjelenő ilyen jellegű kiadványt. A tanácskozás elnöke köszönetet mondott a Pest megyei Könyvtárnak és a Hazafias Népfront Pest megyei Bizottságának a szíves vendéglátásért. A tanácskozás befejeztével a vendégek megtekintették a Mórícsvillát, majd a visegrádi Mátyás-palotát.

B a g i J á n o s

MECSEKNÁDASDON a nemzetközi könyvén tiszteletére újjávarázsolt, kibővített könyvtárat avattak. Korszerű berendezését a községi tanács 40 ezer forintért vásárolta. Az átadás után a szomszéd községben, a közigazgatásilag Mecseknádasdhoz tartozó Óbányán — a kisújbányai sikeres német műsorhoz hasonlóan — nemzetiségi találkozót tartottak, melyet a helyi tanács titkára nyitott meg, a nemzetközi könyvén jelentőségét, s ezen belül a

hazánkban élő nemzetiségek anyanyelvi kultúrájának ápolását méltatva. Ismertette a megyei könyvtár könyvéri programját: ennek keretében — többek közt — az idén még Szalántán is lesz hasonló (dél-szláv) rendezvény.

A műsor további részében a kisújbányai felnőtt- és ifjúsági énekkar német énekekkel, Wohlschein Ferenc népművész harmonika-számokkal, az óbányai gyerekek versekkel, jelennetekkel, a mecseknádasdi

táncsoport pedig német táncokkal szórakoztatta a közönséget. Egyúttal könyvek és gyermekrajzok, valamint az óbányai fazekas népművészek munkáinak kiállítására is sor került.

A gazdag műsor a hegyekkel körbezárt kis község festői környezetében vendégeknak és vendéglátóknak egyaránt maradandó élményt nyújtott. Erb János felvételén a mecseknádasdi népi együttes tánca látható. (Krauter Györgyné)

Nyers Rezső, az MSZMP K. B. titkára meglátogatta az új Szombathelyi Megyei Könyvtárat. Képünkön: Takács Miklós könyvtárigazgató, Kovács Antal, az MSZMP Vas megyei Bizottságának első titkára, Nyers Rezső és dr. Gonda György, a Vas megyei Tanács V. B. elnöke (Garas Kálmán felvétele)

AZ ÚJ SZOMBATHELYI MEGYEI KÖNYVTÁRBAN tartott második negyedévi értekezletükön a könyvtárigazgatók megvitatták a könyvtári tájékoztatás problémáit. Takács Miklós igazgató és Tóth Gyula igazgatóhelyettes a vendéglátó könyvtár tájékoztató tevékenységét ismertette úgy vélekedtek, hogy napjainkban a nagyobb közművelődési könyvtárakkal szemben jelentkező új igények közül első helyen

a tájékoztatással kell számolni. Mivel Vas megyében nincs általános gyűjtőkörű tudományos könyvtár, a megyei könyvtár vállalja az általános tudományos könyvtári tájékoztató funkciót, szakirodalmi ellátást, illetve tájékoztatást azokon a szakterületeken, ahol nincs erre hivatott könyvtár. Négy szaktájékoztató könyvtáros működik náluk, akik gondozzák a társadalomtudományok, az irodalom és művészet, a

természet-, ill. műszaki tudományok, valamint a helyismeret szakágait.

A vitában az a vélemény alakult ki, hogy a tájékoztató szolgálat színvonalá egyben a könyvtár egész munkáját is minősíti. A megbeszélés második napján Puskás Sándorné igazgatóhelyettes ismertette a Vas megyei tanácsi könyvtárhálózat távlati fejlesztési tervét. Erről lapunk következő számában külön cikket közlünk.

A KÖNYVHÉT alkalmából sok könyvtár adott ki rölap bibliográfiákat, bibliográfiákkal ellátott meghívókat, amelyekben az oda érkező írókat, költőket bemutatta. Valamennyi kisebb-nagyobb kiadványt nem ismertetjük, mégis úgy érezzük, két szélsőséges ellenpólust érdemes megemlítenünk. A Kecskeméti Megyei Könyvtár olyan parádés kivitelben, olyan vakító papíron és papír-bőséggel adta ki Mai magyar írók c. bibliográfiáját (a címe megtévesztő, mert mindössze 9 mai magyar író foglaltatik benne), ezenkívül hasonló köntösben Ladányi Mihályról szóló füzetét, hogy az olvasó él a gyanúperrel: talán fölveti a javak bősége a könyvtárat? Ha pedig tudja, hogy a kiadványok mögött az ország egyik legszerényebb könyvtára áll, még inkább a takarékoskodás ötlük eszébe. Ebben a műfajban vonzóbb a Kazincbarcikai Városi Könyvtár olcsó papíron sokszorosított, egyszerű és igénytelen kis füzete (Végh Antal bibliográfiája) tartalmas bevezetőjével, bőséges annotációival, mivel a célnak jobban megfelel, többet mond, és szerénységével is hirdeti, hogy az ilyen kiadvány tisztavirágéletű, alkalomra készült, arra kell fölhasználni. (A kiadványokban foglalt adatok ügyis bekerülnek majd az Irodalmi Lexikon pótlásaiba: ezek nem örökérvényű dokumentumok, tehát nem érdemes „parádés példányokat” készíteni belőlük.)

ÚJ ÉVFOLYAM INDUL 1973. február 1-én az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ két és fél éves könyvtárosképző szaktanfolyamának esti és levelező tagozatán. A tanfolyamra középiskolai végzettséggel rendelkező, a 40 éves korhatárt még be nem töltött műszaki, természettudományi, mezőgazdasági könyvtárosok jelentkezhettek, továbbá, akik ezeken a szakterületeken egyéb tájékoztatói munkakört töltenek be, vagy megyei, illetve nagyobb közművelődési könyvtárakban műszaki, mezőgazdasági szakreferensként dolgoznak. Jelentkezhettek a rokonszakmák területéről is azok, akik a szakkönyvtárüggyel közelebbi kapcsolatban állnak (műszaki, mezőgazdasági kiadványszerkesztők, korrektorok, szakmai könyvesboltok, antikváriumok dolgozói). A korhatáron felüliek jelentkezését az OMKDK bírálja el. A jelentkezőknek felvételi vizsgát kell tenniük — érettségi szinten — egy választott idegen nyelvből és számot adni szakmai jártasságukról. A tanfolyam sikeres elvégzése után a hallgatók végbizonyítványt kapnak, mely a könyvtárosi szakképesítés szempontjából egyenértékű a tanítóképző intézeti népművelő-könyvtáros szakon szerzett oklevéllel.

Jelentkezési lapot és tájékoztatót az OMKDK oktatási és továbbképzési csoportjától, Bártfai Imrénétől lehet kérni (Budapest VIII., Reviczky u. 6.). A kitöltött jelentkezési lapokat a szükséges okmányokkal együtt 1972. november 1-ig a csoport címére kell elküldeni.

●

ÁLLAST KERES tanári és könyvtárosi képesítéssel, 8 éves gyakorlattal Bencze József, Gyál, Petőfi u. 9.

Hírek

KITÜNTETÉS. A művelődésügyi miniszter az 1972. évi ünnepi könyvhét alkalmából eredményes munkájáért elismeréseként Weiland Róbertné, a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár könyvtárosát MINISZTERI DICSÉRETBEN részesítette.

LEGKEDVESEBB KÖNYVEIM ILLUSZTRÁCIÓJA címmel **gyermekrajzpályázatot** hirdetett a nemzetközi könyvév tiszteletére a Paksi Járási Könyvtár a járási művelődésügyi osztállyal és Úttörő szövetséggel közösen. A pályázatra a gyermekek több mint száz pályaművet küldtek be. A legjobbak készítői könyvjutalomban részesültek, és valamennyi pályázó nemzetközi könyv-évi emléklapot kapott. (SZ. L.)

A Szabolcs-Szatmár megyei tanács PÁLYÁZATOT HIRDET a megye gazdasági, társadalmi, egészségügyi és kulturális életével kapcsolatos témakörökben. Az utóbbiak között a nemzeti könyvév szellemében könyvtári vonatkozású is szerepel, címe: Megyénk könyvtári hálózatának és állományának történeti kialakulása, a könyvtárak időszerű kérdései. A kiírás részletes feltételei szerint a pályázóktól azt várják, hogy nyújtsanak segítséget a megyei könyvtárhálózatnak és szolgáltatásainak korszerűsítéséhez, hogy az képes legyen kielégíteni a növekvő közművelődési és tudományos igényeket. Minden témakörben egy-egy 6000 Ft-os első, 4000 Ft-os második és 2000 Ft-os harmadik díjat osztanak ki. A jelíges pályázatokat 1973. június 30-ig kell elküldeni a megyei tanács művelődésügyi osztályának (Nyíregyháza, Tanácsköztársaság tér 5.).

KÖZÖSEN MŰKÖDTE-TETT FIÓKKÖNYVTÁRT létesített a Csepel Autógyár szakszervezeti és műszaki könyvtára az üzem Hajtóműgyárrészlegében. A fiókkönyvtárt 1300 kötet könyv befogadására alkal-

mas pavilonban helyezték el, melyet a gyáregység dolgozói készítettek. A közös működtetés így a fiókkönyvtári szolgálat színvonalának emelését is eredményezte. (AMGY)

Juhász Gyula :

Dialogus a könyvtárban

*A nagy anyakönyvtár egyik távoli csöndes zugában, alkonyatkor. Az ablakból kilátás a szőke folyóra és a ligetre, ahol gyermekek labdáz-
nak és szerelmesek sétálnak.)*

A tudós: Legjobb volna könyvtárban lakni, egész életünket itt élni le, éjjel-nappal leghűbb barátaink közt lenni: lehet ennél boldogabb és bölcsőbb élet?

A költő: Nem tudom, Sainte-Beuve a temetőhöz hasonlította a könyvtárat, a temetőhöz, ahol híresek és elfeledettek nyugszanak egymás mellett.

A tudós: A temetőben néha több és szebb élet van, mint az élők között. Tavasszal jobban virul a temető, mint a város.

A költő: De a könyvek temetőjében csak a könyvmolyok élnek és a szű perceg csupán. Igaz, hogy itt is békésen megférnek egymás mellett kicsinyek és nagyok, okosak és bolondok, gazdagok és szegények és az is igaz, hogy az ostobaságnak néha díszesebb kötése van, mint a bölcsességnek, mint ahogy a temetőben a gazdag senkinek márvány a pihenője és a koldus dicső-
nek gyakran már csak az árok széle jut!

A tudós: De a könyveknek ebben a temetőjében mégis az örök élet lehetét ére-
zük. Az emberiség legnagyobb képviselői, a gondolat és érzés legelső művészei vannak itt egymás mellett, mint a királyok és a hősök a Pantheonban.

A költő: Az emberi tévedések és gonoszságok története hosszú, végtelen sorokban vonul el itt, lásd a filozófia és a história polcait. Ime, egy egész kis könyvtárat foglal el a vesztfáliai béke okmánytára. Mennyi fölösleges erőlködés, mennyi meddő idő-
pazarlás! Harminc évig verekedtek, öltek és raboltak, hogy azután ezekben az óriási könyvekben biztosítsák a rablásokat — a legközelebbi háborúig! Már ennél sokkal okosabb dolog még ez a hatalmas bibliai szótár is, amelyben pontosan és gondosan benne van az ó- és az új-szövetség minden egyes szava, de az is, hogy hányszor fordul elő az egyes szerzőknél, még a kötőszók és az indulatszók is. Ez mégiscsak maradandóbb és változatlanabb dolog, mint a békeszerződések.

A tudós: A filológia gyönyörű tudomány, csak szeretettel kell művelni.

A költő: De a kommentárok kommentárjai mégis fölöslegesek. Vannak a tudománynak parazitái, akik oszlás útján szaporodnak. Ezért van annyi katedra és olyan kevés bölcsesség a világon.

A tudós: Hát bizony sok fölösleges könyvet írtak össze Gutenberg óta. De nézd csak, ott abban a fülkében a modern regények csoportját, mennyi papír, mennyi szemét, mennyi hiábavalóság! A házassági háromszögek, a kis kunyhóban is elférő szerelmek, a palotában is boldogtalan és dologtalan urak és hölgyek végtelen történetei és a lélekelemző regények, az unalomnak és a csömörnek ezek a budoárjai, rettenetes!

A költő: Ezeknél csak egy unalmasabb, az, amit érdekes irodalomnak neveznek. Ezek az írók, akik arcuk verejtekével dolgoznak, nem akarják tudomásul venni, hogy egyetlenegy érdekes dolog van a világon: az élet! De ők rejtelmesek akarnak lenni, mert nincs fantáziájuk, hogy az igazságot megláthassák és ők titokzatosak próbálnak lenni, mivel túlságosan átlátszók. Nagy mesterük, Poe, a tulajdon vérével és köny-
nyével írt, a maga rémületét és révületét testesítette meg. Ők a panoptikumok viasz-
figuráival akarják a nagy gyermekeket ijeszteni.

Andruskó Károly metszete

A tudós: Igen, ez a modern ponyvairadalom.

A költő: Ne bántsd a ponyvát, amely az irodalom bölcsője, a költészet dajkáló anyja, a legnagyobb mesterek tanítója és a legszebb remekek sugallója. Nem csupán Goethére gondolok, akinek Faustja a ponyváról került a Helikonra. Majdnem minden valamire való író ponyván kezdte, vásári ponyván, mert minden valamire való író gyerek volt egyszer. Minden remekmű ponyva volt valamikor és minden ponyva remekműből készült. Persze, a régiekre gondolok, amikor még Fortunátus, Florenc és Lion, Genovéva, Sármány királyfi, Salamon és Markalf, Csontos Szigfrid, Ponciánus, a szép Magelona és Undine érdekelte a népek és gyermekek lelkét. Ma, a modern kultúra aranykorában, a kapitalizmus és a szocializmus századában, persze, a betöréses lopások és a házasságtöréses rablások kellene. Rinaldó és Abellino helyébe Nick Carter és Arsène Lupin léptek, a romantika nyomába a technika. Nem mondom, jöhet még egy lángész, aki ebből a ponyvából is aranyat tud csinálni.

A tudós: Mint ahogy az aranyból is csináltak már ponyvát. Egy német új költő Sophokles Antigonéjából írt pacifista darabot. A mai német emberibbé akarta tenni az örök görögöt, aki isteni.

A költő: Habent sua fata libelli. [A könyveknek megvan a maguk sorsa.] Megvallom, én még az „eredeti” remeket sem tudom igazán és egészen élvezni, ha színházban látom. Mert a látvány elveszi a hallásomat és ha látom, hogy a dán királyi palota tróntermében az apród ásítani akar, mikor Hamlet egy kizökkent világ fájdalmát hordozza és ha hallom, hogy az Elektra, vagy az Oedipus király kórusa palóc dialektusban és az asztali áldás melódiájára mondja el a márványba kívánczó vereseket, akkor „man wird verstimmt” [az ember lehangolódik]. Minden színházi előadás egy véletlen játéka, míg a remekek a sors és a múltás minden szeszélyétől függetlenek. A legjobb színház minden lehető és lehetetlen színházak között: a saját fantáziám, amellyel olvasmányomat, a drámát rendezem és eljátszom a szobám négy fala között. De hagyjuk ezt. Nézd csak ezeket a nemes, komoly és pompás kódexeket. Mennyivel tartósabbak, szebbek és stílusosabbak, mint az úgynevezett modern könyvek. Ezek a kódexeken egy élet szeretete és áhítata érzik, a magány, a csönd, a béke, az elmélyedés és az önfeláldozás illata.

A tudós: Igen, régen mindent becsülettel és gonddal csináltak. A kolostor volt a városok lelke, nem, mint mostan a gyár.

A költő: Pardon, én azért nem vagyok barátja a historizmusnak. Mindent becsülettel csináltak régen? Lehet, de különösen a világtörténelmet ugyancsak megcsinálták, tele vérrel és könnyel, a világtörténelmet, amely az emberálat természet-története. Legalább az a része, amelyet ezekben a Történelem jelzésű könyveredőkben és betűrengetegekben megörökítettek, egymásnak ellentmondva, mindig az igazságot keresve és mindig hazugságot találva, a historikusok. Nincsen érdekeltenebb olvasmány, mint a történelem. Mégis: egy érdekes benne, hogy mennyire nem igaz a régi közmondás: Historia est magistra vitae. [A történelem az élet mestere.] Ellenkezőleg: a történelem a tévedések és hazugságok mestere. Kegyetlen zsarnok volt-e Könyves Kálmán, vagy fölvilágosult bölcs, istentelen hetéra volt-e Borgia Lucretia, vagy jámbor matróna, vérengző bestia volt-e Bonaparte Napóleon, vagy az emberiség első hőse, ma már alig tudják megállapítani. Hasonlítsuk össze Shakespeare és Schiller orleánsi szűzét és olvassuk el egymás mellett, párhuzamos idézetekben, mit írnak a francia forradalomról Carlyle és Michelet, Taine és Kropotkin, Quinet és Lamartine, pedig ezek részben és majdnem kortársai voltak a Szabadság és a Rémület hőseinek és áldozatainak. Martinovic Ignácról mást írt Fraknói a liberalizmus alatt és mást az ellenforradalom alatt. Dugonics gonosztevőnek nevezte, Petőfi vértanúnak tisztelte. Montaigne nem kételkedett annyit, mint egy kritikai szellem, ha történelmet olvas.

A tudós: Ilyen az élet.

A költő: De a költészet nem téved és nem hazug. A belső igazság az egyetlen és egyedüli üdvözítő. Julius Caesarról sok mindenféle vélemény és felfogás lehet, de Shakespeare Caesarja világos és bizonyos. Ő él és nem változik soha. És Shaw Caesarja sem. Perugino, a mester és Rafael, a tanítvány megfestették a Sposaliziót. Az elsőnek képen szent József balról áll és Szűz Mária jobbról, a második képen megfordítva. Mégis, mind a kettő abszolút igaz, mert a képek benső, művészi igazsága így követeli. Senki sem fogja történelmi kritikával az egyiket vagy a másikat helyreigazítani. De hagyjuk a könyveket és a művészetet, és nézzük az alkonyatot, amelynek utolsó fénye siklik végig a szöke vízen és a szöke akácokon. Ars longa, vita brevis. [A művészet örök, a lét múló.] Éppen ezért szeretném, ha volna egy nagy könyv, egy igazi biblia, egy vademecum, egy Silva silvarum, amelyben minden benne volna, ami szépet, jót és igazat írtak azóta, hogy Kadmus föltárlta a betűvetést.

A tudós: És amelyből hiányoznának minden hazugság és tévedés, amely a legjobb könyvekből se hiányzik.

A költő: Que sais je? [Mit tudom én?] Talán akkor sok minden hiányoznék, ami mulatságossá és tanulságossá teszi az olvasást. Mindegy. *(Találomra kivesz egy kötetet az egyik polcra! és sortes vergilianae módjára felüti. A lemenő nap búcsúzó fényénél olvassa.)*

*Sine me, liber, ibis in Urbem.
[Nélkülem mégy, könyv, a városba.]*

A tudós: Szegény pontusi száműzött, ha tudta volna, hogy szomorúsága ezer év után mennyi városba mégy és talál otthonra, talán megvizsgáldott volna.

A költő: Miért ne tudta volna? Ő életében halhatatlanságot ígért már magának és lám, túlélte a consulokat és a praetorokat, aediliseket és tribunusokat, akik Rómában maradtak, míg ő a géták földjén bolyongott. De hát mi a dicsőség? Néhány cím és jel a katalógusban. C/f 372. I—III. Ennyi az egész. De a nap lement, az este denevérszárnyával sodorja a homályos polcokat. Künn már kigyúlnak a lámpák és a csillagok. Menjünk a ligetbe, a halandók közé, kövessük a másik költő tanácsát, aki az életet úgy szerette, mint a jó könyvet és a jó bort:

*... Dum loquimur fugerit invida
Aetas, carpe diem, quam minimum credula postero!
[Szól a szavunk, s már repül ám irigy évünk.
Éld az időt és sose bánd, jót hoz-e majd a jövő?]*

Horatius:

(A ligetből fölhangzik a szökökút zenéje és a szerelmes párok kacagása.)
Szeged, 1924. november 16.

Versről-versre

Mindig valamiféle idegenkedéssel vegyes csodálkozást keltettek bennem azok az értékelések, áttekintések, szemlék, amelyek egy-egy esztendő múltán szoktak megjelenni „A magyar líra 1969-ben”, „A magyar líra 1970-ben” stb. címmel. Egy-egy naptári év verstermészt tették mérlegre ezek a dolgozatok, s arra vállalkoztak, hogy ilyen vagy olyan/biztonsággal megállapítsák, hol tart a magyar líra. „Fejlődött-e” az előző esztendőkhöz képest, vagy „visszafejlődött”? Emelkedett-e a színvonala vagy süllyedt? Simán tette-e meg az út legutolsó szakaszát, vagy voltak zökkenői? Mintha csak valamiféle mérhető, lajstromozható, statisztikai adatokba foglalható termelési eredményről volna szó. Mintha a hét évszázad magyar lírájának történetét esztendőnyi szakaszokra lehetne szelgetni. Mintha a költészet értékei úgy épülnének, rétegződnének, rakódnának egymásra, mint a fa égvyrúti.

Tizenkét verseskötet hever előttem. Az idei könyvhét táján s azt megelőzően jelentek meg. Tizenegy mai magyar költő egy-egy kötete és egy antológia, mely az elmúlt esztendő magyar versterméséből ad válogatást. Nagyrészek nem időzített, ünnepi kiadvány. A télutótól nyárelőig jelentek volna meg akkor is, ha nincs könyvhét. S ha rákerült is némelyikük a könyvheti propagandafüzetek listájára, ez sem minősítésük, sem forgalmazásuk tekintetében nem sokat nyom a latban.

Tizenkét verseskötet: részletes elemzésük helyett elégedünk meg annyival, hogy az olvasó figyelmét fölhívjuk e tizenkét könyvre, hogy csoportosításukkal, rövid jellemzésükkel megkönnyítsük „elhelyezésüket”, hogy egy-egy vonásuk kiemelésével a viszonyításhoz és az értékeléshez segítséget adunk. Némely tanulság és következtetés talán így is leszűrhető lesz.

A *múladoság cáfolatául* címet viseli a *Devecseri Gábor* hátrahagyott verseit tartalmazó kötet. Szép cím, kifejező cím; megindító és igaz. A halál torkában, a közeli vég biztos tudatával, a mindennapos testi-lelki megpróbáltatások legyőzésével, a bomló rák okozta szenvedés ellenére, a költő élete utolsó heteiben születtek ezek a versek. A kötet lírai párja *Devecseri* másik nagy írói vállalkozásának, a versekkel egyidőben keletkezett önéletrajzi visszaemlékezésének, *A hasfelmetszés előnyei* című prózai munkának. Válságok és kudarcok, „kerülők és botladozások” után, a kórházi ágyon jutott el *Devecseri* e versek emberi és költői magaslatára. A gyász döbbenetében az első pillanatra talán frivolnak hangzik Goethe sora — „Az a legboldogabb ember, aki életének végét össze tudja kapcsolni a kezdetével” —, mégis igazat kell adnunk *Somlyó Györgynek*, aki a versek elé írt szép bevezetőjét ezzel a mottóval kezdi. *Devecseri*nek megadatott, hogy őszinte számvetést végezzen, hogy szintézisbe hozza pályáját, hogy életének végét össze tudja kapcsolni a kezdetével.

Töredékek e versek, melyeket a halál fejezett be és tett teljessé. Zömük epigramma, s a költő saját sírfeliratává váltak.

Devecseri költészetének alapmotívuma, a boldogságvágy erősödött föl és teljesedett ki e kötetben. Értelem, szépség, öröm, boldogság — ezek a visszatérő szavai. A jelen kínjával az emlék szépsége felel, a búcsúzással a boldogságvágy perel, a panaszt az élni akarás győzi le. Az élet múlandó, az ember mégis boldogságra képes; az ember meghal, de a boldogságra született — ezeknek a dialektikus ellentétpároknak a feszültségéből magasodott föl lírája, a múlandóság cáfolatának ez a megrendítően igaz és szép, emberi és költői dokumentuma, Somlyó György szavaival: „a görög szellem tragikus derűjének egyedülálló modern változata”.

Nádass Józsefnek — versek, regények, mesék, elbeszélések, kisregények, önéletrajzi regények után — tizenhatodik könyve a *Földi szivárvány*. A hangsúly a jelzőn van. Nádast nem az irizáló fények, a párás színek játéka, az elérhetetlen álmok érdeklik, hanem az egyszerű dolgok, a földi élet, a megfogható valóság. „Egyszerű dolgokról beszélnek veletek — fordul jövendő olvasóihoz —, mert a legfontosabbak, a tartóoszlopok: egyszerűek, vonakodom bonyolultnak nevezni az életet.” Ígéréthez hű marad: „Az életre próbálnám fordítani a tekinteteket, a földi életre, bizony, barátaim.” Áradó, bő sorokban fohászkodik a mindenható „örök hullám”-hoz, biztatja az embert a felemelkedésre: „repüljetek”, magasztalja a hűséget, a névtelen hőseket... Eszménye a nagybüvelű irándó Ember, kívánsága a szintézis, igazsága erkölcsi igénye: „rothadt fából nem faragatsz furulyát”; „csak a lázadó lehet boldog”; „teremteni, tenni kell, míg él a remény”. Képei, jelképei ugyanilyen kézzelfoghatóak, egyszerűek, „földiek”: fa, tenger, patak. Elégedett önmagával: megtettem dolgom, ember maradtam minden körülmények között — mondja. Egy-egy tragikus emlék — például hajdani nagy ellenfele és vitatársa, Kassák Lajos halála — néha fölkaparja, de ezeket az emlékeit is megszüri, maga felé fordítja: „Látom magam, amint a Rotonddal teraszán ülök Bölönivel és Ehrenburggal, — Már indulunk Kassákkal, hogy meglátogassuk Le Corbusier-t...” Az egyszerűségnek ez a következetes vállalása programnak rokonszenves; de költészeté csak akkor tud emelkedni, ha feszültséggel, igazi lírával párosul.

Vészi *Endre* is több műfajú, gazdag és változatos életművel rendelkező író. S talán nem is eredendően lírai — vagy ahogy régen nevezték: alanyi — költő. De kulturált, igényes, figyelemkeltő verseket ír. Sőt azt is tudja, hogy az elmúlt évtizedekben sokat változott a költői nyelv és kifejezés, s ezért a modern vers megteremtésére tesz kísérletet. Az egyszerűség ellen a groteszkkel védekezik, a deklaratív megállapítások közé szürrealisztikus elemeket kever. Nincs jogunk kételkedni víziói hitelességében, a kötet néhány verse mégis kissé csinálnak hat, s a megidézett látomást néha gerjesztettnék érezzük. A bizonytalan életérzéseket, kérdéseket, szorongásokat, fájdalmakat kifejező verseknél hitelesebbek azok a költeményei, amelyekben az emlékezés a legerősebb ihletforrás. S ha kissé szigorúnak látszik az előbbi ítélet, most annál hangsúlyosabban hívjuk föl a figyelmet a kötet néhány valóban szép darabjára: *Mielőtt még lebontják a teraszokat, Védekező őszi vers, Törékeny strófák, Óda a Gellért eszpresszóhoz, Húgom-anyám*. Vészi szomorkás-melankolikus hangja, emlékidéző komolysága, a rajz pontossága sokáig emlékeztetése teszi e költeményeket.

Furcsa „törvények” irányítják a kritikai érték-skála mozgását, szokatlan, gyakran irodalmon és alkotáson kívüli motívumok befolyásolják egy életmű sorsát. A kortárs-olvasók előtt például mindig „népszerűbb”, ismertebb a több-műfajú író, mint az, aki csak verseket ír. Itt van előttem *Csorba Győző* és *Lakatos István* verseskötete. Verseken kívül legfőbb műfordítások alatt találkoznak nevükkel. Egyikük sem tegnap kezdte a versírást, érteikhez mérten mégsem elég ismertek. Még a „szakma”, az íróársak előtt sem. *Csorba Győzőt* például Vészi *Endre* — mint az *Élet és Irodalomban* közölt jegyzetében őszintén megírta — csak hetedik önálló verseskötete után, 1970-ben, *Csorba* összegyűjtött versei, *A lélek évszakai* megjelenése után „fedezte fel” a maga számára.

Az *Időjáték* *Csorba Győzőnek* a legutóbbi években írt mintegy hatvan versét tartalmazza. A költő a szív rejtelmeire, a belső csönd értékére figyelmeztet, az élet és az elmúlás dialektikáját kutatja. Példázatot lát a természetben, s az emberi életre is érvényes törvényeket keres a fák, az évszakok, a kert, a virágok szavában. Eszménye az alkotó, dolgos élet, a magát szétoztató, a „szenvedés nyelvét” értő és beszélő ember. Az életről kevesen írtak olyan szépen, és az élet szépségéről kevesen szóltak olyan meggyőzően, mint *Csorba Győző*. Mindennél nagyobb kincs számára a hasznos élet: a történelem kalandjait, a múlt—jelen—jövő pillanatait, emlékeit, személyes gondjait, az újságban olvasott napi híreket ehhez méri. Válaszai nem előregyártott igazságok, közhelyek, sablonok, hanem kiküzdött, megszenvedett fölismerések, a „kínzó kétely-lyel” vívott harc eredményei. Versei az olvasót is gondolkodásra, töprengésre, megállásra, elmélyedésre kényszerítik, s azokat, akik a költészetben szellemi táplálékot, a lélek kenyerét keresik, igaz fölismerésekkel gazdagítják. A gondolatok kristályos rendjéhez a sebezhetetlen forma fegyelme párosul.

„A fiatal nemzedék valóban új hangjai közül a legsajátosabbakat hallatja” — írta 1948-ban Lakatos Istvánról Sötér István. — „Rekedtes, tisztulatlan hangokat néha — de mégis ritkákat, szívenütőeket. Ama fiatalok közé tartozik, akiknek mindenekelőtt az ábrázolás — a minél szélesebb, már-már epikai ábrázolás a beszédjük.” Hibátlan jellemzés, de ne feledjük, csaknem negyedszázaddal ezelőtt vetették papírra. Lakatos István most megjelent kötetének, az *Egy szenvedély képeinek* utószavában viszont ezt olvassuk: „A könyvet, amelyet az olvasó kezében tart, első verseskötetemnek tekintem.” Itt van tehát a költő újbóli felfedezésének az ideje. Mert mi is történt e negyedszázad alatt? Első, ma is vállalt versét 1944-ben írta. Írásait 1947-ben a Válasz kezdte közölni. A folyóiratban megjelent egyik hosszabb költeményére Baumgarten-díjat kapott. Sötér István 1948-ban az élő magyar lírát áttekintő *Négy nemzedék* c. antológiában mint a kötet Benjáminját szerepelteti. A *Pokol tornácán és egyéb kisebb költemények* c. kötete 1949-ben jelenik meg. Újabb önálló verseskötete ez a mostani. S közben a hallgatás éveit, a sikertelen újrakezdés kudarcai, s a megszámlálhatatlanul sok fordítás: Vergilius összes művei, a világirodalom klasszikus eposzai. (Minderről egyébként a kötet önelemző és önjellemező utószavában a szerző maga tájékoztat, jövőendő kritikusaiknak megkönnyítve munkáját, ugyanakkor kenyerüket is elvéve.)

Rendhagyó út tehát Lakatos István költői pályája. Ez a szokatlanság azonban nem minősít, nem értékkel. Ami e líra értékét adja: Lakatos hihetetlen szívóssággal és tudatossággal megkomponált költészete. Régi verseit újrírta, átdolgozta (ebben Füst Milán lehet a példája). Verseit szigorú formai fegyelem, a legjobb értelemben vett realizmus és közérthetőség (mely mögött mindig gazdagon kibomló, összetett tartalom van) jellemzi. Életműve egyéni, sajátos, senki máséval össze nem tévesztendő. Legerőteljesebbek a „hosszú” költeményei, a címadó vers, a *Száz arcod* című, valamint a három elbeszélő költemény. „A szenvedély természetrajza érdekelt kezdettől és a rajta keresztül felfogható világ törvényszerűségei — e kettő viszonyát, kölcsönhatását elemzi makacsul, boncolja gyötrelmesen minden költeményem” — írja magáról. Mit tehetünk hozzá? Hogy ezt mindig egyéni hangon, hitelesen, nagy formai tökélyvel, szuggesztív erővel, meggyőző és maradandó költői szépséggel való-sítja meg. Lakatos Istvánt immár nem fölfedezni kell, hanem ismerni és szeretni, s költészetét rangjához illően megbecsülni.

Azt hiszem, nem jár messze az igazságtól, aki a felszabadulás után indult költő-nemzedék legerőteljesebb, legegységibb, legszuggesztívebb tagját *Nagy László*ban látja. Első kötete 1949-ben jelent meg, de igazi fölfedezése 1957-től, a *Deres majális*-tól számítható. Ma is emlékszem a hatásra, amit e kötet versei kiváltottak bennem. Nagy László költészete a szélesebb olvasóközönséghez is utat talált: *Arccal a tengernek* című kötete, mely 1944 és 1965 között született verseit tartalmazza, immár a második kiadást érte meg, és a kötet 8400 példányban látott napvilágot. Versesköteteknél, gyűjteményes könyveknél ritkaságnak számít az ilyen siker.

A föld és az égítetek, az ember és a csillagok vonzásában-taszításában nőtt fel ez a líra. Önálló nyelve, jelképrendszere, törvénye van. A negyedszázad oldalán sűrű egymásutánban, folyamatosan köztölt versek — köztük kilenc hosszabb költemény, „poéma” — hihetetlenül pontos és egységes képet adnak a költőről. Nagy László a népdaltól a többtétéles vers-szimfóniáig jutott el. De „népdalai” sem XIX. századi értelemben népiesek, hanem Bartók-i módon modernek. S bonyolult vers-szimfóniáiban is megőrzött valamit a népdalok tisztaságából és egyszerűségéből. Költészetének ezt a belső összefüggését érdekesen tükrözi például két olyan vers, mint a korai *Kis-csikó-sírató* és a hatvanas évek első feléből való *Búcsúzik a lovacska*. A két költemény összehasonlítása elárulja, hogy a korai vers szinte magja, előképe a későbbi-nek; s a vers-szimfónia felől a korai „gyerekvers” jelentése is egyszerre megnő.

Egy nagy író környezetében nagyon nehéz vonzásától ment maradni. Ugyanakkor roppant kényelmes megoldás az irodalomban egy jelenséget pusztán hatással magyarázni. *Szécsi Margit* költészetével kapcsolatban is gyakran beérte a kritika a formális ítékezéssel, a „hatás” hangsúlyozásával. Ma már — különösen új kötete, *A Madaras Király* megjelenése után — inkább költészetének sajátosságait, senki más-sal össze nem tévesztendő jegyeit látjuk. Az érdekes módon, két szimmetrikus részből — középtűt a címadó verssel — megkomponált kötet egy roppant szenvedélyes, indulatos, éles szavú költőt állít az olvasó elé. Hangja Nagy Lászlónál érdeesebb, so-rarit az indulat meg-megtöri, a versek ritmusa ércesen csengő. Korszerű értelemben „közéleti” költő: a világ, az ember, az emberiség, a szabadság ügyei sarkallják írásra. A „világ árnyával” viaskodik s egy „új világ virradását” várja. Költészetének gondolati irányát s nyelvének merész képzettársításait egyetlen sora jól tükrözi: „Ez a két-hetes, izzadt strand-idő, ez a szabadság? Ezért halt meg Petőfi?”

Hol van a köznapiság és a költészet határa? Meddig tart a publicisztika és hol kezdődik a líra? Hogyan vált át a vers a jelenségek leltározásából az igazi költé-

szetbe? Mi emeli a napihírt a művészet marandóságába? — Olyan kérdések, amelyek a mai költői gyakorlatban többször fölmerülnek, s az előttem fekvő könyvek közül különösen *Bede Anna* és *Soós Zoltán* verseskötetével kapcsolatban választ is várnak.

Soós a „direktebb”, a hangosabb, a köznapiabb; Bede a hajlékonyabb, az áttételesebb, az érzelmeibb. Soós kötete (*Sólyatéri tél*) 1952 óta írt verseinek válogatását és a tíz „pörölyütésből” álló elbeszélő költeményét, a *Gorombakovácsokat* tartalmazza. Álság és mentegetés nélkül „alkalmi” költészet ez. Árvíz, bírósági tárgyalás, Che Guevara halála, újságban talált hírek mozdítják versre az író tollát. Erről árulkodnak alcímei, mottói: „Volt latintanárom intelmeiből”; „Gyerek-mondóka a köpönyegforgató bácsikról”; „Részlet a jegyzőkönyvi vallomásból...” Soós a szándékosan retorikus, hatni akaró, harcos költészet híve; Villon és Ladányi Mihály rokona. Düh-hel támad minden kispolgári nyavalya ellen, s ha méltó tárgyat nem talál, maga teremti és hozza létre ellenfeleit, hogy indulatának célja legyen. Költői szándékához illő nyelvi anyagot használ: a köznyelv, a mozgalmi nyelv, sőt a vagánnyelv szavaiból (sóder, tézis, meló, csaj stb.) keveri ki színeit.

Míg Soós Zoltánt a közélet dolgai foglalkoztatják, Bede Anna a családi élet ügyeit-bajait verseli meg. Költészetet talál a mosogatóvíz fénylő cseppjeiben, a pesti téren látott korhadt padban, az embereket összefűző családi kapcsolatokban. Költészetének állomásait is családi életének történetével magyarázza: „Egyazon évben született első verseskönyvem és első fiam. Ennek az új könyvemnek megírását is egy kisgyermek születése előzte meg: a második fiamé” — írja a *Kelj fel és járj* „fülszövegében”. Így kezdi verseit: „Futóhomokba ültetett szőlőt a dédapám...” „Az öreg papa ül a fa alatt...” „Asszonyok mennek a bivaly után...” „Szállnak a ludak a Fő-tér felett...” Különösen a *Még kétszer kétdecit* ciklus ironikus darabjai kötődnek a köznapok valóságához (*Delegáció, Az óvatos, Tükörjáték* stb.). Bede Anna azonban utat talál az egyetemes érvényű dolgok fölismeréséhez, az általános igazságok megfogalmazásához is. Versei mohó életakarást fejeznek ki, a költő az elmúlással perel, s a Fő-tér felett látott ludak látványától az „összezsugorodó idő” élményéig jut el. Bede Anna ismeri a szót, mely a köznapok dolgaiból továbbvezet az élet és a halál kérdéséig.

Fiatal költő első verseskötetét kézbevenni mindig izgalmas dolog. A Magvető Kiadó — ha nem ad is ma már külön sorozatcímet — nagyjában azonos formátumú kötetekben jelenteti meg az „új termést”. *Bálint Lea* nyolc éves volt, amikor verseskötetének (*Boldogságom erdeje*) első darabjait írta, s még nem töltötte be a huszat, amikor első könyve megjelent. Bálint Lea persze nem csodagyerek, hanem érzékeny, verselő kislány; nem kivételes tehetség, hanem bizonyára művelt környezetben felnőtt diákgyerek. A versek alatt a keltezés — 1961-től 1971-ig — inkább szenvelgő „irodalomtörténeti” túlzás, mint szükségszerű jelzés. Cím nélküli versei gyermeki kedvességgel teli rímjátékok, ahol a gondolatot gyakran a rím hívja elő. Költeményei egy-egy humoros fordulatra, szellemes megfigyelésre, játékos ötletre épülő gondolat-zösszenetek. Ha hat-nyolc évvel ezelőtt jelenik meg a kötet, odafigyelünk, mert egy kedves kamasz írásait olvassuk. Ma már valódi költészetet, igazi lírát várunk költőjüktől.

Mint ahogy valódi költészet, igazi líra sugárzik *Oravecz Imre* kötetéből, a *Héjból*. A könyv négy ciklusából az első és az utolsó versei itt is cím nélkül sorakoznak, a középső két ciklus darabjai pedig egy-két soros versek. A kötet szófoslányok, mondatfördékek füzére. Úgy érezzük, mintha egy könyv lapjairól az idő vagy a tűz sorokat törölt volna le, s ami megmaradt, ami olvasható, nem mindig adja meg magát az értelemnek, nem mindig követhető. Ugyanakkor van, ahol két szó látszólag véletlen találkozásából hirtelen fölszikkrazik a képzelet, a vers távlatot nyit, s eddig nem ismert összefüggésekre vetődik fény. Jelentéktelen törmeléknek ható sorok mellett nagyszerű költői találatokra, merész képekre, újszerű asszociációkra, szürrealista látomásokra bukkanunk. A költő befelé figyel, versfakasztó élmény számára az emlékezés, a múlt. „A következő dolgok jutnak eszembe” — kezdi egyik versét. A másikat így fejezi be: „lecsukott szemhéj alatt — képek”. A két sor akár az egész kötet motója lehetne. Egy bontakozó tehetség természete, egy ihlet irányva olvasható ki a kötetből. A nagyobb ívek és kompozíciók, a tehetséget költészetté szervező fegyelem korszaka bizonyára ezután következik Oravecz Imre számára.

Hatvannyolc költő harmadfélszáz verse — ez a *Szép versek 1971* anyaga. Több tizezer példányszám; könyvheten félárú vásárlási lehetőség... Nagyszerű kiadói ötlet és — vitatható vállalkozás. Mert amíg az olcsó ár és a nagy példányszám újabb és újabb közönséget szervez a mai magyar lírának, a könyv könnyen „kifogja a szelet a vitorlából”: aki a könyvhéten mindössze 14 forintért megvesz egy vastag verseskötetet, amelyben hatvannyolc költő harmadfélszáz versét találja, könnyen azt hiszi: ez a magyar költészet, birtokába jutott a legszebb magyar verseknek, s nincs több.

kötelessége, önálló verseskötetet már nem vásárol, önálló versgyűjteményt nem olvas. (Az itt ismertetett kötetek szerzői közül például öten nem szerepelnek a *Szép versek 1971*-ben.)

Pedig ha más tanulsága nem lenne is ennek a vázlatos áttekintésnek, arra a tizenegy kötet ismertetéséből talán fény derült, hogy témában, hangban, stílusban, nemzedéki árnyalatokban, egyéni sorsban roppant gazdag, értékes és sokszínű a mai magyar líra. Minden egyes verseskötet más-más módon érdemel figyelmet. S kedvcsinálónak, a tájékozódás elindítására jó kézbevenni a tizenkettedik kötetet, a *Szép versek 1971* című gyűjteményt is....

T ü s k é s T i b o r

AZ ISMERTETETT KÖTETEK

Bálint Lea: Boldogságom erdeje. Magvető.
Bedé Anna: Kelj fel, és járj. Magvető.
Csorba Győző: Időjáték. Magvető.
Devecseri Gábor: A múlandóság cáfolatául. Magvető.
Lakatos István: Egy szenvedély képei. Szépirodalmi.
Nádass József: Földi szívárvány. Magvető.
Nagy László: Arccal a tengernek. Szépirodalmi.
Oravetz Imre: Héj. Magvető.
Soós Zoltán: Sóllya-térl tél. Magvető.
Szécsi Margit: A Madaras-Király. Magvető.
Vészli Endre: Jövő teleim emléke. Magvető.
Szép versek 1971. (Antológia) Magvető.

Magyar nyelvű lapok a szomszédos szocialista országokban

A hazánkkal szomszédos baráti szocialista országokban több mint 3 és félmillió magyar él. Számukra kulcsfontosságú szerepet töltenek be az információhordozók között az ezekben az országokban megjelenő magyar nyelvű sajtótermékek.

E lapokat a könyvtárosok figyelmébe ajánljuk, mert nem kevés olyan van köztük, melynek megfelelőjét nálunk hiába keresnénk, tehát alkalmasak arra, hogy a hazai olvasók látókörét nemcsak területileg, hanem tárgykörök tekintetében is szélesítsék. A szomszédos országok központi magyar nyelvű napilapjai:

Romániában az *Előre* (megjelenik Bukarestben, naponta), Csehszlovákiában az *Új Szó* (megjelenik Pozsonyban), Jugoszláviában a *Magyar Szó* (megjelenik Újvidéken).

A területi lapok közül említést érdemel a horvátországi *Magyar Képes Újság* (Eszéken jelenik meg, kéthetenként), a romániai *Megyei Tükör*, amely a háromszéki (ma Kovászna megye) székelyek napilapja. Ez utóbbinak különösen vasárnapi számai színvonalasak, igen jó a művelődési, irodalmi, történeti, riportanyaga. A *Brassói Lapok* hetente jelenik meg. Népszerűek a romániai magyar irodalom múltját és jelenét bemutató cikksorozatai, riportjai és a művelődési rovata.

De nemcsak a felnőttek, hanem a gyermekek is megtalálják a maguk magyar nyelvű lapját a szomszédos országokban. A legkisebbekhez szól Romániában a *Napsugár* (megjelenik havonta, Kolozs-

várott), Jugoszláviában a *Mézeskalács* (Újvidéken havonta jelenik meg). Csehszlovákiában hasonló jellegű a *Kis Építő* (ez is havonta jelenik meg Pozsonyban).

A felső tagozatos általános iskolai tanulók érdeklődésére tarthat számot a Bukarestben hetente megjelenő, többszínnyomású *Jóbarát*. Számai jelentős mértékben szolgálják a népi hagyományok ápolását is. Magyar népmese, gyermekjáték, népviselet, gyógynévénygyűjtő akciói igen nagysikerűek a gyermekek körében. Színvonalas a jugoszláviai *Jó Pajtás* is, amely hetente jelenik meg Újvidéken.

A KISZ-es korosztályhoz szól a romániai *Ifjúmunkás*, mely hetente jelenik meg Bukarestben, színes riportokkal, tudósításokkal. Értékes a művelődési, irodalmi anyaga is. Jugoszláviában jelenik meg a már nálunk is egyre szélesebb körökben ismert és kedvelt *Képes Ifjúság* című újvidéki hetilap. Sok cikke túlnő az ifjúsági problémákon, a jugoszláviai magyarság legfontosabb kérdéseire keresi a választ.

A felnőtt korosztályra térve: Az irodalmi lapok sorában a szlovákiai *Irodalmi Szemle* (megjelenik havonta, Pozsonyban), a romániai *Utunk* (hetilap, megjelenik Kolozsvárott), a marosvásárhelyi *Igaz Szó* (megjelenik havonta), a jugoszláviai *Üzenet* és az *Új Szimposion* (havi folyóiratok) egyaránt fontosak. Legszínvonalasabbak a romániaiak, ezek nemcsak irodalmi, hanem művészeti anyagot is közölnek.

A társadalmi-kulturális-művelődési témakörben nagy a választék. Jugoszláviában régi hagyományokra tekint vissza az Újvidéken havonként megjelenő *A Híd*, amely sokáig egymaga töltötte be a tudományos folyóirat szerepét is.

Romániában legátfogóbb a *Korunk*, havonta jelenik meg Kolozsvárott. A mi Valóság-unkhoz hasonló jellegű, kitűnően szerkesztett tematikus számai vannak. A *Hét* hetente jelenik meg, Bukarestben, a Magyarország-hoz hasonlítható, bár inkább művelődési, irodalmi, művészeti, tudományos, mint politikai jellegű. A *Művelődés* havonta jelenik meg Bukarestben, néprajzi anyaga egyedülállóan gazdag, magyarországi megfelelője voltaképpen nincs, mert a nálunk megjelenő Népművelés egészen más jellegű. Széles témakörből nyújt ismereteket, mindenki számára közérthetően, de magas színvonalon. Az *Új Élet* jellegében a Tükör testvér lapja. Fontos a műemlékeket, az erdélyi magyar falvakat bemutató sorozata. Jó a színházi, film és irodalom rovata is. Kéthetenként jelenik meg Marosvásárhelyen.

Csehszlovákiában a *Hét* képes hetilap,

Pozsonyban jelenik meg, a csehszlovákiai magyarok szövetségének, a CSEMA-DOK-nak orgánuma. Legérdekesebb a művelődési-kulturális rovata.

Jugoszláviában a *7 Nap* c. hetilap Szabadkán jelenik meg. Magazinszerű, olvasmányos, érdekes tudósításokat, eleven riportokat közöl.

A nőkhöz szól Romániában a *Dolgozó Nő* (havonta jelenik meg Kolozsvárott), Csehszlovákiában a *Nő* (hetente jelenik meg Pozsonyban) és a *Barátnő* (2 havonta jelenik meg, szintén Pozsonyban). Utóbbi szabás- és kötésmintái, ételreceptjei, egyéb hasznos házi stb. tanácsai miatt nálunk is kezd népszerűvé válni.

A Szovjetunióban élő magyarságról legátfogóbb képet az évente megjelenő *Kárpáti Kalendárium* ad (Ungvár). A Szovjetunióról egyébként magyar nyelven közismert folyóiratok (Szovjetunió, Fáklya, Lányok—Asszonyok) tájékoztatnak.

Felsorolásunk nem teljes, csak a legfontosabb lapokat kiemelő ajánlójegyzék. Aki a többire is kíváncsi, megtalálja őket a Valóság 1971. évi 11. számában.

Csorba Csaba

Könyvtári játék az Ablak — zsiráf c. gyermeklexikonnal

Lehet, hogy hihetetlennek hangzik, de a Hódmezővásárhelyi Megyei Könyvtárnak 1969 óta nincs gyermekkönyvtára. Talán ezért is tekintik a megyeiek az új makói könyvtárat a gyermekmunka módszertani műhelyének.

Így történt, hogy április hónapban meghívtuk a megye községi könyvtárosait és a makói pedagógusokat Csépe Mihályné ásothalmi községi könyvtáros lexikonhasználati bemutató foglalkozására. Ilyen foglalkozások — jól tudjuk —, majd minden könyvtárban folynak már, mi az ásothalmi kísérletet mégis újszerűnek látjuk, mert nem felsősök, hanem harmadik osztályos tanulók voltak a résztvevői.

A játék összeállítója figyelembe vette a foglalko-

zásokon részt vevő gyerekek tudásszintjét, iskolai ismereteiket és az ott tanult olvasmányokra, elsősorban Móra-elbeszélésekre építette a foglalkozást. Makón az eredetileg 5 részből álló lexikonhasználati sorozat első két foglalkozásának öszszeszevont, rövidített változatát láthattuk, amely azonban végig friss játék volt. A helyi Kun Béla Általános Iskola talpraesett, és szinte kifogástalanul olvasó tanulói észre sem vették, hogy az iskolai tananyaggal foglalkozva az önálló ismeretszerzés képességét is elsajátították. Ez a lexikonhasználati játék rászoktatja őket a gondolkodva olvasásra, s utána bizonyosan nem fognak belenyugodni, ha az olvasott szövegben számukra ismeret-

len fogalommal találkoz-

nek. A foglalkozás jó lehetőséget adott az ábécé gyakorlására is, amelynek hibátlan tudása a 3. osztályban előírt követelmény. Mennyi időt takarít meg könyvtáros, pedagógus egyaránt, ha ilyen gyakorlatokkal állandósítja az ábécé mechanikus tudását, hisz ezek a gyerekek majd nemcsak a könyvtári raktározási rendben fognak kiszkoruktól kezdve eligazodni, de iskolai felkészülésük is alaposabb lesz.

Az ásothalmi kezdeményt, melyről Csépe Mihályné a Könyvtáros 1972. 4. számában hírt adott, a megye több könyvtára is szeretné átvenni.

Dr. Benke Tiborné
a makói József Attila Könyvtár gyermekkönyvtárosa

A KÖNYVTÁROS 1972. 6. számában Szilágyi Tibor ismertette Frey Tamásné — Gerlei Ferenc: Közlekedési irodalomkutatás c. munkvét. Az irodalomkutatás kiemelt példáját a recensens tévesen Frey Tamásné munkájának vélte, holott azt Gerlei Ferenc dolgozta ki.

Vallomások

Egyidőben, de egymástól függetlenül két „vallomás”-kötet jelent meg; könyvtárosok, magyartanárok, diákok számára nélkülözhetetlen kézikönyvek. A szerény külső (vagy inkább nagyon is silány kivitel) igazi értéket takar, s legalább egy előnye van: mindkét könyv olcsó. A könyvtárak több példányban szerezzék be, kötetésüket azonban el ne mulasszák.

Gábor Emil a *Vallomások az írásról* c. kötet szerkesztője századunk első felének legkiválóbb íróit szólaltatja meg. A „vallomások” különböző műfajokban készültek, akad köztük hosszabb tanulmány, mint például Ady *Petőfi nem alkuszik* c. monografikus írása; Németh László *Népi író* c. szociológiai indítású, különböző társadalmi osztályok közérzetét is érzékeltető alapvető összefoglalása a népi írók mozgalmáról, beléfolgálva a legkiemelkedőbb személyiségek útjának, mondanivalójának és műveinek elemzését; Lukács György *Ady, a magyar tragédia nagy éneke* c. esszéje, József Attila *Irodalom és szocializmus* c. filozófiai mélységű előadása és Illés Endre *„Magadat mindig kitakartad...”* c., József Attiláról szóló tanulmánya, mely különösen József Attila saját gondolataival egybevetve mond igen sokat, hasonlóképpen egybevetve válnak érdekessé Radnóti szintén József Attiláról szóló jegyzetei is. Akad didaktikai célzatú írás, mint például Babits Mihály máig is időszerű *Irodalmi nevelés-e*, a gondolat és beszéd, nyelv és stílus, logika és kifejezőmód összefüggéseit taglaló. (Megszívlelendő tézise: „Minden rossz mondat törött ablak, melyen át egy rossz gondolatra látni. Görbe hüvelyben nincs egyenes kard.”) A sokféle ágazó, s megannyi résztudományt összefoglaló irodalomtörténet fölépítésébe enged bepillantást Szerb Antal *Lectori salutem* (Az olvasó köszöntése) c. írása, nagy művének bevezetője; míg Illyés Gyula *Móricz Zsigmondja* szubjektív emléke; Móricz, Kosztolányi, Szabó Lőrinc remekbe készült kis esszéi viszont ars poeticák, az alkotás céljáról és módjáról készült vallomások. A sokféle műfajból még a kritika s a karcolat sem hiányzik: Bálint György képviseli.

A kötet összeállítása sokhúru hangszerre emlékeztet: különböző indítású, világnézetű írók szólnak sokféle módon és műfajban. Írásaikból valóságos korrajz és körkép kerekedik ki, melyet a humanizmus és haladás alap gondolata fog össze. Közös jellemzőjük a magas színvonal, melyet a válogató alapszempontnak tekintett.

A másik kötetet az Irodalmi Múzeum és a Népművelési Propaganda Intézet adta ki *Írói vallomások* címmel. A vallomástevők mai magyar írók. Maiak akkor is, ha a vallomástevés és megjelenés közötti hosszú időben néhányan (Berda József, Füst Milán, Gereblyés László, Kassák Lajos, Kodolányi János, Tamási Áron, Veres Péter) eltávoztak közülünk.

A kötet ugyanis soká késett. Összeállítója, Tóbiás Áron még 1964-ben küldte ki körlevelét száz író címére, s a válaszokból olyanfajta antológiát remélt létrehozni, amilyen hajdan a Száz Magyarok Könyve volt, s melynek élén Ady önvallomása állott; és hasonló jellegűt Kóhalmi Béla vállalkozásaihoz is (Könyvek könyve, 1918; Az új könyvek könyve, 1937.). A száz levélre azonban csak 37 válasz érkezett; kötetre elég, ha távolról sem teljes. (E válaszok gyűjtésével egyidőben kezdte el az Élet és Irodalom Látogatóban c. sorozatát; szintúgy a Könyvtáros is Beszélgetéseit; ám Tóbiás nem interjúkat, hanem szubjektív önvallomásokat kért, szabadon formált önportrékat, ars poeticákat.) Közlésüket a Tükör kezdte el, a kötet kiadását előbb a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tervezte, majd mint profiljába nem illőt, elejtette a tervet. Néhány író azóta saját kötetében már megjelentette önvallomását.

Most végre megjelent a kötet; korrajz ez is, akár az előbbi, címzettjei is ugyanazok. Kiváltképp tanulságos, mert rólunk, kortársakról is szól; az írók egyéni emlékei valamennyiünk tudatában élnek, akár saját személyünkben éltük át velük az évtizedeket, akár csak felmenőinktől hallottunk róluk: a vallomások hitelesítő tanúi maguk az olvasók. (Vallomás az írásról. Tankönyvkiadó. Diákkönyvtár sorozat. 330 l. 9 Ft; Írói vallomások. Irodalmi Múzeum — NPI, 1971. 193 l. 18 Ft)

Bozóky Éva

Gondos Ernő: Ízlésalakzatok

Olyan könyvről kell beszámolnom, amellyel különböző változataiban már több ízben találkoztam: jelen voltam a kutatás startjánál, láthattam a beérkező dokumentumanyagot, nézegethettem a számítógép készíttette táblázatokat, előzetes írtam róla „Az olvasó munkásért” című módszertani útmutatóban és végül előszót is ehhez a könyvhöz. Nem lehet hagyományos módon bemutatni, hiszen ebben a könyvben *Gondos Ernő* eredményesnek ígérkező kutatásához még csupán az „adatbank” áll rendelkezésünkre. Azaz, valamivel mégis több: a rendezett adatok és a szerző „Ízlésalakzatok” című tanulmánya egy-két fontos dolgot azért elárul a kutatásról, melynek célja az olvasók választásaiban megmutatózó ízlésformációk feltárása.

Egy ország lakosságának legkedvesebb olvasmányai között leggyakrabban szereplő tíz irodalmi mű még elég keveset árul el ennek az olvasótábornak az ízléséről. A titkot akkor fejthetjük meg, ha megvizsgáljuk, hogy a lakosság különböző társadalmi helyzetű, iskolai végzettségű, korú, nemű, lakóhelyű, családi állapotú rétegei milyen arányban olvassák és jelölik maradandó élményként ezeket a műveket. Eredményül már tíz mű esetében is rendkívül különböző alakzatokat kapunk. Tulajdonképpen ezt a kísérletet végezte el *Gondos Ernő* nagyban, 333 könyvvel. kilenczted részben regényekkel. Mint a hazai olvasáskutatók közül már néhányan tették, *Gondos* is fontos mutatóként kezelte egy-egy mű olvasottsági és kedveltségi hányadosának arányát, amit ő hatásfoknak nevezett el. (Arról a könyvről, amelyet ezren olvastak, de csak kétszázán emlékeztek rá mint maradandó élményre nem mondhatjuk, hogy olyan hatásos, mint az a mű, amelyet ugyan csak kétszázán olvastak, de közülük száz említi a legkedvesebbek között.) Az olvasottsági és kedveltségi arányok mellett a könyv kilenczted részét kitevő táblázatos anyagban, az adatbankban, a hatásfok értékei is helyet kapnak. *Sárdy Péter* matematikus segítségével a kutató még egy ennél érdekesebb mutatót is alkalmaz: az olvasói tudatban maradandó élményként (együttes előfordulásuk gyakorisága alapján) megjelölt műveket egymással is jellemzi, mégpedig matematikai módszerrel. Pontosabban: a műélményeket műélményekkel jellemzi, s ennek eredményeként külön táblázatban állanak előttünk a művekhez legjobban „hasonló” és a tőlük „legtávolabb álló” alkotások.

Gondos Ernő ezt a gazdag adattárat elsősorban könyvtárosoknak ajánlja; nemcsak azért, mert tőlük kapott segítséget az adatgyűjtésben, hanem azért is, mert *tőlük várja e munka gyakorlati ellenőrzését* is. Az adatbank különösképpen az olvasmányajánló tevékenységben lehet azoknak a könyvtárosoknak a segítségére, akik hozzáértéssel alkalmazzák ezeket az adatokat, s nem valami örökérvényű logaritmus-táblázatként. Ez a segédeszköz csak a számok között összefüggéseket kereső, s azokat a helyi viszonyokra alkalmazó könyvtáros kezében „működik”. A továbbiakban „működés közben” mutatom be ezt a kítűnő segédeszközt.

Bizonyos rétegek irodalmi ízléséről a rétegvizsgálatok eredményei alapján már van némi benyomásunk, de a tisztviselők, alkalmazottak, középszintű szakemberek, háztartásbeliek és nyugdíjasok irodalommal való kapcsolatáról még igen keveset tudunk. *Gondos* mintája, mely 2688 könyvtárhasználót és könyvesbolti vásárlót foglal magába, ezeket a rétegeket is felöleli. A táblázatok jó lehetőséget kínálnak arra, hogy összehasonlítsuk az egyes társadalmi rétegek rendszeres olvasóinak ízlését. A munkások körében végzett vizsgálatokhoz 17 szakértővel rangsoroltattunk 10 különböző értékű művet. Ezek közül hat regény „anyakönyvi adatait” az *Ízlésalakzatok* is tartalmazza. A hat irodalmi műnek — melyek értékskálát is képeznek — kedveltségi arányát négy különböző ízlésszintű társadalmi rétegnél kerestük ki a táblázatban. (A művek címe után zárójelben a 17 szakértő átlagosztályzatát közöltük. Értékelésük 0-tól 9-ig terjedhetett.)

	A kedveltség aránya (%)			
	értelmiség	tisztviselők	munkások	parasztlak
Anna Karenina (8,55)	26	30	21	33
Akiért a harang szól (6,57)	31	33	20	13
Húsz óra (5,56)	12	10	3	9
A kőszívű ember fiai (3,26)	22	24	34	49
Pizkos Fred (1,20)	9	6	14	9
Sellő a pecsétgyűrűn (0,13)	17	21	25	33

A szakértők véleményét az értelmiségnél tapasztalható „kedveltségi” arányok közelítik meg legjobban a négy réteg közül, de Jókai és Sánta, Rejtő és Berkesi regényeinek helycseréivel nagy eltérések adódnak a szakértők és a négy közül a legfej-

lettebb ízlésű réteg között. A tisztviselők az értelmiséghez hasonlóan értékelték ezt a hat művet, a táblázatunkban nem szereplő alkalmazottak viszont a munkásokhoz hasonlóan „szavaztak”. Jellemző a parasztnak a többi rétegtől nagy mértékben eltérő viszonya Jókaihoz, de jellemző körükben Tolsztoj és Sánta e műveinek viszonylag magas értékelése is. (Ne feledjük azonban el: a mintában „könyves” parasztnak szerepelnek!)

Nézzük meg ugyanennek a hat műnek a rokonságát és a tőlük legtávolabb álló műveket! Azt várnánk, hogy a legértékesebb mű rokonai között találjuk a legértékesebb műveket, „taszítottjai” között pedig a legkevésbé értékelteket. Nem így van. A legértékesebb rokonsággal a Sánta regény rendelkeznek: Cseres, Darvas, Szolzsenyicin, Marx, Sarkadi, Gorkij művei állnak a Húsz órához legközelebb. A Tolsztoj regény rokonai között két másik Tolsztoj és két Stendhal regény mellett két jóval alacsonyabb értékű mű található. Az igazi különbség azonban a két regény taszítottjai között van. A Sánta regény túlnyomórészt lektűröket taszít, az Anna Karenina May, Rejtő könyvei mellett Mándy Iván, Golding, Lem és Csepke műveit is. Miféle következtetést vonjunk le ebből? Hogy a Sánta regény az értékesebb a két „versengő” mű közül? Nem! A jelenség magyarázata abban keresendő, hogy a mintában szereplő Húsz óra olvasóinak viszonylag nagyrésze olvasta ezt a regényt Cseres, Szolzsenyicin és Gorkij befogadási szintjén, míg az Anna Kareninát a Sánta regénynél jóval nagyobb és heterogénebb ösztétélű olvasóréteg tagjai többféle-képen értelmezték; sokan csak olyan lektűr szinten olvasták, mint a „rokonai” között szereplő Tűzistennő Hawaiban címűt. A Hemingway regény mérlege a Húsz óráéhoz hasonló, vagyis a vonzottak sokkal értékesebbek, mint a taszítottak. Érdekes a helyzet a Rejtő regénynél. A mérleg nyelve lebeg, de másképpen mint a Tolsztoj regénynél, mert itt mind a vonzottak, mind a taszítottak kevésbé értékesek. A Jókai regény hozzá hasonló szintű könyveket vonz, de a taszítottak között Sartre, Golding, Camus, Lengyel József, Faulkner és Semprun művei is szerepelnek. A hat közül egyértelműen negatív mérlege csak a Sellő a pecsétgyűrűnek van. A taszítottjai névsora Miller, Nagy Lajos, Proust és Updike műveket is magába foglal, míg a kapcsolódók alig haladják meg a Berkesi regény színvonalát. Az ilyenfajta mérlegképzések igen hasznosak lehetnek az olvasmányajánlásokban. A könyvtárosok egy része ugyanis gyakran „korán örül”, s egy-egy tetszéssel fogadott értékes irodalmi mű „sikerén” felbuzdulva hajlamos bármi más, színvonalasat ajánlani, s ezzel könnyelműen viharba juttatni az eddig még csak a part mentén hajózó, még bizonytalan ízlésű olvasót.

Feltűnhetett az olvasónak, hogy következetesen művekről és nem szerzőkről írok. Erre éppen a Gondos-féle táblázatok tanulságai készítettek. Bár éppen Berkesi, Jókai és Tolsztoj, de még sok más író esetében is tapasztalhatjuk, hogy a rokon művek között elsősorban ugyanannak a szerzőnek a művei szerepelnek, sok más író esetében más tendenciát figyelhetünk meg:

	Hatásfok (olvasottság, kedveltség) % max. 1,00			
	parasztság	munkások	alkalmazottak	értelmiség
Kosztolányi				
Aranysárkány	0,26	0,16	0,16	0,14
Édes Anna	0,40	0,20	0,18	0,22
Néro	0,00	0,17	0,18	0,21
Szilvási				
Albérlet a Síp utcában	0,44	0,21	0,31	0,16
Egyszer-volt szerelmem	0,32	0,20	0,25	0,08
Apassionata	0,58	0,40	0,29	0,32
Tolsztoj				
Anna Karenina	0,54	0,40	0,39	0,40
Háború és béke	0,45	0,43	0,37	0,49

A táblázat adatai alapján eléggé merésznek nevezhetjük azokat a kijelentéseket, amelyek általában Szilvási, Tolsztoj vagy Kosztolányi olvasottságáról és kedveltségének arányairól szólnak. El kell fogadnunk, hogy egy-egy író művei többé-kevésbé egymástól független életet élnek, mivel olvasóik egyes rétegei más-más eleműkre, szférájukra reagálnak élesekben.

Az azonos iskolai végzettségű értelmiségi rétegek ízlésszintjében az „Értelmiség, olvasás, könyvtár” vizsgálatban nem rögzíthettünk igazán nagy különbségeket. Ha ízlésük szintje hasonló is, irodalmi tájékozódásuk jellege lényegesen eltérhet. Mivel Gondos jó érzékkel elkülönítette az értelmiségiek közül a pedagógusok és a műszakiak csoportjait, erre is kereshetünk egy-két példát tíz mű olvasottságának és

hatásosságának összevetésével. A tíz mű közül hatnál tapasztalhattunk jelentékeny eltéréseket:

	Olvasottság (%)		Hatásfok (0–1,00)	
	pedagógusok	műszakiak	pedagógusok	műszakiak
Légy hű önmagadhoz	59	43	0,63	0,55
Oroszlánkölyök	69	59	0,43	0,59
Akiért a harang szól	74	62	0,41	0,51
Háború és béke	75	69	0,56	0,40
Elfújta a szél	54	50	0,29	0,51
Emberi sors	54	40	0,40	0,45

A különbségek nyilvánvalóak. Az olvasottsági arányoknál csak az *Elfújta a szél* esetében közelítik meg a műszakiak a pedagógusokat, de nem ez jelenti az igazi különbséget, hanem a hatásosságban tapasztalható arányeltolódások.

Sajnos, a vizsgált, nem szépirodalmi művek viszonylag alacsony olvasottsága miatt a táblázatok ezekre a művekre nem adnak ilyen részletes bontást, s így a két kultúra vitához az Ízlésalakzatok adatbankjából nem vehetünk fel segélykölcönt. Érdemes viszont a nem szépirodalmi művek rokonságát tanulmányozni. Azt hihetnénk, hogy ezek nagyjából hasonló ismeretterjesztő művek. A kép ez esetben sem felel meg a várakozásnak. A 17 társadalomtudományi ismeretterjesztő mű rokonságának 80%-a, a 11 természettudományi ismeretterjesztő mű vonzottjainak 55%-a szépirodalmi mű. Tudjuk már más kutatásokból és a mindennapi könyvtári tapasztalatból, hogy az irodalmi és az ismeretterjesztő művek nem tekinthetők „két szomszédvár”-nak az olvasmányszerkezetben, s — bár ezzel még a vizsgálatok alig foglalkoztak — több-kevesebb *kölcsönhatás feltételezhető közöttük*. A 28 ismeretterjesztő mű rokonai között leggyakrabban szereplő irodalmi művek a következők: Werfel: *A Musza Dagh negyven napja* (6 esetben), Karinthy: *Utazás a koponyám körül* (4), Fekete István: *Lutra* (4), Th. Mann: *A varázshegy* (4), Illés: *Kárpáti rapszódia* (3), Voltaire: *Candide* (3), Kuncz: *Fekete kolostor* (3), valamint Solohov, Martin du Gard, Passuth, Karinthy és Gorkij művei két-két esetben. *Az ismeretterjesztő művekkel rokon irodalmi művek többsége tehát értékes mű*, ami viszont arra mutat, hogy az értékes irodalmi és az ismeretterjesztő művek olvasóinak köre esik inkább egybe, semmint a lektűr és az ismeretterjesztő művek olvasóié. Sajnálhatjuk, de nem kérhetjük számon a művészetszociológiai kutatást folytató *Gondos Ernőtől*, hogy csak kb. harminc „non-fiction” művet vett fel listájára. Ennek a néhány műnek az „anyakönyvi adatai” is sok újat elmondanak az olvasmányszerkezetek rejtettebb zugairól, s egyben felhívják a figyelmet az ismeretterjesztő művek és a szépirodalom olvasása közötti összefüggések kutatására.

Csupán néhány összefüggést emeltem ki a rendezett adatsorok témáiból. Kérem a könyvtárosokat, akiknek *Gondos Ernővel* együtt ezt a „rendhagyó” kutatási jelentést ajánlottuk, hogy folytassák ezt az elemző olvasást, *vessék össze a táblázatokba sűrített tényeket tapasztalataikkal, lépjenek a kutató társszerzőivé, hogy ne csak olvassák, használják is ezt a kiadványt.* (Népművelési Propaganda Iroda, 1971. 485 l. 74 Ft)

Kamarás István

Imets László
metszete

Marco Polo nyomában

Közép- és kelet-ázsiai útleírások

Az útleírásnak, korunk kedvelt műfajának hagyományai időbelileg a messze múltba vezetnek, *Marco Polo*, az európai irodalom első útleírásírója, kerek *hét-száz esztendővel* *előtt, 1271-ben indult el Velencéből Kelet-Ázsiába*. Végcélja a nagy mongol birodalom akkori székvárosa Taidu, mai nevén Peking volt. Útja nagy részét ezeneteg veszély és fáradság közt szárazon tette meg, Szírián, Irakon, Perzsián, Afganisztánon és Mongólián át Kínába. Ott a fiatal, 19 éves ifjút bemutatták Kubiláj nagykának, s ő azonnal kegyébe fogadta. Birodalma távoli részeibe küldte különböző megbízásokkal, és később megtette Kiangnan tartomány helytartójává.

Marco Polo nem volt képzett tudós, de kitűnő megfigyelőképességgel rendelkezett, és gyorsan megtanult kínaiul, mongolul. A kán tetszését főleg azzal nyerte meg, hogy a politikai ügyek mellett beszámolt a távoli országok és tartományok szokásairól. Igyekezett mindent, ami Kubiláj érdekelhetette, látni és hallani, s a tapasztaltakat élvezetes formában mesélte el.

Pár év eltelte után szeretett volna a lagunák városába visszatérni, de a kán annyira nélkülözhetetlennek találta, hogy erre csak nagy sokára, elindulása után majd negyedszázaddal, 1295-ben adott engedélyt. Marco Polo ez alkalommal nem szárazon utazott, hanem hajóval, délről megkerülve Indiát. Otthon sem maradt tétlen. Katonai szolgálatot vállalt, és 1298-ban a Cursola mellett vívott tengeri ütközetben genovai fogságba esett.

A börtönben egy rabtársa, a művelt, sokat író pisai Rusticiano rávette arra, hogy diktálja le neki utazása történetét. Nemcsak úti élményeit mondta tollba, hanem leírta mindazokat a városokat, falvakat, amelyeket megismert, a mindennapi szokásokat, a mongol hadviselést, a csatornaépítéseket, sófőzést, papírgyártást, rizstermesztést, a pénzügyeket, igazságszolgáltatást... mindezt úgy, ahogy annak idején a kánnak elmondta.

Ma már tudjuk, hogy a számszerű adatokon kívül — amelyek általában túlzottak — Marco Polo leírásai hűek, hitelesek. Kortársai előtt azonban annyira újszerűek voltak, hogy sokan nem tartották igaznak, s a könyvet gúnyosan *Marco Polo millióinak* keresztelték el. De még azok is olvasták, akik nem hittek neki, s így útleírása a legkapósabb művek egyike lett. A könyvnyomtatás előtti

korban számos másolatban terjedt el — ma hitelesen 145 kéziratáról tudunk —, később pedig legalább száz olasz, francia, német stb. kiadás készült belőle. (Az első teljes magyar fordítás elég későn jelent meg, csak 1963-ban.) Századokon át ebből merítették Európa népei az ismereteiket Közép- és Kelet-Ázsiáról.

Willi Meinck német író a világhírűvé vált utazást *Marco Polo kalandos utazásai* címmel kitűnő, felnőtteknek is ajánlható ifjúsági műben örökítette meg. Regényformát választott, beiktatott néhány kalandos epizódot, de a főbb vonásokban ragaszkodott a valósághoz.

Marco Polo milliói sok embert csábítottak a messze idegenbe. Kolumbus is az általa mesés gazdagságúnak ábrázolt Katajt (Kínát), Zipangut (Japánt) és Indiát akarta megtalálni. Marco Polo hosszú utazását azonban teljes egészében azóta sem ismételte meg senki. Csupán az általa bejárt egyes országokról jelentek és jelennek meg útleírások. Ezek közül hívjuk fel néhányra a figyelmet.

Időrendben Perzsiáról adtak ki először ilyen művet, ezt is csak a XVII. században. Ekkor ugyanis Schleswig-Holstein uralkodójának az az ötlete támadt, hogy kereskedelmi kapcsolatot létesít ezzel a távoli országgal, s ezért 1635 októberében követséget küldött oda. A schleswigiek mai szemmel elképzelhetetlenül hosszú és viszontagságos út után 1637 augusztusában értek Iszfahánba, a sah székhelyére.

A követség egyik tagja, *Adam Olearius* eleven érdeklődésű férfi volt, akinek a csaknem két esztendeig tartó utazás alatt ideje és alkalmá nyílt az alapos megfigyelésekre. Érdeklődése egyaránt kiterjedt a perzsák szokásaira, erkölcsére, dohány- és kávészennvedélyére, ünnepeire, a városok nevezetességeire, a vadászatokra, mesterségekre, mezőgazdaságra, iskolaügyre... Tapasztalatait *Hön áhított leírása azon új keleti utazásnak, melyet egy holsteini követség tett a perzsa királyhoz* címmel írásba foglalta. Néprajzi és földrajzi megfigyelései egyaránt pontosak, stílusa olvasmányos. A mű a maga korában nagy sikert ért el, hét német kiadásán kívül franciául, angolul és hollandul is megjelent. Később teljes feledésbe merült, és csak korunkban fedezték fel újra. Ma igen sokra becsülik, mint a tudomány- és művelődéstörténet kimagasló alkotását. Magyarul nagy késéssel, két évvel ezelőtt, 1969-ben jelent meg.

A következő utazó, akiről meg kell emlékeznünk, a magyar *Vámbéry Ármin*. Nyomasztó körülmények közt nőtt fel, fél lábára béna volt. Szegénysége miatt a gimnázium VI. osztályából kimaradt, de a tanulást magánúton folytatta. 25 éves korában, 1857-ben Sztambulba utazott, s ott négy év alatt tökéletesen megtanult törökül és perzsául.

Elsősorban a különböző nyelvek kapcsolata, egymásra gyakorolt hatása érdekelte, mindenekelőtt anyanyelvének eredete és rokonsága. „*Az élő nyelvek gyakorlati tanulmányozása által óhajtottam meggyőződni — írta — a magyar és török—tatár nyelvek közti rokonság tényleges fokáról.*” Ebből a célból indult el 1863-ban belső-ázsiai útjára. Bejárta Perzsiát, Bokharát, Khivát, Afganisztánt, olyan városokat és sivatagokat, amelyeknek földjét európai láb még nem taposta, de nem is taposhatta. Bokhara, Khiva a keresztyének elől elzárt föld volt. Aki megpróbálta kijátszani a tilalmat, az vagy életével fizetett érte vagy — szerencsés esetben — rabszolgasorba került.

Vámbéry mint dervis, mint vándorló, kolduló mohamedán szerzetes utazott, a szó legszorosabb értelmében rongyokba öltözve, moszkos útitársakkal, szennyes karavánszerályokban megszállva és európai gyomor számára megemészthetetlen ételeket fogyasztva. Világosabb arcbőre miatt többször nézték így is idegennek: a feltámadt gyanút csak a Koránnak, a mohamedán szertartásoknak és szokásoknak tökéletes ismeretével és pontos betartásával, bámulatos alkalmazkodóképességével és csodálatos nyelvtudásával sikerült eloszlatnia.

Vámbéry idejében az európai befolyásnak még a nyomát sem sikerült itt felfedezni, s így ő a közép-ázsiai nomádok és városalakók életét a maga eredetiségében figyelhette meg. A rongyos dervis közel kerülhetett mindenkihez, s így sokkal behatóbban ismerhette meg a népeket és szokásokat, mint a követséggel utazó Olearius.

Vámbéry a későbbi években számos nyelvészeti tanulmányt és útleírást írt. A nagyközönséget ezek közül leginkább a *közép-ázsiai utazás* érdekli. Ez a mű, kiegészítve a *Vázlatok Közép-Ázsiából* néhány fejezetével, 1966-ban *Dervisruhában Közép-Ázsián át* címmel, új kiadásban hagyta el a sajtót.

A dervis-utazó leírásai nyomán Európa láthatta, hogy a csodálatosnak vélt messés Kelet, a szépség varázslatosnak tartott országa valójában a babona, a tudatlanság, a fanatizmus, a szenny, a kiszolgáltatottság, a zsarnokság hazája, ahol a tömegek a lehető legalacsonyabb életszínvonalon tengődnek. Sok helyen a

gyakori rablótámadások miatt az emberek falujuk határát csak a legsürgősebb esetekben és akkor is csak fegyveres kísérettel merik elhagyni. Az emberrablás, a rabszolgatartás, a legnagyobb fokú kegyetlenség megszokott, mindennapi dolog.

A régi Afganisztán eltűnt, helyesebben eltűnőben van. A változásról két könyv ad nagyon jellemző képet. Az egyik Rossanne Klass munkája: *Afganisztán fátyol nélkül*. Szerzője fiatal amerikai tanárnő. Férjét több évre szerződötték ide, s egy esztendő elteltével ő is engedélyt kapott arra, hogy egy kabuli iskolában angolt taníthasson. Eleinte — az iszlám hagyományainak megfelelően — a fátyolt nem viselő, nyilvánosan tanító nővel szemben tanulóit, tanártársait ellenségesek vagy legalábbis bizalmatlanok voltak, kitartó munkával azonban sikerült elnyernie szeretetüket és bizalmukat.

Klass könyvében nem a tárgyi ismeretek a lényegesek, hanem a mindennapi élet leírása, a különböző emberekkel való találkozások, kis történetek, amelyek plasztikusan jellemzik a haladó eszmék által formálódó afgán népet. A mű külön érdeme a szerző kedves, lebilincselő stílusa és egyéni látásmódja.

Pár évvel Klassék után, 1958-ban érkezett Afganisztánba Jan Myrdal és felesége. A svéd házaspárnak az volt a célja, hogy olyan tájakra jusson el, amelyek messze fekszenek Európától, s amelyekről ott alig tudnak valamit. Így esett a választásuk erre az országra. Itt négy nagyobb és több kisebb útra vállalkoztak.

Ázsiának ezen a darabján találkozott és hatott egykor egymásra a kínai, tibeti, perzsa és néhány kisebb szomszédos kultúra. Több évszázados harc után a mohamedán hatás győzött, és Afganisztán az iszlám reakció legerősebb fellegvára lett. Myrdal *A kultúrák keresztútján* című művében szemléltetően mondja el, hogy milyen eszközökkel, milyen eredményekkel küzd a gondolkodó, haladó értelmiség hazája megújulásáért, a nők egyenjogúságáért, a rablók megfékezéséért, az öntözés kiterjesztéséért, a városok rendezéséért, a gazdasági megerősödésért és az idegenforgalom megteremtéséért. A könyvet szép tájleírások és jellemző kis epizódok teszik még érdekesebbé.

A belső-ázsiai Tarim medence kopár, sós sivatagainak egyik legeredményesebb utazója a magyar származású, angol—indiai szolgálatban álló Stein Aurél volt. Először 1900-ban kereste fel ezt a vidéket, később még két nagy utazást tett. Nemegyszer került életveszedelembe, sokat szenvedett az embertelen hidegtől, a vad homokviharoktól és a vízhiánytól.

Poggyászában mindig magával vitte Marco Polo könyvét. Egyes szakaszokon pontosan követte a velencei utazó útvonalát, sokszor még az iható vagy sós vízi forrásokat is ott falálta, ahol előde. A vidék arculata azonban lényegesen megváltozott az eltelt századok folyamán. Az egykor virágzó városok többségének helyét agyagos-homokos sivatag foglalta el, a múlra csak falmaradványok, kiszáradt gyümölcsfák, elhagyott sírok emlékeztetnek. A szomorú változást a nomád népek betörései okozták. A lecsökkenett számú népesség nem tudta helyreállítani a háborúkban elpusztult öntözőcsatornákat, márpedig ezek nélkül lakhatatlan a rendkívül száraz éghajlatú sivatag. A maradék lakosság is elmenekült, városaikat eltemette a por.

Stein Aurél a kihalt városokban ásatásokat végzett, s ezek során használati tárgyak, szobrok, festmények mellett rengeteg, különböző korból származó írásos emléket talált. Ezek tanulmányozása és publikálása révén nemcsak azt a régi hiedelmet cáfolta meg, hogy a Tarim medencének nincs történelme, hanem az elmúlt századokat az i. e. 2. századtól kezdve saját koráig korszakokra is osztotta. Szemléletes képet rajzolt az egymást váltó tibeti, ujgur, mongol, kínai kormányzati rendszerekről, az adózási terhekről, a városok hétköznapijairól, a földművelésről, selyemhernyó-tenyésztésről, a tartományt a nomádoktól védő katonaság nehéz szolgálatáról és az elsivatagosodás folyamatáról.

A kiváló felfedező-utazó kutatóútjairól a nagyközönségnek *Ősi ösvényeken Ázsiába* című művében számolt be. Ez az angolul írt, de magyarul is megjelent könyv a kereskedelmi forgalomból régen eltűnt. Ezért az, akit érdekel Stein Aurél élete és tudományos munkássága, olvassa el Halász Zoltán róla szóló, érdekesen, olvasmányosan megírt, *Romvárosok a sivatagban* című könyvét. (Könyvtárosoknak ajánljuk még — a nagy olvasóközönség számára hozzáférhetetlen, sajnos — a Stein Aurél családi levelezését közzé tevő kiadványt, melyet a hagyatékot őrző Akadémiai Könyvtár bocsátott ki, s amelyből a tudós utazó rokonszenves emberi vonásai a legközvetlenebbül bonthatóknak ki.)

A Tarim medencétől északra fekszik Mongólia. Molnár Gábor, a vadászkalandjairól ismert szerző, aki Braziliában egy robbanás következtében szemévilágát veszítette, a mongol írószövetség meghívására kétszer járt itt. Útjairól két könyvben — *Egymillió hős országa, Négy hágó sziklavadonában* — számol be. Megírásukban elsősorban vele utazó felesége segítette. Leírásai nyomán sajátos világ tárul fel előttünk. Főszereplői

olyan értelmiségiek, mérnökök, gépkocsi-vezetők, akiknek apja nomád pásztorként él. Az emlékek és a hagyományok még erősek, de gyors iramban enyésznek el. A jurtákban lakó, kumiszt ivó pásztortok hatalmas állattenyésztő szövetkezetekben dolgoznak, sátraik közelében modern városok emelkednek, az úttalan pusztákat magasfeszültségű távvezetékek hálózák be.

Molnárt azonban a múlt is érdekli. Felkereste Dzsingisz kán áldozati oltárát, az ősi Gandan kolostort és eljutott a Góbi-sivatagba, a Mongol-Altáj sziklái közé, ahol értesülései szerint ősemberi festmények találhatók. A keresett barlang szűk járatait lezuhanással fenyegető kőtömbök, vastag, süppedő guanóhalmok őrzik, mégis sikerült megtalálniuk a vörös festékekkel készített, csavart szárú állatokat ábrázoló ősi rajzokat.

Kínáról, amelynek földjén Marco Polo a legtöbb időt töltötte, s amelyről a leg-hosszabban írt, a közelmúltban két útleírás jelent meg. Az egyiknek szerzője *Lengyel József* Kossuth-díjas író, a másiké *Vincze Lajos* grafikus. A két magyar közül egyik sem töltött ott hosszú esztendőket. Elménybeszámolóik mégis megbízható tájékoztatót adnak a mai, helyesebben az 1960 körüli állapotokról, különösen akkor, ha mindkettőt elolvassuk, mert a két különböző szemlélettel írt könyv kiegészíti egymást.

Lengyel műve — *Keresem Kína közepét* — tárgyilagos mű. Írója nem akar a hangulatok rabja lenni. Határozott célból utazott a Távols-Keletre: ismereteket szerezni Kínáról. Összehasonlításokat tesz a régi és új statisztikai felmérések közt, adatokat keres és közül a hatalmas arányú városépítésekéről, a mezőgazdaság fellendüléséről, a táj átfarmolásáról, a kínai szövetségi politikáról stb. Író voltát mégsem tudja egészen megtagadni, egykét szubjektív hangú fejezet is helyet kap könyvében. Ilyen a kínai színjátásról szóló rész.

Egészen más jellegű a *Napkelte a Jangce partján*, Vincze Lajos írása. Ő is arról beszél, hogy miként formálódik át az ősi Kína, de elsősorban az emberek, a táj szépségei és a művészet érdekli. Mandzsúriától Kvantungig, Sinjangtól Kantonig minden nagyvárosba ellátogatott, izlelgette a falvak, külvárosok életét, barátságot kötött művészekkel, tanárokkal, munkásokkal, földművesekkel. Könyvét maga illusztrálta számos szép akvarellal és tusvázlattal.

Marco Polo óta a technika rohamosan fejlődött. Olyan távolságra, amelynek a bejárása valamikor egy teljes esztendeig tartott, a repülő egy nap alatt elröpít. Változott a társadalmi rendszer is, egyre

jobban előretör a szocializmus. De változatlan marad az embernek a távolság és az ismeretlen utáni vágya. S addig, amíg ez elevenen él bennünk, mindig

lesznek olyanok, akik Marco Polo hét-százéves példája nyomán útra kelnek és útleírásokat írnak.

Vértesy Miklós

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Polo, Marco: Utazásai. 1963. Gondolat, 458 l.

Meinck, Willi: Marco Polo kalandos utazásai. 1962. Móra, 440 l.

Olearius, Adam: Viszontagságos útja az orosz földön át Perzsiába. 1969. Gondolat, 341 l., 18 t. UK 690 707.

Vámbéry Ármin: Dervisiruhában Közép-Ázsián át. 1966. Gondolat, 347 l. UK 661 018.

Klass, Rosanne: Afganisztán — fátjol nélkül. 1969. Táncsics, 349 l. UK 691 466.

Myrdal, Jan: A kultúrák keresztútja. 1968. Gondolat, 220 l. UK 680 580.

Halász Zoltán: Romvárosok a sivatagban. Stein Aurél belső-ázsiai utazásai. 1966. Móra, 249 l.

Molnár Gábor: Egymillió hős országa. Arhangáj őserdőtől a Góbi-sivatagig. 1966. Szépirodalmi, 389 l. UK 660 924.

Molnár Gábor—Hegyi Margit: Négy hágó sziklavadonában. 1970. Szépirodalmi, 545 l. UK 701 813.

Lengyel József: Keresem Kína közepét. Utirajz. 1963. Szépirodalmi, 179 l.

Vincze Lajos: Napkelte a Jangce partján. 1959. Gondolat, 289 l.

Könyvek a bűnözésről

A bűnözés minden társadalomnak problémája volt s jelenleg is az, nem lehet tehát közömbös vele szemben a tudomány sem. Maga a bűnözés jelensége, annak megelőzése, és a bűnüldözés társadalmi kötelezettsége is összetett, sokoldalú vizsgálatot kíván. A tudománynak több oldalról lehet és kell is megközelítenie a bűnözés kérdését. A bűn üldözése a szervezett társadalomban állami feladat s jogi kérdés, de nem csupán jogi ügy a veszélyes cselekmény megtorlása, a büntetés kiszabásánál óhatatlanul szükséges mérlegelés, az egyéni szempontok, a környezet stb. összefüggéseinek vizsgálata s még kevésbé a társadalomnak az az igyekezete, hogy lehetőség szerint megelőzze, sőt kizárja a bűncselekmény elkövetését.

A *kriminológia* az a tudomány, mely a bűnüldözéssel tudományosan foglalkozik, vizsgálja annak okait is. Ezen a területen azonban a *jogászok* mellé a *szociológusok* és *pszichológusok* is fölzárkóznak. A dialektika az összefüggések vizsgálatát jelenti, s ezért a *kriminológia*, a büntetőjog, a szociológia és a pszichológia együttesen alkalmazott módszerével ma már az „anyatudományok”-ból kiszakadva önálló tudományágnak tekinthető. A határterületek összefogásából keletkezett új tudományág viszont — a „fiatal” tudományok természetének megfelelően — mind nemzetközi, mind hazai viszonylatban rohamos fejlődésnek indult.

A *kriminológia* dinamikus fejlődését néhány sajátos probléma még jobban serkenti. A személyiség kérdésének előtérben álló vizsgálata, a nemzedékek közötti ellentéték áthidalása sürgeti a jelenségek tudományos vizsgálatát.

Érdeemes tehát hazai irodalmunknak néhány újabb és fontosabb termékét ismertetni.

A *kriminológiának* alapvető gondja a tárgymeghatározás. *Vermes Miklós* művében — *A kriminológia alapkérdései* — bemutatja a bűnözést a különböző gazdasági-társadalmi formákban, majd a bűncselekményt analizálja, mint egyedi jelenséget. Ezt követően külön fejezetet szentel a *kriminológia* legérdekesebb és egyben talán legvitásabb problémájának: az oknak.

Abból indul ki, hogy a társadalmi jelenségeknél az oksági viszony megvilágítása távolról sem olyan egyszerű feladat, mint a természeti jelenségeknél. A társadalmi jelenségek bonyolult összefüggései következtében nehezen és csak ritkán mutatható ki az oksági viszony a maga egyértelmű és tiszta minőségében. De a *kriminológia* területén további, sajátos nehézségek is adódnak.

A főprobléma az, hogy megelégedhetik-e a *kriminológia* a bűncselekmény jogi fogalmával, vagy túl kell-e ezen lépnie. Az első esetben a *kriminológia* vizsgálódási köre egyértelműen adott ugyan a büntetőtörvénykönyv által, de éppen emiatt természetellenesen összehúzódnak. Mindenki előtt világos ugyanis, hogy a bűnözéshez vezető úton számos olyan mozzanat található, ami önmagában véve nem bűncselekmény (pl. iszákosság, bandába verődés). Ha viszont a *kriminológia* túlmegy a deliktum (bűncselekmény) törvényben meghatározott fogalmán, akkor elszakad a tételes jogtól, s külön bűncselekmény-fogalommal kell operálnia.

György Júlia Kossuth-díjas pszichiáter, aki fél évszázada kutatja a szemé-

lyiségtorzulások okait és a fiatal Popper Péter azonos területen fejtik ki kutatásaikat, eredményeik is egybevágóak, ha konklúzióik nem is egyeznek egészen.

György Júlia *Az antiszociális személyiség* c. könyvében tapasztalatainak és kóreseteinek tömegét vonultatja föl annak bizonyítására, hogy a bűn voltaképpen betegség; Popper Péter korunk több kriminálpszichológusának elméletét ismerteti és bírálja, úgyszintén saját tapasztalatait is közli, de elméleti síkon háttérben marad, mintegy az olvasóra bízva álláspontjának kialakítását.

György Júlia szerint a bűnöző személyisége különbözik a normális emberek lelki alkatától, s ez a különbözés nem a tett elkövetésekor vagy azt közvetlenül megelőzve kezdődik, hanem sokkal előbb. Okai lehetnek: fizikai károsodás a születés előtt vagy közben; szeretet, biztonság, kapcsolódási lehetőség nélküli kisgyermekkor, súlyos érzelmi sérülések a kamaszkorban. Az okok többnyire összefonódva, együtt fordulnak elő. A szerző által bemutatott esetek bőséges példatárában legtöbbször olyan fiatalokkal találkozunk, kik a szülők válásának következtében sérülnek meg érzelmileg — féltékenyek a mostohaapára, anyára vagy testvérre —, ellentétbe kerülnek családjukkal, és vagy a bennük halmozódó agresszivitás tör ki végül, vagy a család helyett általánosan „pótközösség”, a galéri csábítja őket a bűnre.

Sok esetben már a kisgyermekkorban kimutathatók azok a környezeti ártalmak, melyek a fejlődési zavarokat előidézik, s melyek a gyermeket később úgynevezett nehezen nevelhetővé, olykor mindenfajta közösségi életre képtelenné tették.

Az újabb dinamikus pszichológiai kutatások rendkívüli súllyal hívták fel a figyelmet az egész korai csecsemő- és kisgyermekkor pszichés sérülésekre és a sérülések időpontjának a későbbi megbetegedés fokára és jellegére gyakorolt hatására. Sőt az idegfiziológiai kutatások egyre többet foglalkoznak a prae- és perinatalis (születés előtti és születés közbeni) fizikai sérülések fontosságával, melyek akkor is befolyásolhatják az egyén testi-lelki fejlődését, ha azokat durva szervi és idegrendszeri elváltozások nem kísérik.

De még ennél is messzebb kell visszamenni, és számításba venni a génikus (örökletes) adottságokat is, bár a szerző leszögezi, hogy „a génikus adottságok nem határozzák meg teljesen és véglegesen az egyén sorsát”, vagyis azt, hogy a megbetegedés, illetve személyiségtorzulás a veleszületett adottságok alapján ki fog-e fejlődni az élet folyamán vagy sem?

Ha mármost arra kell válaszolni, hogy

milyen jellegzetességei vannak a személyiségtorzulásnak, akkor a szerző nyomán ezt elsősorban az *agresszivitásban* kell megjelölnünk. Emellett azonban rámutat a mű az antiszociális személyiségnek egy másik fontos jegyére, arra, hogy nála hiányoznak az egészségesen fejlett egyénnél mindig megtalálható sokoldalú számítások, tehát a társadalom többi tagjával való, az azokhoz fűződő sokrétű érzelmi kapcsolatok. Ennek következményei a magányosság, a fokozott egocentrizmus s a közöny másokkal és mások érdekeivel szemben. Ennek következtében az antiszociális ember támadása mindenkor egyéni belső és külső konfliktusokból és egyéni cél érdekében történik. György Júlia szerint minden emberi kapcsolat ösképe az anya—gyermek viszony, ha ez a viszony nem volt harmonikus, ha a kisgyermek nem „azonosult” megfelelő szülői példaképpel, akkor már eleve veszélyeztetett.

György Júlia könyve a „legolvashatóbb” a szakirodalomban, közérthető előadása, jó stílusa azzá teszi, példányai a könyvesboltokban nyomban elfogytak, új kiadásig az érdeklődők csak a könyvtárakból szerezhetik be, ezért a kölcsönzési határidőt szigorúan be kell tartani!

Popper Péter *A kriminális személyiségzavar kialakulása* c. könyvében valószínűleg föltérképezi a témakör elméletét. Az általa ismertetett álláspontok szerint a bűnözővé válás folyamatának kizárólagos társadalmi meghatározottsága elavult mechanisztikus szemlélet, amely valamilyen reflexműködéshez hasonló monokauzális (egyetlen okból eredő), hatást tételez fel a társadalmi késztetések és az egyén cselekvése között. A cselekvést közvetlenül kiváltó ok azonban sohasem a környezeti hatás, hanem az az *élmény, amivé a személyiség a környezeti hatást feldolgozta*.

Ezért van helye és jelentősége a pszichológiának a bűncselekménnyel (bűnözéssel) foglalkozó tudományok között. A bűnözésnek ugyanis vannak fizikai, alkati és pszichológiai tényezői, s a bűnözővé válás lélektani feltételei csak az egyén fejlődéstörténetének megismerése során tárhatók fel. Csak a lélektan illetékes és képes felderíteni olyan összefüggéseket, amelyeknek ismerete nélkül a bűnözés elleni harc, a megelőzés, továbbá a büntetett személynek a társadalomba való visszavezetése (reszocializálása) ma már el sem képzelhető.

Bár Popper Péter is azt szűri le tapasztalataiból, hogy a társadalomellenes irányba fejlődő személyiség mögött majdnem mindig az érzelmi életnek az ontogenezis (egyéni fejlődés) során elszűnvevett károsodása, torzulása áll; valamint, hogy az érzelmi károsodás és a

hiányos erkölcsi fejlődés közvetlen okai között döntő szerepet játszanak a személyes környezettel — elsősorban a család tagjaival — való kapcsolatok zavarai, mégis az egyéni felelősség mellett áll, és nem fogadja el György Júlia nézetét a a „bűn betegség” jellegéről.

Ha valaki *Molnár József* könyvének címéből (*Galeri-bűnözés*) kiindulva azt gondolná, hogy itt a kriminológia egyetlen — bár kétségtelenül nagyon időse-rű — kutatási témájának monografikus feldolgozásáról van szó, nagyon tévedne. A mű ugyanis jóval többet tárgyal ennél; sőt az a megállapítás sem lenne túlzás, ha a kriminológia kézikönyvének neveznénk. Nyomban meg kell azonban jegyezni, hogy a szokatlanul terjedelmes — majdnem száz oldalt kitevő — elméleti alapvetés egyáltalán nem válik a fejtegetések kárára. Tisztázza a kriminológia és számos ún. melléktudomány kapcsolatát. Majd elmondja véleményét a kriminológiáról mint önálló tudományról.

Külön rész foglalkozik a fiatalok bűnözéssel, s e rész keretében önálló fejezet mutatja be a kérdéstről szóló burzsoá és szocialista irodalmat.

Ami a mű közelebbi tárgyát illeti, a szerző a galerit elsősorban olyan antiszociális beállítottságú társadalmi csoportnak tekinti, amelybe megközelítően azonos korú fiatalok tartoznak. Társulásuk vagy csatlakozásuk nélkülözi a hivatalos vagy szülői felügyeletet, a felnőtt kezdeményezését vagy jóváhagyását. A belépők egyéni törekvései vagy a csoport által kitűzött célok rendkívül eltérőek lehetnek, a valóságban azonban minden effajta csoporttevékenység a szabad idő felhasználásának sajátos módját jelenti.

Részletesen foglalkozik a szerző a galerik megalakulásánál szerepet játszó körülményekkel, így az életkor, a család, a lakóterület, az iskola, az ifjúsági nevelőintézetek, a szórakozóhelyek, a politikai szembenállás szerepével. A továbbiakban igen érdekesek a galeri szervezetére és működésére vonatkozó kutatási eredmények.

A fiatalok galerik — mint a fiatalok egyes rétegei számára új életformát jelentő egységek — hazánkban is gyakran feltűnnek. A galerik legfőbb összetartó ereje az agresszivitás. Ez nemcsak egyszerű viselkedési mód, hanem a fel-

nőtt világgal való szembefordulás kifejezője. Az agresszív viselkedés elmélyíti a csoport antiszociális beállítottságát és ennek eredményeként a környezet elítélő módon reagál a csoport megnyilvánulásaira. — Az antiszociális beállítottság esetenként politikai szembenállás formájában is megnyilvánul, valójában azonban csak a felnőtteket tekintik ellenségnek, s nem a társadalmi rendszert. Az antiszociális megnyilvánulások igen gyakran bűntettek elkövetéséhez vezetnek. Nem minden galeri bűnöző jellegű, sőt kifejezetten bűntettek elkövetésére csak igen kis számban alakulnak csoportok. A huzamosabb együttléttel viszont az esetek nagy többségében bűntettek elkövetéséhez vezet.

Az ismertetés — természetesen — nem lehet teljes leltára és hű tükré a művekben tárgyalt gondolatoknak. A négy szerző mondanivalója sokszor érintkezik. *Vermes Miklós* átfogó képet kíván nyújtani a kriminológiáról, élő problémáinak feltárásával. Mindezekről azonban *Molnár József* is elmondja véleményét. *Popper Péter* és *György Júlia* is hasonlóan találkozik — és vitatkozik egymással — a személyiség-vizsgálat kérdésében. Mindamelllett, a hasonló témák ellenére mindegyik műnek megvan a maga sajátos karaktere. Rendkívül érdekesek és elgondolkoztatók a szerzők által bemutatott esetek. A négy ismertetett mű értékes közös tulajdonsága, hogy felhívják a figyelmet arra: milyen nagy a társadalom minden tagjának felelőssége minden más ember személyiségének kialakításában és a bűnözés megelőzésében, és épp ezért olvasásuk nemcsak a jogászok, de pedagógusok, orvosok és könyvtárosok számára is ajánlatos, mivel a bűnözés — korábbi reményeinkkel ellentétben — a mi társadalmunkban is létező gond, az ellene vívott küzdelem pedig mindannyiunk kötelessége, kivált a megelőzés és a javítás (reszocializáció) terén. Minél emberségesebb egy társadalom, annál kevésbé tekintheti céljának a megtorlást, eszközként az elrettentést: sokkal inkább az okok föllelését és megszüntetését. Ebben a feladatban viszont mindenki érdekelt, aki hivatása gyakorlása során emberekkel foglalkozik.

Ruff Győző — Takács József

AZ ISMERTETETT MŰVEK

György Júlia: Az antiszociális személyiség. 1967. 2. kiad. Medicina, 214 l. 44 Ft.

Molnár József: Galeribűnözés. 1971. Közgazdasági és Jogi, 551 l. 60 Ft.

Popper Péter: A kriminális személyiségzavar kialakulása. 1970. Akadémiai, 171 l. 37 Ft.

Vermes Miklós: A kriminológia alapkérdései. 1971. Akadémiai, 216 l. 35 Ft.

Jócsik Lajos: Az öngyilkos civilizáció

Jócsik Lajos könyvére feltétlenül fel kell figyelniünk, mert mindannyiunk jövőjéről szól. A talajerő olyan mértékben megy veszendőbe, a levegő és a víz olyan mértékben szennyeződik, hogy a legközelebbi jövőben kérdésessé válik Földünkön az élet lehetősége. Egy francia kutató szerint, ha ez a folyamat a jelenlegi ütemben folytatódik, 30 év múlva a talaj, a folyók, a tengerek, a levegő nemcsak szennyezett lesz, hanem mérgezett is, elpusztulnak a növények, az állatok és elpusztul maga az ember is.

Erre a veszélyre az utóbbi esztendőben számos tudós és publicista hívta fel a figyelmet, az Egyesült Nemzetek Szervezete idén júniusban világkonferenciát hívott össze a környezet mérgezettségének megakadályozására, sok ország törvényhozása hozott különféle környezetvédelmi rendeleteket, törvényeket. Ezek eredményeként egyes vonatkozásokban mutatkozott némi javulás, de világviszonylatban a pusztítást, szennyeződést csak jelentéktelen mértékben csökkentik.

Nálunk is jelentek már meg ilyen tárgyú folyóirat-cikkek, könyvformában először Jócsik ír erről. Művében abból indul ki, hogy a biológiailag létfontosságú elemek nem állnak korlátlan mennyiségben rendelkezésünkre. A természet úgy biztosítja az élet folytonosságát, hogy lebontja a már felépített szerves anyagot, s a bontás elemeiből új szerves lényt épít. Ebben a körforgalomba, melynek legfontosabb tényezője a termőföld, az emberi társadalom egyre durvábban avatkozott be, főleg az eróziót növelő erdőpusztítással meg a juh- és kecskenyájak korlátlan legeltetésével. Ez a folyamat napjainkban hallatlan mértékben fokozódott, 1964 és 1967 közt, négy év alatt a világ erdőállománya 17,3%-kal csökkent! A következmény az elsvitagosodás, a talajhalál, Jócsik kifejezésével „a Föld megskalpolása.”

A körforgalomban nagy az állatok szerepe. A biológiai egyensúlyt ebben a vonatkozásban a meggondolatlanul használt gyom- és rovarirtó szerek, valamint a mérhetetlen arányú vadászat borította fel. Csak egy adat! Észak-Amerikában a XIX. század elején 60 millió bölény legett. Azóta teljesen kipusztultak.

Az ipari termelésben — ellentétben a mezőgazdasággal — nincs, illetve csak egészen csekély méretű körforgás van.

A hulladék és a szenny túlnyomó része nemcsak újból felhasználhatatlan, hanem mérgezi a levegőt és a vizet. Az autók kipufogógázai egyetlen évben, 1966-ban 170 millió tonna mérgező anyagot juttattak a levegőbe! Tokióban akkora a levegő mérgezettsége, hogy a forgalmi rendőrök szolgálatuk közben, a gyerekek iskolába menet és jövet oxigénpalackokat használnak.

A talaj fekáliás szennyeződése következtében egyes ázsiai és afrikai országokban a különféle béléférgekkel való fertőzöttség aránya 70—80, sőt helyeként 100%-os! Az ipar ezen is túlesz, egyedül a német Buna Művek olyan tömegű hulladékot juttat a Saale folyóba, mint 2 300 000 ember. A folyók és tengerek szennyezettsége megdöbbentő mérvű. Az egész Rajna ma pöcögödörnek tekinthető. Az észak-amerikai Erie tóban 1920-ban több mint 20 millió font halat fogtak, 1965-re a tóban a biológiai élet s ezzel együtt természetesen a halászat is csaknem teljesen megszűnt. Az embernek „sikerült” a végtelennek tartott óceánokat is megfertőzni. Az olaj, a mérgező vegyszerek, a robbanómotorok gázainak hatására az utolsó húsz év alatt a tengerek élővilágának 40%-a megsemmisült, országnagyságú területeken kipusztultak a halak.

Jócsik könyvének külön érdekessége és előnye a kifejezési mód. Nem használ nagy szavakat, nem mond apokaliptikus jóslatokat. Hidegen, látszólag szenvtelenül közli a tényeket, reneteg adattal, táblázattal bizonyítva ezek igaz voltát. De éppen ez a tárgyilagosság, ezek az adatok kényszerítik az olvasót a gondolkozásra, arra, hogy maga fogalmazza meg magának a valóság döbbenetes voltát, kényszerítik a töprengésre: mit tehetne személy szerint civilizációnk öngyilkosságának megakadályozására. A könyv végső kicsengése nem a reménytelenség, hanem az a meggyőződés, hogy lehet, hogy kell, mégpedig sürgősen kell segíteni a pusztításon.

Jócsik Lajos a legrésztetesebben a talajerő pusztulásáról ír, mint ennek szakértője: hosszú ideig a Fővárosi Talajerőgazdálkodási és Értékesítő Vállalat főmérnökeként dolgozott. Ezért nem vállalkozott arra, hogy tervet készítsen az óceánok felfrissítésére, annál kevésbé, mert e téren mi, magyarok nem sokat

tehetünk. Csak felhívja a figyelmet arra, hogy az egész világ részvételével világ-törvényeket kell létrehozni az élet megvédésére. (Itt, a sorok közt politikai meggyőződést is kiolvashatunk: a kapitalizmus sem nemzeti, sem világviszonylatban nem tudja biztosítani a Föld biológiai egyensúlyát s ezzel az emberi lét jövőjét.) Egy részt azonban vállalhatunk ebből a világméretű feladatból, a magyar mezőgazdaság jövőjének védelmét. Ezért hangsúlyozza Jócsik, hogy az állandóan *tüladagolt műtrágya* is veszélyeztetheti a biológiai egyensúlyt; ezért vizsgálja, hogy

miként lehet a felhalmozódó szeméttömeget a nagyvárosok átkát kompozit formában, trágyaként visszaadni a termőföldnek.

Az *öngyilkos civilizáció*, melyet egyik ismertetője „a mai kor és mai ember kézikönyvé”-nek nevezett el, csak 4000 példányban jelent meg. A könyvtárosoknak kell gondoskodniuk arról, hogy ez a kevés példány minél több kézbe jusson el, minél több embert sarkalljon töprengésre és tetterre. (Közgazdasági és Jogt., 1971. 276 l. 40 Ft. ÚK 720 043)

V. M.

Hesperidák kertje

A spanyol, katalán, portugál és gallego nyelvű költészet kétkötetes hatalmas antológiája valósággal új világot tár a magyar olvasó elé. Új világot, hiszen a külföldi irodalmakat ismerő hazai versbarát most kap először az ibér költészetből teljességre törekvő antológiát. Eddig inkább csak az érdeklődés felkeltése körül történt egy és más: a latin-amerikai költők 1957-es antológiája (*Dél keresztje*), a huszadik századi spanyol költészet 1959-es válogatása (*Hispania, Hispania...*) és a *Spanyol költők antológiájának* 1962-ben megjelent kis kötete hívta fel a figyelmet a spanyol költészet néhány klasszikus és modern mesterére. És Jimenez, Machado, Alberti, Paz, Guillén, Neruda, Pessoa, legfőképpen pedig a modern magyar lírára is ható Federico Garcia Lorca versei adtak betekintést a modern spanyol és portugál költészetbe. Ezeknek a kezdeményezéseknek a betetőzése az András László és Benyhe János szerkesztésében megjelent imponáló antológia.

Mind a spanyol, mind a portugál költészet mögött nyolc évszázados múlt áll. Van abban valami jelképszerű, hogy az ibér költészet hajnalát egy hősi ének és egy szerelmes vers köszönti: a *Cid*, amely az arab hódítók ellen küzdő Rodrigo Ruy Diaz de Vivar lovag hősi tetteit énekli meg, és I. Sancho portugál király *Szerelmes éneke*. A középkori spanyol líra évszázadokig őrzi az első hősi ének szenvedélyességét, ünnepi hangját. A lovagi erények kultusza, indulatosság, méltóság, harci tapasztalatok hatják át ezt a költészetet. Nem véletlen, hogy művelői között oly sok a hadvezér, admirális, katoná. Van azonban a középkori spanyol lírának egy kevésbé ünnepélyes ága is: a szabadszájú diákdalok, az *estudiantínák*, a mór hatásról áruklodó táncos énekek hagyománya, amely azután a *pikaro* költészetben és a szerelmi lírában

(Juan Ruiz és Garci Sánchez de Badajoz verseiben) öltött alakot.

A spanyol reneszánsz olasz hatásra indul: Santillana márki Petrarca tanítványaként írja szerelmes szonettjeit. A spanyol irodalom aranykora azonban a barokk, amely a spanyol kultúra hagyományait követve teremtett hatalmas, máig eleven költészetet. Gongora barokk versei nem ismeretlenek nálunk (néhányat Nagy László szóltaltatott meg csodálatosan magyarul), s most rajta kívül olyan nagyszerű költőket ismerhetünk meg, mint Francisco de Quevedo vagy a drámaírónak népszerű Lope de Vega. Az ő barokkjuk, képeket, metaforákat és ötleteket egymásra halmozó költészetük (*conceptismo*-nak nevezik) már-már a szürrealisták nyelvi szabadságára és féktelen képzeletére emlékezteti a mai olvasót.

A spanyol líra második nagy fénykora századunkra esik. A modern költészetet olyan nevek jelzik, mint Unamuno, Jimenez, Lorca, Machado, Hernandez: valóban a modern világirodalom klasszikusai. Sajnálni lehet, hogy az Európa kiadónak az a sorozata, amelyben az ibér antológia is megjelent, csupán lezárt életművekből közöl, s mellőzi az élő mestereket. Így maradtak ki most Pablo Neruda, Rafael Alberti és Octavio Paz költeményei. Velük teljesebb lett volna az antológia.

A portugál költészet — szenvedélyét, hősi kultuszát tekintve — a spanyol rokona. Mindkét költészetben a zaklatott, kalandos élet hívja elő a verseket. Mindkettőben ritka a zárt magányban alkotó költő, aki könyvek és elméletek között él, s magányosan töpreng az emberi sors, a társadalom vagy a művészet kérdésein (a francia vagy a német irodalomban gyakoribb ez a típus). A spanyol és portugál költőnél az élet megelőzi a műveket. Az antológia költői is többnyire ka-

landos sorsot értek: háborúk, összeesküvések, börtön, száműzetés, gyarmati élet, hajózás, egzotikus élmények vannak verseik mögött. Talán innen a sok hősi gesztus, a megpróbáltatás, a helyállás: a becsület kultusza. A portugáloknál is, akiknek nagy költője, a *Luziádákat* író Camões mellett olyan kitűnő művészekkel ismerkedünk meg, mint Bernardim Riberio (1482—1552) vagy Francisco de Sá de Miranda (1481—1558).

A *Hesperidák kertje* nemcsak spanyol és portugál költőkből válogat, hanem megismerteti az észak-kelet Hispániában, Barcelona környékén beszélt *katalán* nyelv (figyelemre méltóak a huszadik századi Josep Carner versei) és a spanyolországi Galíciában használt *gallego* nyelv (a portugállal rokon idióma) költészetét is. Es főként megismertet Latin-Amerika fejlődő, gazdagodó lírájával is.

Olyan kiváló, világirodalmi rangú költőkre gondolunk, mint a kubai José Martí, a mexikói Salvador Diaz Mirón, a kolumbiai José Asunción Silva, a nicaraguai Rubén Dario, a chilei Gabriela Mistral. Ők és társaik írják a spanyol nyelvű költészet külön fejezetét.

Az ibér költészet antológiája a magyar műfordítás-irodalom egyik legnagyobb kortársi vállalkozása lett. Lapjain legjobb műfordítóink vonulnak fel: Illyés Gyula, Weöres Sándor, Jékely Zoltán, Nemes Nagy Agnes, Nagy László, Rába György, Vas István, Kálnoky László, Somlyó György, Kormos István stb. András László és Benyhe János életrajzi jegyzetei tömören és jól igazítanak el egy sokáig ismeretlen költői világgrész szereplői között. (Európa, 1—2 köt. 80 Ft.)

Varsányi Klára

könyvtári szakirodalom

Az iskolai könyvtárak helyzete

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének megbízásából V. Kulcsár Júlia 1970. novemberében vizsgálatot végzett az iskolai könyvtárak körében.

A felmérésbe 64 általános iskola, 22 szakmunkásképző és 33 középiskola könyvtárát vonták be. Tudatosan úgy válogattak, hogy a mintavétel képviselje a különböző fejlettségű könyvtárakat. Arra is figyeltek, hogy a könyvtárak tájegységek és településformák szerint is arányosan legyenek megosztva.

A felmérés központi témája — a megbízó intézmény fő érdeklődési körének megfelelően — az állomány mennyiségi és minőségi elemzése volt, de vizsgálták az anyagi és személyi ellátottságot, a működési feltételeket, a helyiségviszonyokat stb. is.

A Könyvtáros olvasói a vizsgálat vezetőjének és az összefoglaló jelentés írójának V. Kulcsár Juliának a tollából (Könyvtáros, 1972. 7. sz.) már ismerik a felderített legfontosabb tényeket és a belőlük levonható művelődéspolitikai következtetéseket. A most megjelentetett teljes jelentés számos táblázata még meggyőzőbben és adatszerűen bizonyítja, hogy az iskolai könyvtárak — különösen az általános iskolákban — még a vártnál is elszomorítóbb helyzetben vannak. A vizsgált 119 könyvtár közül alig néhány felel meg a velük szemben támaszt-

ható követelményeknek. Az egyedi különbségeket eltüntető átlagok pedig katasztrofálisan alacsonyak.

A magyar könyvtáros társadalomnak hálásnak kell lennie a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének, hogy ilyen kitűnő tényfeltáró felmérést végzett el. A kiadott összefoglaló jelentés tettekre kell hogy ösztönözzön mindenkit, aki művelődéspolitikával hiva-

Andruskó Károly ex librise

tásszerűen foglalkozik, de azokat is, akik — hivatásuktól függetlenül — szívükön viselik a felnövekvő nemzedék kulturált-ságának sorsát.

A könyvtárügy munkásaira tehát nagy felelősség hárul az iskolai könyvtárak korszerűsítése terén. Eleddig az iskolai könyvtárak ügyét meglehetősen melléke-sen kezeltük, problémáik megoldását nem elsősorban könyvtárügyi, hanem oktatás-ügyi feladatnak tartottuk. Ez a vizsgálat — melynek „külső”, nem könyvtári szerv általi elvégzését kritikaként is felfoghat-juk — véglegesen rá kell, hogy döb-bent-sen bennünket: az iskolai könyvtárak a magyar könyvtárügy szervei részei, az országos könyvtári ellátási rendszer igen fontos láncszemei.

Ügy vélem, hogy a jövőben valamennyi könyvtárügyi programban és az új könyv-tári törvényben tényleges súlyuknak és funkciójuknak megfelelően kell szerepel-

tetni az iskolai könyvtárakat. Ez kettős feladatot jelent: a könyvtári tervezetek-ben figyelemmel kell lenni az iskolák igényeire s ugyanúgy az iskolarendszer sem feledkezhet meg a könyvtárakról. Az ideális a művelődés komplex területi fejlesztése, amelyben az iskola, a könyv-tár és az egyéb művelődési formák egy-egy területi egységben egymásra épülve, illetve egymást támogatva állnak a la-kosság művelődésének szolgálatában. Meggyőződésem, hogy csakis az ilyen, az intézményi határokon átnyúló, funkcionális tervezés és fejlesztés oldhatja meg hatásosan a művelődési szükségletek ki-vánatos színvonalú kielégítését. Ez a fel-mérés igen nagy segítséget jelenthet, hogy helyes irányban haladhassunk. (Ma-gyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, 128 l.)

Bereczky László

A Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtárának évkönyvei II.

A Budapesti Műszaki Egyetem Könyv-tárát a szakmai közvélemény jogosan tartja nyilván az ország egyik legjobban szervezett tudományos könyvtáraként, ahol a korszerű könyvtári eljárások, szer-vezési módok átvételére mindenkor meg-volt a hajlandóság, és olyan könyvtár-ként is, amelyben szuverén módon, még-is mintául vehetően oldották meg például a szakirodalmi forrásismeretek oktatását, továbbá a hálózati anyag gyarapítását, nyilvántartását, a fizika és matematika területén pedig a könyvtárra háruló ko-ordinációs feladatokat.

Mindezek tudatában az olvasó fokozott érdeklődéssel veheti kézbe a könyvtár most megjelent, az 1966—70 közötti idő-szak eseményeit tárgyaló, második év-könyvét. Bízást állítható, hogy az év-könyv szerkesztői és a szerzők jól kama-toztatták az előző évkönyv tanulságait: a közlemények országos jelentőségű könyv-tári ügyekről tudósítanak.

Héberger Károly beszámolója teljes áttekintést nyújt a könyvtár öt éves mun-kájáról. Legfőbb érdeme az, hogy a könyvtár teljesítményét a kari, tanszéki, hálózati, valamint a könyvtárközi együtt-működés tükrében értékeli. E tekintet-ben az adatok, tények önmagukért be-szélnek: a könyvtár a tanszéki, intézeti devizás könyvrendeléseknél áttért a havi megrendelésekre, befejezte a tanszéki folyóiratállomány feldolgozását, 300 bib-liografiát adott ki az utóbbi öt évben, összeállította az országban egyedülállóan színvonalas, matematikai könyvekre és

periodikákra vonatkozó retrospektív le-lőhelyjegyzéket. Az igazgató nem kerüli meg a problémákat sem; az a tény pél-dául, hogy a kölcsönzések számának emelkedése ellenére a helybenolvasók száma csökkent, a könyvtár nyomasztó férőhelygondjaira utal. Eppen ezért — az ügy jelentőségének megfelelően — a könyvtárigazgató külön tanulmányt szentelt a könyvtár épületbővítési terv-változatainak ismertetésére.

Végh Ferenc tanulmánya a „Két kul-túra”-vita magyarországi útját kíséri végig Apáczai Csere Jánostól napjaink humanizációs törekvéseiig. A tanulmány-ban feldolgozott, forrásértékű dokumen-tumok szerint a leendő műszaki értelmi-ség oktatásában ezek a törekvések (Ma-chik József munkássága, a Dugonics kör stb.) elsősorban a Műegyetem falai kö-zött törtek felszínre.

Dersi Gyuláné néhány európai egye-temnek a kémiai irodalmat felhasználó oktató tevékenységét ismerteti és érté-keli, összevetve a hazai eredményekkel. A kép meglehetősen tarka, az adatok szerint — az általános forrásismereti ok-tatás tekintetében — a műegyetemi könyvtárnak nincs oka szégyenkezésre.

Balázs János tanulmánya hűen tükr-özi azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a könyvtár tett az állományfejlesztés ra-tionalizálása terén, az együttműködés különböző szintjeinek bevezetésével. Fi-gyelemre méltó a szerző gondolatmenete, amelyben a könyvtárközi, sőt a nemzet-közi együttműködés gyakorlatát a könyv-

tár belső szervezetének kiépítettségére vezeti vissza.

Mikó Lajosné tanulmányának tárgya (Állománykivonási feladatok a tudományos könyvtárakban) szintén könyvtárpolitikai jelentőségű. A szerző véleménye szerint az állományapasztás nemcsak a raktári férőhelygondok enyhítésére terjed ki, jelentősége ennél sokkal nagyobb, mert az elavult könyvek gátolják a hatékony tájékoztató munkát (az ügy jelentősége — a rövidéletű anyag nagy hányada miatt — az egyetemi könyvtárakban különösen nagy).

Cserhalmi Gyula a könyvek feldolgozásának átfutási idejét vizsgálja diagramok segítségével. A munkafolyamatok (leltározás, címléírás, sokszorosítás stb.) időbeli soronkövetkezésének kimutatása értékes teljesítmény (bár az olvasó első sorban a módszerre kíváncsi, amellyel a szerző megállapította pl. azt, hogy a kötet beérkezésétől a feldolgozásáig egy hónap telik el), kíváncsian várjuk a munka gyakorlati eredményeit.

Tóth Imre Béláné a könyvtár két évtizedes katalógusrevíziós munkálatainak ismertetését tartalmazó tanulmányában szerencsésen ötvöződik az aprólékos tárgyalásmód a teljes katalógusrendszer áttekintésével. A rendkívüli mélységű,

Fery Antal fametszete

problémaérzékeny elemzés tanulmányozása elsősorban a gyakorló könyvtárosok számára kecsegtet haszonnal.

Az évkönyvet a könyvtár kiadványairól és a munkatársak szakirodalmi tevékenységéről összeállított bőséges bibliográfia egészíti ki.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a magyar könyvtári szakirodalom jeles művel gazdagodott, amely méltó az egyetlen nemzetközileg is elismert rangjához. (1971. 276 l.)

Cholnoky Győző

A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT könyvtári tájékoztatót adott ki a könyv év alkalmából. A „Művelődés, tájékozódás, könyvtár” feliratú címlapon régi metszet és a könyv év emblémája áll. A belső oldalakon az országos jellegű szakkönyvtárak nevének és gyűjtőkörének felsorolása, az egyetemi könyvtárak névsora és az Országos Széchényi Könyvtár országos szolgáltatásainak jegyzéke szerepel. A tasakban elhelyezett, kiemelhető lapok a nagy közművelődési könyvtárak legfontosabb szolgáltatásairól tájékoztatnak. A kiemelhető lapok hátoldalán csak a könyv év emblémája szerepel a lap alján, az üres, bekeretezett oldalon a felhasználó könyvtár saját közleményeit célszerű elhelyezni (xerox-technikával, bélyegzővel stb.). A kiadvány országos terjesztésre készült, s a KMK térítésmentesen, csupán a felhasználás módjára vonatkozó kéréssel küldi meg a könyvtáraknak. A tájékoztató célja, hogy ne csak a könyvtárak olvasói, hanem a nem-olvasók figyelmét is felhívja a könyvtári szolgáltatásokra. (F. L.)

IRODALMI ÖRHELYEINK címmel tetszetős füzetet adott ki a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, mely a megye irodalmi emlékhelyei közül az 1972-ben valamilyen jubileumot ünneplőkre irányítja a figyelmet. Így Bakonszegre, Bessenyei György utolsó éveinek falujára (abból az alkalomból, hogy most lesz 200 éve az Ágis tragédiája megjelenésének); Almosdra, Kölcsey Ferenc ifjúkorának színhelyére, ahol a könyv héten emléktáblát; Balmazújvárosra, Veres Péter szülőföldjére, ahol ugyanakkor szobrot avattak; Sárrétudvarira, ahol Nagy Imre parasztköltő élt és 30 évvel ezelőtt meghalt; és Berettyóújfalura, ahol a 80 éve született Nadányi Zoltán 15 évig főlevéltárosként és újságíróként tevékenykedett. A községekről a kiadványban nem sok szó esik, az írókról kapunk igen jó arcképvázlatokat (Gonda György illusztrációi révén rajzban is) és válogatott bibliográfiát. A füzetet Simon Zoltán írta és szerkesztette.

A „Petrik” pótkötetei

Nemzeti bibliográfiánk mind teljesebb lesz. A Szabó Károlyt átdolgozó *Régi magyarországi nyomtatványok* első kötete tavaly került ki a sajtó alól, a következő munkában van. Az 1712—1920 esztendőök könyvészeit, melyek az antikváriumokban régóta hiánycikkek, a Széchényi Könyvtár hasonló sorozatban újra kiadta. Eléggé előrehaladott állapotban van az 1921—44 évek nyomtatványainak szakosított feldolgozása is, a felszabadulás utáni időről pedig minden igényt kielégítő kumulációk állnak rendelkezésünkre. És legújabb Petriknek az 1712 és 1860 közt Magyarországon megjelent és a külföldi magyar nyelvű irodalmat feldolgozó bibliográfiájához két pótkötet látott napvilágot.

Petrik Géza, nemzeti könyvészetünknek ez a fáradhatatlan munkása, tíz könyvtár anyagát böngészte végig, cédu-lázta ki, és a maga korában úttörő jelentőségű művet alkotott. Azonban munkatársak nélkül dolgozott; egymaga nem tudott mindenhová eljutni. Ezért bibliográfiájában már akkor is akadtak hézagok, később pedig antikváriumokból, magányűjteményekből és különösen a szerzetesi könyvtárakból egyre több olyan nyomtatvány vált ismertté, ami Petrik művéből hiányzott.

A Széchényi Könyvtár Kiscelli úton dolgozó könyvelősző részlege a nemzeti tulajdonba került könyvek rendezése közben 1958 elejéig 5000 olyan, 1860 előtt Magyarországon megjelent nyomtatványt talált, amely semmiféle bibliográfiából sem volt ismeretes. Ekkor határozta el egy héttagú munkaközösség Markos Béla vezetésével, hogy kiegészíti ezekkel a „Petrik”-et. Gyűjtését azonban nem korlátozta a könyvelősző anyagára, hanem kiírta Budapesten a Széchényi, az Egyetemi, a Szabó Ervin, a Ráday Könyvtárban, valamint az Országos Evangélikus Könyvtárban, vidéken pedig a sárospataki református nagykönyvtárban található, a „Petrikben” nem szereplő műveket, és hasonló célból kicédulázta a különböző városok nyomdatörténetét, valamint a csehszlovák, román, szerb és az erdélyi szász könyvészetet.

A Horvát—Szlavonországban kiadott nyomdatermékeket eleve kizárták a gyűjtésből, de így is annyi cédu-la halmozódott fel, hogy időbelileg kétfelé kellett osztani az anyagot. Elsőnek a fontosabb, a XVIII. századi rész került feldolgozásra.

A gyűjtők sokan voltak, sok helyen és

soká dolgoztak: ezért a címleírások nem egészen egységes elvek szerint készültek. Ezeket a szerkesztőnek, Komjáthy Miklósnénak aprólékos munkával kellett egységesítenie.

A szerkezeti felépítés — pótkötetről lévén szó — csakis az lehetett, amit Petrik követett. A főművet még a nyomdatechnika is utánozza. A sorrend a szerzői, illetve — anonim műveknél — a címrendszói betűrend. A tételek közlik a szerző nevét, a címet — a túl hosszú, barokkos címeknél kissé lerövidítve —, a megjelenési adatokat (hely, év, kiadó), a lapszámot és a méretet, végül pedig a lelőhelynek vagy annak a nyomdatörténetnek, bibliográfiának a nevét, ahonnan az adat származik. Ugyanannak a műnek több, változatlan című kiadásánál a másodiknak és a többinek csak a megjelenési adatait tüntetik fel.

A leírásban — Petrikhez viszonyítva — két változás van: a név a címleírási szabványnak megfelelő formában szerepel, tehát például *Augustini Divi Aurelii* helyett *Ágoston, Szent*, a szerző nélküli művek címrendszava pedig nem az első alanyesetben álló szó, hanem az első szó, tehát nem *Oktatás, Rövid*, hanem *Rövid oktatás*.

A pótkötet anyagának gondos és lelkiismeretes összeállítása dicséretet érdemel. Külön ki kell azonban emelni az utalóhálózat pontosságát és gazdagságát. Mindig készült utaló a könyvön szereplő névformáról (olyan anonim műveknél, ahol a szerzőt ki lehetett nyomozni), a címről, az átdolgozóról, a társszerzóről, anyaggyűjtőről, szerkesztőről, fordítóról, a liber graduálisoknál a praesensről és disszerensről.

Petrik mintegy 50 000 1712—1860 közt megjelent munkát vett számba. Ebből legfeljebb 18 000 származik a XVIII. századból. A pótlás ezt kb. 7600—7700 tétellel egészíti ki, a gyarapodás tehát nagyarányú, több, mint 40%-os!

Értékben természetesen nem jelent annyit ez a gyarapodás, mint amit a százalékarány sejtet, mert a pótlásban igen sok az aprónyomtatvány és az utánnommas. Jellemző, hogy rögtön az A betű elején egy Debrecenben kiadott *Abecedarium Latino-Ungaricum* című ábécés-könyvnek 28 kiadása van felsorolva, feltehetőleg valamennyinek azonos a szövege. Azonban terjedelmes munkák is kimaradtak a „Petrikből”, így Maximilian Dufrene bajor jezsuita *Rudimenta historica* című 6 kötetes művéből 7 különböző

kiadás. Gyöngyösi István 5 művének 14, Comenius 7 művének ugyancsak 14 és Hevensi Gábor jezsuita történetíró 21 teológiai tárgyú művének 33, a Petrikben nem szereplő kiadásával ismertet meg a pótkötet. Eddig 12, II. József által kiadott és Magyarországon kinyomtatott rendeletet ismertünk, ez a szám most egyszerre 38-ra ugrott fel. Az ilyen példákat tetszés szerint szaporíthatnánk.

A tévelszámot lényegesen növelik az ún. *liber gradualisok*. A XVII—XVIII. században az egyetemeken a különféle fokozatok (baccalaureatus, licentiatius, magisterium, doctoratus) elnyerése céljából a pályázók a professzorok előadásai alapján téziseket, disszertációkat írtak. Ezeket kinyomatták, sok esetben önállóan hozták forgalomba, azaz ajándékozták el pártfogóiknak, ismerőseiknek, máskor pedig hozzákötötték egy, a tézisekkel kapcsolatban nem álló műhöz, és néha ehhez a kolligátumhoz külön címlapot is készítettek. Gyakori eset, hogy ugyanazt a művet több disszertens is egybekötötte a téziseivel, például Giuseppe Augustini *Brevis notatio*jához négy téziscsoport van kolligálva. Ennek következtében e kiadványfajtának a bibliográfiai rendszerezése igen nehéz, azonban az utalóhálózat segítségével a pótkötetben minden művet, disszertációt és főművet egyaránt könnyű megtalálni.

A Petrikhez egy másik pótkötet is készült, a nyomda- és kiadótörténeti mutató az 1712—1800 közt megjelent művekről. Ez a nyomtatványokról csak az azonosításhoz feltétlenül szükséges adatokat közli: a szerző nevét és a rövid címet, valamint utalást arra a kötetre és oldalra, ahol a részletes címlírás található.

Az anyagot nyomda- és kiadóhelyek szerint csoportosították. Egy-egy városban belül a sorrend a nyomdák és kiadók tevékenységének kezdetét jelentő időrend, az egyes cégekben belül pedig a művek megjelenési évének kronológiája. A kötet végén külön fel vannak sorolva a hely, kiadó nyomda nélküli kiadványok, majd a külföldön nyomott magyar nyelvű könyvek; ezt követik a koholt nyomdahelyek.

A helynevek magyaros formájukban találhatóak, de seholsem hiányoznak az utalók a könyveken olvasható és az idegen nyelvű elnevezésekről. Csupán a koholt nyomdahelyekre (Sosmopolis, Jerusalems, Miapolis stb.) való utalások hiányzanak, nem lehet tudni, miért.

Az összeállítók gondosan dolgoztak, a hiányzó impressumadatokat igyekeztek kideríteni. Az év nélküli műveknél például segítségül vették azokat a történeti eseményeket, amelyekre hivatkozás történik. Ha semmiféle ilyen „fogódzó”-t sem találtak, akkor megjelenési időnek a nyomdász tevékenységi idejének számtani közepesét vették.

A kötetből érdekes művelődéstörténeti adatokat tudhatunk meg arról, hogy a kiadványok száma hogyan oszlott meg a tárgyalt korszakban a különböző városok közt. Pozsony és Nagyszombat vezet 14—14⁰/₀-kal, de ha Pest 11 és Buda 10⁰/₀-át összeadjuk, akkor mégis Pest—Buda áll az első helyen. Számos kiadvánnyal szerepel még Kassa (7,5⁰/₀) és Kolozsvár (6,5⁰/₀), többi városra összesen 27⁰/₀ jut.

A kiadás- és nyomdatörténeti szempontból nagyon hasznos bibliográfia anyagát ugyanaz a munkaközösség gyűjtötte össze, mint a kiegészítéseket tartalmazó pótkötetet. A szerkesztő Markos Béla.

Jenőfi M. Imre

AZ ISMERETETETT KÖTETEK

Magyarország bibliográfiája 1812—1860. V. Pótlások Petrik Géza Magyarország bibliográfiája 1712—1860 című művének 1—4. kötetéhez. Az 1712—1800 között megjelent magyarországi (és külföldi magyar nyelvű) nyomtatványok. (Szerk. Komjáthy Miklósné. 1971. OSZK. 361 l.)

Magyarország bibliográfiája 1812—1860. VI. Nyomda- és kiadástörténeti mutató az 1—5. kötetben közreadott 1712—1800 között megjelent magyarországi és külföldi magyar nyelvű nyomtatványokhoz. (Szerk. Markos Béla 1972. OSZK. 367 l.)

Sólyom Sándor ex librise

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

ÜTMUTATÓ A „KIVÁLÓ KÖNYVTÁR” PÁLYÁZAT ÉRTÉKELÉSÉHEZ. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ füzete a másodízben meghirdetett pályázat elbírálásának főbb szempontjait ismerteti. Hangsúlyozza, hogy az értékelésnek ki kell terjednie a társadalmi hatások (olvasótábor), az állomány és szolgáltatások (lakosokra, illetve dolgozókra jutó kötettség, az állománygyarapítás igényessége, a katalógusok állapota stb.) és a könyvtár elhelyezési körülményeinek vizsgálatára. Ismerteti a kiadvány az értékelés módjait is (adatok elemzése, helyszíni látogatások stb.). Végül felsorolja az első pályázaton kiváló címet elnyert, illetve dicséretben részesült könyvtárakat, s a Könyvtárosban róluk megjelent cikkeket.

A MINDENSÉG SZERELME. GONDOLATOK A LÍRÁRÓL címmel a Vas megyei SZMT könyvtár módszertani levelet állított össze a hálózatához tartozó könyvtárak számára. A kiadvány idézetek felhasználásával szól az ember és a költészet viszonyáról, a lírai művek sajátosságairól és más művészeti ágakkal való kapcsolatairól. Anyaga felhasználható ifjúsági rendezvények, irodalmi szakkörök, szocialista brigádok műsorában is.

A RÖVID ÚTON c. pedagógiai folyóiratszemle — a Szolnok Megyei Könyvtár sorozata — 1972. 1. számában elsősorban a pedagógiai vezetéselmélet és a vezetési gyakorlat témaköréből közül rövidített szemelvényeket. Vezetés és iskolai könyvtár c. fejezetében a Könyvtáros néhány cikkéből is idéz.

A VESZPRÉM MEGYEI KÖNYVTÁR néhány évi szünet után (mint az előszóból kiténik) ismét módszertani füzettel jelentkezett. A kiadványban *Mérlegem...* címmel Tóth Dezső a megye tanácsi könyvtárainak helyzetét és eredményeit elemzi az 1971. évi állapot alapján. Ennek az elemzésnek — tudósít ugyancsak az előszó — az ad időszerűséget, hogy a könyvtárak távlati fejlesztési tervének megyei tanácsi jóváhagyásával új szakasz kezdődött a megye könyvtárügyében, s szűkessé vált, hogy a fenntartók, a városi, nagyközségi tanácsok képet kapjanak a megye könyvtári helyzetéről. A beszámolót nem szakember számára is világos tájékoztatást nyújtó grafikus ábrákkal tették szemléletesebbé.

SZABÓ LŐRINC ÉS TISZABECS címmel sokszorosított versesfüzetet bocsátott ki — *Katona Béla előszavával* — a Nyíregyházi Megyei Könyvtár. Azoknak a verseknek a gyűjteményét, melyek a költő önéletrajzi versciklusában, a *Tücsökzenében* jelentek meg, s amelyeket ő „tiszabecsi tücsököknek” nevezett, mivel felejthetetlen nyári vakációi ihlették őket. Szabó Lőrinc családja apai ágon Szatmárból származott, nagybátyja Tiszabecsen volt református pap, ő maga tíz éven át — 1908 és 1918 között — minden nyarat ott töltött. Az iskolai könyvtár félezer könyvében elmerülve, nagybátyjával és a tanítóval beszélgetve-vitázva ébredt rá a világ, az élet és az önismeret fontos kérdéseire. A megyei könyvtár rövidesen emléktáblával jelöli meg a tiszabecsi parókiát; ez a kiadvány az első lépés Szabó Lőrinc emlékének ápolása terén.

Imets László metszete

A NYÍREGYHÁZI MEGYEI KÖNYVTÁR saját sokszorosításában minden hónapban megjelenteti a *Hajdú-Bihar* megyei Könyvtár Tájékoztató jegyzék vezetőik számára c. kiadványának országos vonatkozású anyagát, kiegészítve a Szabolcs-Szatmár megyét érintő adatokkal. (A debreceni jegyzéket, mint erről márciusi számunkban Bényei Miklós hírt adott, több könyvtár felhasználja.) Az áprilisi szám például megyei eseménynaptárt tartalmaz a Kelet-Magyarország c. lap cikkei alapján, továbbá felsorolja a megyei vonatkozású folyóirat-cikkeket és az áprilisban lezajlott gyermekkönyv hónap eseményeit.

*Folyóiratolvasó övezet a Makói Városi-Járási Könyvtárban. Alsó képünkön:
a gyerekrészleg (MTI Fotó — Tóth Béla felvételei)*

Ára: 6,— forint